

XVI. ASIR OSMANLI MÜVERRİHLERİ

Mezuniyet Tesi

Istanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
9741 Neriman Aksoy

Tez 2932

Amir Bey

T. C. Kökeli

70

İsmail T. Aksoy

Istanbul, 1960 - 1961

i ç i n d e k i l e r :

XVI. asır müverrihleri

- 1 . Şevki Yûsûf (s. 3)
- 2 . Bihîştî (Sinan Çelebi) (s. 3)
- 3 . Safâ'î (s. 3 - 4)
- 4 . Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (? - 1514) (s. 4 - 5)
- 5 . Şûkrî-i Bitlisî (s. 5 - 6)
- 6 . Sücûdî (s. 6)
- 7 . Negrî Mehmed (s. 6 - 7)
- 8 . Bağdâdî-zâde (Şemseddin Ahmed) (s. 8)
- 9 . İdrîs-i Bitlisî (?-1520) (s. 8 - 9)
- 10 . Nûhî Paşal Çelebi (?-1522) (s. 9 - 10)
- 11 . Keşîf Mehmed Çelebi (?-1524) (s. 10)
- 12 . Hazîrî (?-1533) (s. 10 - 11)
- 13 . Hadîdî (?-1535) (s. 11)
- 14 . Kemâl paşa-zâde (Ahmed Şemsuddin) (?-1533) (s. 11 - 14)
- 15 . Gazâlî Mehmed (Deli Birâder Bursevî) (?-1534) (s. 14 - 15)
- 16 . İshak Çelebi (Üsküplü) (?-1536) (s. 15 - 16)
- 17 . Ayaş Paşa (?-1539) (s. 16 - 17)
- 18 . Yûsûf b. Abdullîâtîf (?-1545) (s. 17)
- 19 . Şehî Bey (?-1548/1549) (s. 18)
- 20 . İmhyiddin Mehmed (?-1550) (s. 18 - 19)
- 21 . İhtîfî Paşa (1488-1553) (s. 19 - 20)
- 22 . Kadî Hüseyin (?-1558) (s. 20)
- 23 . Pâre Pâre-zâde Ahmed (?-1560) (s. 20 - 21)
- 24 . Taş Köprükü-zâde Ahmed (?-1561) (s. 21)
- 25 . Rûstema Paşa (?-1561) (s. 21 - 22)
- 26 . Fetihullah Ârif Çelebi (?-1561) (s. 22 - 23)
- 27 . Celâl-zâde Sâlih Çelebi (?-1565) (s. 23 - 24)
- 28 . Gûbârî Abdurrahman b. Abdullah (?-1566) (s. 24 - 26)
- 29 . Eyyûbî (s. 26 - 27)
- 30 . Husrev (s. 27)
- 31 . Zekerîya-zâde Çelebi (s. 27)
- 32 . Ferîf (s. 27 - 28)
- 33 . Mâhremî (s. 28 - 29)
- 34 . Matrakçı Nasuh (s. 29 - 30)

- 35 . Celâl-zâde Mustafa Çelebi (Koca Nişancı) (?-1567) (s. 30 - 31)
- 36 . Muslihuddin Mehmed Lârf (?-1567) (s. 32)
- 37 . Dülgerzâde Mehmed b. Ali (?-1569) (s. 32)
- 38 . İmamsâde Ahmed b. Mehmed (?-1569) (s. 32)
- 39 . Eflâtân-ı Şirvânî (?-1569) (s. 32 - 33)
- 40 . Nişancı Mehmed Bey (Küçük Nişancı) (?-1571) (s. 33 - 34)
- 41 . Âşak Çelebi (.520 - 1572) (s. 34 - 35)
- 42 . Nigârî (?-1572) (s. 35 - 36)
- 43 . Ebu'l-fadl Mehmed (?-1574) (s. 36 - 37)
- 44 . Derviş Mehmed b. Ramazan (s. 37)
- 45 . Zîrek (s. 37)
- 46 . Mustafa Rumûzî (s. 37 - 38)
- 47 . Âgehî Mansur Çelebi (?-1577) (s. 38)
- 48 . Şemsî Ahmed Paşa (?-1580) (s. 38 - 39)
- 49 . Latîfî (?-1582) (s. 39 - 40)
- 50 . Ferîdun Ahmed Bey (?-1583) (s. 41)
- 51 . Ali Cevherî (.527 - 1584) (s. 41 - 42)
- 52 . Abdülganî b. Emîrşah (?-1586) (s. 42)
- 53 . Âsâfî (Dâd Mehmed Çelebi) (?-1587) (s. 42 - 43)
- 54 . Âsûlî (?-1589) (s. 43 - 44)
- 55 . Mustafa Cenâbî (?-1590) (s. 44)
- 56 . Mehmed Mevîdî (?-1590) (s. 45)
- 57 . Derviş Mehmed b. Ali Ramazan (?-1591) (s. 45)
- 58 . Ahîdî (Ahmed b. Şemsî) (?-1593/94) (s. 46)
- 59 . Sa'î (Mustafa) (?-1595) (s. 46)
- 60 . Âmir b. Mehmed ad-du'ami (s. 46 - 47)
- 61 . Niyâsî (s. 47)
- 62 . Vefâî (Mehmed) (s. 47)
- 63 . Mehmed Zâfî (.532 - ?) (s. 47 - 48)
- 64 . Âlâeddin Ali (s. 48 - 49)
- 65 . Yusuf b. Nimetullah (s. 49)
- 66 . Abdullah b. Salâhüddin (s. 49)
- 67 . Ömer Derya Bey (s. 49 - 50)
- 68 . Beyânî (Mustafa) (?-1597) (s. 50)
- 69 . Hoca Sa'deddin Efendi (?-1598) (s. 50 - 51 - 52)

- 70 . Ali (Mustafa) (?-1599/1600) (s. 52 - 53 - 54 - 55)
71 . Seyyid Lokman b. Hüseyin (Urmevi) (?-1601) (s. 55 - 56 - 57)
72 . Kınalı-zâde Hasan Çelebi (1546/47 - 1604) (s. 57 - 58)
73 . Selânikî Mustafa (s. 58 - 59)
74 . Âşık Mehmed b. Hâfız Ömer b. Bâyezid (s. 59)
75 . Abdî Çelebi (s. 59)

XVI. asra kadar Osmanlı dairesinde te'lif edilen tarih kitapları, hikâye ve destan tarzında halk lisan ve sihmiyetiyle yazılmış olan basit takvimler ve efsâne ile karışık "Vakayi-nâme" lerden ibarettir.

Asıl Osmanlı tarihçiliği XVI. asır bağlarında "Beğt-Behişt" adlı büyük eserini vücuda getiren İdris-i Bitlisi ile başlar. İran lisan ve edebiyatına derin vukufu olan müverrih XIII. asırdan beri moda olan İran edebî tarihçiliğini memleketimize getirmiş ve kendisinden sonra Osmanlı hânedânı tarihini yapanlar (bilhassa İbni Kemal, Celâî-sâde Mustafa ve Salih Çelebi, Âli, Hoca Sa'deddin Efendi v.s) üzerinde pek derin te'sirler icra etmiştir. Tarihi vak'alara ilâhi ve mistik te'sirler dairesinde matâla'a ve tefsir eden; ifadede özlü ve vâsıh bir lisan yerine, ekseriyâ âyet, hadıs, darb-ı mesel ve şiirle süslü, mecas ve istiâre ile örülmüş muğlak bir edebî dile rağbet eden bu nakli ve tasviri tarihçilik mektebi müellifleri, pek az istisnâ ile, vakayi'ini yazdıkları devrin bütün kaynaklarına görüp bunlara tenkid ve mukayese yoluyla kıymetlendirmedikleri gibi, vak'alara bir birine bağlamak, hem-saman vuku'âtı karşılaştırmak lüzûmuna da hissetmemişlerdir. Esâsen müverrihlerimizin insanlık tarihinin, bütününe vâkıf olmamaları noksanı, böyle bir neticeliği sarfı kılmaktadır.

Bu tarihçilik mektebi yanında diğer bir edebî tarihçiliğin de "resmî" meslek haline geldiği görülmektedir. Hatta, osmanlı hükümdarlarının gasavâtına mansum olarak tesbitle vasıfeli şehnâme-nüvislik veya şehnâmecilik adını taşıyan bu mesleğin menşe'leri XV. asır bağlarına kadar çıkmaktadır. Filhakıka Germiyânî Ahmedî, "İskendernâme" adlı eserini "Dâstân-ı Tevârih-i Âl-i Osman" adını taşıyan zeyliyle tamamlayarak Süleyman Çelebi'ye takdim etmiştir. Fâtih zamanında Şehdi, hükümdâr'ın emriyle Osmanlı hânedânı tarihini nazmetmeğe me'mur edilmişse de, şâir'in ömrü vefâ etmemiştir. Şehnâmecilik, ancak Kanunî zamanında resmî ve devamlı bir meslek hâline gelmiş ve I. Ahmed devri ortalarına kadar fâsilasız devam etmiştir. Bu tarihten sonra da şehnâme te'lif eden müelliflere (meselâ, II. Osman zamanında Ganî-sâde Hâdirî, IV. Murad zamanında

İbrahim Mülhemi Şehnâme tarzında eser te'lif etmişlerdir) de rastlanmaktadır. Bu resmî tarihçilik XVII. asrın ikinci yarısında, vekayi'i dikkatle ve fakat mensur olarak zabt eden, daha ciddi bir tarih yazıcılığına, vak'andvisliğe terkettir.

Mevzuumuzun bir kısmı da teröme-i hâli bakımından tarihin başlıca kaynaklarından olan guara tezkirelerine taalluk eder. Filhakıka, XVI. asrın siyasi, askeri ve sair faaliyetler gösteren şahsiyetlerinin hemen ekseri şair ile iştigal ettiklerinden; bunların biyografisini lâyıkı ile tesbit etmek için guara tezkirelerine müraaat sarfreti vardır.

Tedkikimizde Bursalı Mehmed Tâhir ve F.Babinger'in eserleriyle, tarih yazmalarını toplayan kataloglardan faydalanarak tesbit ve vefat tarihleri göz önünde tutularak sıralanmıştır. Vefat tarihi bilinmeyen müellifler ise, teröme-i hâlinden bahseden kitaplarda hangi hükümdar zamanını idrâk ettiği kaydedilmiş ise o hükümdar devri müelliflerinin sonuna konulmuştur. Burada tarihî eserlerin yazma ve matbu nüshalara ile muhteviyâtı kısa ma'lûmat verilmeğe çalışılmıştır. Daha evvel tavsifi yapılan nüshalar için tavsif edildikleri yerler işaret olumakla yetinilmiş; hakkında her hangi ma'lûmat verilmeyen nüshalar hakkında da kısa tavsiflerde bulunulmuştur.

Mevzuumuzda dahil müelliflerin tarihî eserleri dışındaki te'lifâtı dahi, yalnız ismen, ba'san da yer gösterilerek sikkredilmiştir.

Tez çalışmalarında derin bilgilerinden istifade ettiğim kaymetli hocam Ord.Prof.M.Cavid Baysun'a ve çalışmalarında bana yol gösteren Dr.Asistan Bekir Kütükoğlun'a teşekkürü bir borç bilirim.

K a s a l t m a l a r :

- AS : Ahmad Refik, Alimler ve san'atkârlar.
Atâ'î : Atî'î, Zeyl-i şakâ'ik .
AZ : Cemâleddin, Âyine-i Zürefâ
DM : Rif'at, Devhatü'l Meşayih .
GN : A.S. Levend, Gazavatnâmeler ve Mihâl oğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi.
GOW : Balinge Franz, Die Geschichtschreiber der Osmanen und ihre Werke.
Hadâ'ik : Mehmed Mevdi, Hadâ'iku'l-şakâ'ik.
HC : Ayvansarayî, Hadîkatü'l-Cevâmi
HV : Tâ'ib, Hadîkatü'l Vüzerâ .
IA : İslâm Ansiklopedisi .
IS : Ahmed Refik, İlmîye Salnâmesi .
KA : Sâmi, Kamûsü'l-İslâm .
MH : Âli, Menâkıb-ı Hünerveran
OM : Mehmed Tâhir, Osmanlı Müellifleri .
SO : Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî .
SR : Ahmed Resmi, Sefinetü'r-rüesa .
TD : Tarih Dergisi .
TM : Türkiyat Mecmuası .
TCYK : İstanbul Kütüphanesi Tarih coğrafya Yazmaları Kataloğu.
TOEM : Tarih-i Osmânî Encümeni Mecmuası.
TTEM : Türk Tarih Encümeni Mecmuası

B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

- Ahdi; Gülgen-i şu'ara ÜniverSITE Ktb. TY. nr. 2604 .
- Ahmed Refik; IS. İstanbul 1334 .
- Ahmed Refik; AS. , İstanbul 1924 .
- Ahmed Resmi; BR., İstanbul 1269 .
- Akkaya, Şükri, Osmanlı devletinin kuruluşu, Ankara 1934
- Aktepe, Münir; Tâcü't-tevârih ve bunun seyli hakkında, TM.
C.XIII. ayrı basım, İstanbul 1958 .
- Âli, Gelibolu'lu Mustafa; Künkâ'l-ahbâr, Üniversite Ktb.TY.nr
nr.5959
- Âli, Gelibolu'lu Mustafa; MH., İbnül Emin Mahmud Kemâl ngr.,
İstanbul 1926
- Âli, Gelibolu'lu Mustafa; Nusretnâme, Nuruosmâniye Ktb.nr. 4350
- Anhegger, Robert; Eyyûbi'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman TD. I,
İstanbul 1949
- Arik, Fahriye; Neşri'nin hayatı ve eserleri, İstanbul 1936 .
- Aşık Çelebi; Teskire-i şu'ara, Üniversite Ktb. TY. nr. 2406 .
- Atâ'î; Zeyl-i şaka'ik, İstanbul 1268 .
- Ayvan sarayî, Hüseyin; HC. c.I-II, İstanbul 1281
- Balinger, Frans; GOW, Leipzig 1927
- Baysun, Cavid; Nevâ'idü'n-Nefâis fi Kavâ'idi'l-Mecâlis, Edebiyat Fakül-
tesi yayınlarından, İstanbul 1956 .
- Baysun, Cavid; Müverrih Âli'nin Nevâ'idü'n-Nefâ'is fi Kavâ'idi'l-
Mecâlis hakkında, TO.c.I-II İstanbul 1950 .
- Beliğ, İsmâil; Gûldeste-i riyâzi irfan, Bursa 1301
- Camâleddin Efendi; AZ. , İstanbul 1314
- Evliya Çelebi; Seyâhatnâme c.I, İstanbul 1315
- Gökbilgin Tayyip; Celâl-sâde Salih, IA c. III
- Gökbilgin, Tayyip; İhtif Paşa, IA. cüz 70
- Gönlü Behçet; İstanbul Kütüphanelerinde al-şaka'ik al-kumâniye tercüme
ve seyleri, TM. c.VII, İstanbul 1942 .
- Gülil, Lâmia; Zenbilli Ali Efendi ailesi, Üniversite Ktb. Tes nr.1875
- Hasan Çelebi (Kinalı-sâde); Teskire-i şu'ara, Üniversite Ktb. TY. nr.304
- İbni Kemâl; Tevârih-i Âl-i Osman (7 ci defter), ngr.Şerefeddin Turan,
TTK. , Ankara 1957

- İstanbul Kütüphaneleri, Tarih-Coğrafya Yazmaları Kataloğu 1943-1951
Kâtip Çelebi; Fozleke c.I, İstanbul 1286
Köprülü-zâde M.Fuad; Âşık Çelebi, IA. c. III
Kunat, Akdes Nimet; "60 doğum yılı, Fuad Köprülü Armağanı"
Ankara 1953.
Kunat, Akdes Nimet; Bizansın son, Osmanlıların ilk tarihçileri,
TM. c.III, İstanbul 1935 .
Kutluk oğlu Bekir; Mehmed Muhyiddin, IA. cüs 85
Latiff; Tezkire-i şu'ara, İstanbul 1314
Levend, A.S.; 64/ Ankara 1956
Mezdi, Mehmed; Hadâ'iku's-şakâik (şaka'iku'n-nu'mâniye tre.)
İstanbul 1269 .
Mehmed Tâhir; OM. c. I-III, İstanbul 1333, 1338, 1342 .
Menzel, Theodor; Kınalı-zâde Hasan Çelebi, IA. c. IV.
Necip Asım; Osmanlı tarih-nüvisleri ve müverrihleri, TOEM. I. s.41-52,
II. s. 429 - 435
Nihad Çetin; (Anadolu sahasında yazılan) ilk dört şu'ara tezkiresinin
terkib: üzerine bir çalışma tez. nr. 281
Nihad Çetin; Latiff, IA. cüs 69
Orgun, Ünsan; Rüstem Paşa, Üniversite Ktb. Tez, nr. 2532
Orhonlu, Congiz; Fındıklı semtinin tarihi hakkında bir araştırma,
TD s. X, İstanbul 1954
Osmanzâde TA'ib; HV. , İstanbul 1271
Parmaksızoğlu, İsmet; Üsküplü İshak Çelebi ve Selimnâmesi,
TD. c. III. sayı 5-6. ayrı basım.
Parmaksızoğlu, İsmet; Abdurrahman Gûbâri'nin hayatı ve eserleri
TD. c.I s.2, İstanbul 1950 .
Parmaksızoğlu, İsmet; Kemal Paşa-zâde, IA. c. IV .
Peçuylu İbrahim; Tarih c. I-II, İstanbul 1283 .
Rif'at Efendi; Devhatü'l-maşayih, İstanbul taş basması
Riyazi; Tezkire-i şu'ara, Üniversite Ktb. TY. nr. 761 .
Sa'deddin Efendi, Hoca; Tâcüt-tevârih c.II, İstanbul 1279 .
Sehi; Tezkire-i şu'ara, İstanbul 1325 .
Selânikî; Mustafa Tarih, Üniversite Ktb. TY. nr. 6027
Solaksâde Mehmed Hemedî; Tarih, İstanbul 1927
Süreyya, Mehmed; Sicill-i Osmâni, c.I-IV, İstanbul 1308-1311 .
Şemseddin Sami; KA, IV, VI
Taeschner; Neşri Tarihinin el yazıları üzerine araştırmalar (Bolleten
c. 15, s. 60)

- Tekindag, Şehâbeddin; İbni Kemal'e göre Fâtih'in İstanbul'u muhasarası ve *fethi*, İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul, 1955
- Türkay, Cevdet; Osmanlı Türklerinde Coğrafya, İstanbul 1959 .
- Unat, Fâik Reşit; Neğri Tarihi Üzerine yapılan çalışmalara toplu bir bakış, (Belleten c.VII, s. 25)
- Unver, Süheyl; Ressam Nigâri hayatı ve eserleri, Ankara 1946 .
- Vaux, B.Carra; Cenâbi, İA. c. III.
- W. Beörkman; Mehmed Zaim, İA. c.üs 76
- Yınarcı, Mükrimin Halil; Tanzimattan megrutiyyiti kadar bizde tarihçilik İstanbul 1940
- Yınarcı, Mükrimin Halil; Feridun Bey Münşeatı, TOEM, sene 11-12
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi; Bostan'ın Süleymanname (Ferdî'ye atfedilen eser) Belleten c. XII, s.24 Ankara 1955
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi; Sigetvarnâmeler (İlâhiyât Fakültesi Dergisi s.II-III), Ankara 1952 .
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi; Matrakçı Nasuh şahsiyeti eserleri (İslâm İlimleri Enstitüsü dergisi - 1 den ayrı basım), İstanbul 1959
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi; Sigetvarnâmeler (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dergisi c. VII s. 1) 1950
- Zihni, Mehmed; Ebu'l-fadl Mehmed Efendi, TOEM. sene 11 - 12

Şevki Yusuf

Edirne'li bir kadının kölesi olup itina ile tahsil görmüş, kitâbet ve hattatlıkta, arapça, farsça ve türkçe şiir yazmakta mehâret keşb etmiştir. Hattatlığını takdir eden II. Bâyesid, kendisine ulûfe tayin etmiş, fakat kimseye mahkûm olmamak için bunu kabul etmemiştir. (1) Felâketli ömrü "İstanbul Dârüşşifâası"nda tamamlandı ve Galata tarafına defn olundu (2).

Arapça, farsça ve türkçe şiirlerini ihtivâ eden müretteb divanına ve "Avâmîl-i Fârsî" adında bir risâlesi olup, bir de T A R İ H - İ Â L - İ O S M A N yazdığı rivâyet edilmektedir. (3)

Bihîştî (Sinan Çelebi)

Daha ziyade Bihîştî mahlarıyla meşhur olan Sinan Çelebi Karıkdaran'la Süleyman Bey'in oğludur. (4) Sinan Çelebi II. Bâyesid'in gazabına uğriyerek İran'a kaçmış ve Mevlânâ câmî ile Mir Ali Şîr Nevâî'ye intisab ederek onların şefâati neticesinde İstanbul sarayın'a kabul edilip ve sancak beyliğine terfi' ettiği rivâyet olunur. (5) 927 (1520) sıralarında vefat etmiş olmalıdır. Hamse-i Nizâmî'yi takliden vücûde getirdiği mensum eserler Latîfî tarafından ta'dad edilmiştir. (6)

Sinan Çelebi Osmanlı tarihini edebî dille kaleme alan ilk müelliftir. Şâir tabî'atının tesiriyle tarihî tafsilâta pek yer vermemiş, buna mukabil muharebe tasvirlerini geniş olarak anlatmıştır. Her halde II. Bâyesid devrinde ikmâl edilmiş olan eseri Yıldırım Bâyesid'in cülus'u ile başlamakta ve tek nüshası [bk. Britisches Museum, Add. 7869 (Rieu, Ctn, 44 v.d) fotokopisi tarih semineri Ktb. Karamanî Mehmed Paşa'nın katliyle birden bire kesilmektedir. Eserde, 902 (1496) da vefât eden Ahmed Paşadan müteveffa olarak bahsedildiği gibi hülâsa şeklinde ve bazı ilâveleri ihtivâ eden diğer bir nüshası (bk. Brit. Mus. Add. 24 955) ise 908(1502/1503) de sona ermektedir. (7)

Safâ'î

Aynı zamanda şâir olan bu sâit Sinobludur. Tefsîr ve sâir ilimde behre sâhibi olup harita fenninde şühret kazanmış İskender Paşa'ya kâtib, sonra Sema'î Mehmed Dede'ye müfîd olup, Ok meydanı yakınında İskender Paşa'nın yaptırdığı tekye'ye (8) şeyh olmuştur (9).

110 yaşında iken vefat ederek şeyhliğini yaptığı tekke'ye defn olundu. (10)

II. Bâyezid adına mür'etteb ve mükemmel divân'a vardır. (11)

Meşhur "Kemâl reis'in gazavatını" mesnevî tarzında on bin kadar beyitle nazm etmiş(12); bir de f e t i h n â m e - i i n e b a h t a v e M o t o n isminde bir eser vücûde getirmiştir (13).

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (? - 1514)

"Tâcî-zâde" veya Tâc-zâde lâkabı ile mârûf olan bu zât, Amasya'da II. Bâyezid'in şehsâdeliği zamanında Defterdar, culûsundan sonra da, Nişancı olan şâir ve hattât Tâcî Bey'in oğludur. (14) Ca'fer Çelebi Amasya'da doğdu ve babasının yanında yetişti. Kazasker Hacı Hasan-zâde Mehmed Efendi, Hocasâde Muslihiddin, Hatîbsâde Muhiddin, Kazasker Kestelli Muslihiddin Mustafa gibi devrin en meşhur ilim adamlarından tahsil gördü ve Hacı Hasansâde Mehmed Efendiden mülâzemet rû'ûsu aldı. Bazı medreselerde ders vermek suretiyle ilim ve iktidârını her keze tanıttikten sonra II. Bâyezid, özü Mahmud Paşa medresesine müderris ve bir müddet sonra da Nişancı yaptı. 904 (1498). (15) Bundan sonra Ca'fer Çelebi, sekâ ve iktidârı ile Bâyezid'in teveccühünü kazanmış. Bu esnâda kendisine Paşalık unvanı da verilmişti. (16) Teşrifatta sağ tarafta ve defterdar'a takdim edilmek üzere oturmasına ve seferde vezirler gibi otağ kurmasına müsaade edildi. Ca'fer Çelebi Bâyezid'in saltanatının sonlarına kadar bu vazifede kaldı. Ancak şehsâdeler vak'asında şehsâde Ahmed tarafını tuttuğunu hissettirdiği için II. Bâyezid'in saltanatının sonlarında azil 918 (1512) ve kendisine tekaüdiye olarak 100 akçe ulûfe tâyin olundu. (17) İlim esbabı hakkında büyük bir teveccüh besleyen ve Ca'fer Çelebi'yi çok takdir eden I. Selim tahta geçtikten sonra ona evvelâ İstanbul civârındaki bazı kasabaların kadılığını sonra Nişâncılık verdi. (18)

Padîşah nezdinde itibarını muhafaza eden Ca'fer Çelebi Anadolu kazaskeri olduktan sonra Amasya'da yenîçeriler kavga ederek Piri Paşa ile Halîmi Çelebi'lerin evlerini basarak fesad çıkardılar. Bu kavgada Ca'fer Çelebi'nin yenîçerilere müessir olduğu hakkındaki isnâd onun 8 receb 920 (19 Ağustos 1514) cumartesi günü katline sebep oldu. (19) Kardeşi Sa'dî Çelebi cesedini, evvelce Balat'da inşa ettirdiği Nişancı mes-cidi hazîresine defn ettirdi. (20)

Devrinde kuvvetli bir müngî olarak tanınmıştır. Çaldıran seferine

çıkacağı esnâda Şah İsmail'e gönderilen farsca mektuplardan bazılarını Ca'fer Çelebi'nin kalemi ile yazıldığı gibi Çaldıran musaffehiyetini müteşkip her tarafa gönderilen (receb 920) fetih nâmeleri de o yazmıştır. Bütün tezkireciler nesrini nazmana, kasidelerini gazellerine tercih eden ve farsca yazılarının da türkce yazılarından daha iyi olduğunu söylerler. Diğer taraftan Ca'fer Çelebi meşhur bir hattât idi. Ca'fer Çelebi'nin İstanbul'da bir mescid, bir medrese, Bursa ve Simav'da bir mescidi vardır. (21)

Ca'fer Çelebi'nin eserleri arasında mühim bir mevki işgal eden H e v e s - n â m e Ayasofya, Kasırlar, Kâtihi Câmî, Dârü'ssifa, Yedikule, İmâretler ve Kâğıdhâne gibi İstanbul'un muhtelif yerlerini tasvir eder, bazı hasb-i haller ve kitaplar ve cevaplar ve şâir'in sergüştlerini ihtivâ eder. Bundan başka 3382 beyit ihtivâ eden bir divânı (22) zamanının mühim vukuât'ını bildiren "Münşeati, Mahrûse-i İstanbul fetihnâmesi" (Bir nüshası Ün.Ktb. Ty.Nr.2634 dedir), farscadan yapılan Anis al-arifin tercümesi (Bir nüshası Ün. Ktb. nr.834'dedir) ve nizâmî bir eser olan Kâse-nâmesi vardır. (23)

Şükri-i Bitlisî

Yavuz Selim devri şâir'lerinden olup yedi lisan bilmektedir. (24) Şehsuvar oğlu Ali Bey'in hocası bulunduğu sırada mansum Selimnâme'yi Kanunî Süleyman ile vezir İbrahim Paşa'ya sundukda kendisine 80 bin akçe zekât verildi. Bundan sonra bir de Süleymannâme yazması emr olundu. Padişah'ın doğduğu tarihten tahta çıktığı tarihe kadar yazıp getirdiği takdirde sancak verileceği de vaad edildi. Fakat bunu yazmağa vakit bulamadı öldü. (25) Oğlu Molla Şihâbi'nin de mansum Yemen tarihi vardır.

S e l i m n â m e ; I.Selim'in şehsâdeliği zamanında Trabzon'a vali olarak gidicinden ölümüne kadar geçen olayları tasvir eden mansum eseridir. (Hazine Ktb. nr. 1597, nr. 1598 ile birleştirilerek eser tamamlanmıştır. Minyatırlıdır; Bursa genel Ktb. nr. 1212 nüshası çok eksiktir; Flügel Viyana Ktg. 2, 229 nr. 1007, 78 varak; Fleischer Dresden Ktg. nr. 101; Ricu, Bait. Mus. Ktg. 174 or 1039, 196 varak) Esay, Kâtihi Çelebi tarafından "El-fütuhâtü's-Selimiyye" adıyla tesbit edilmiştir. Şâir kitabın başında Kanunî Süleyman'a öldükten sonra bir gün Şehsuvar

oğlu Ali Bey'in Sultan Selim'den hayranlıkla bahs ederek kendisine bir Selim-nâme yazmasını tavsiye etmesi üzerine eserini kaleme aldığını anlatır. Eserin sonunda da bildiği isimleri birer birer sayarak altı dilde gasele söylediğini türlü hüneri olduğunu yazar. Nihayet padişah'ın lâtifuna uğradığını bildirir.

Topkapı nüshasının "Sebeb-i te'lif" bölümündeki kayda göre Şehsuvar oğlu Ali Bey Üldürülüp yerine Halil Koçi Bey geçtikten sonra şair eserini yeni efendisine göstermiş, o da eserin eksik olduğunu söylemiş. Bunda çok yanlış var sana Ali b. Şehsuvar yanlış söylemiş kassaya benden dinle demiş. Şükrü de eserini yarıp Sultan Selim'in sarayında ağalık eden Koçi Bey'den dinlediklerine göre eserini yeniden kaleme alarak 930 (1523) da tamamlamıştır. Şükrü'nün Selim-nâmesi 1030 (1620) da Mısır'da Çerkesler kâtibi Yusuf tarafından nesre çevrildiği (26) gibi 1037 (1627) de Cevri tarafından şair usûlûbun'a göre düzeltilerek ayrıca nassa edilmiştir. (27)

Sucûdî

Yavuz Sultan Selim devrinin pek kudretli olmayan şairlerinden olup Rumeli'nde Kalkandelen kasabasında doğmuş (28) Fırfı Paşa ve Tâci-sâde Caâfer Çelebi'nin himâyesiyle divân kâtibi olmuş, sonra Silâhdar kitâbetinde bulunmuştur (29) Kanunî Sultan Süleyman devrinin ortalarında ölmüştür. (30)

Sucûdî'nin I.Selim'in fetihlerinden bahseden eseri Selim-nâme (Revân Küşki Ktb. zn. 1284'deki nüshanın tavsifi için bk. GH, 25) dir.

Eserin adı, müelliften bahseden eski kaynaklardan Latîfî, Açık Çelebi teskiireleriyle Kâtib Çelebi Keşf'da (Tarih-i Âl-i Osman maddesi) geçer. Bu Selim-nâme Üsküplü İshak Çelebi'nin Selim-nâme yahud İshak-nâme adlı eserine seyl sayılmıştır. (31)

Neçrî Mehmed

Eski Osmanlı tarihçilerinin en meşhurlarından olup II.Bâyezid devri Âlim ve müderrislerinden idi. (32) Neçrî'nin hangi tarihte doğduğu bilinmediği gibi, doğum yeri de ihtilâflıdır. Muhtelif kaynaklarda

Karamanlı, Bursalı ve Germiyenli olduğu kaydedilmektedir.(33) Fakat Bursa'da büyüdüğü ve yaşadığı muhakkaktır.(34) Daha gençlik yıllarından itibaren kütüphanelerde çalışmaya başlamış ve bilhassa tarih mütalâa etmiştir. Fâtih Mehmed zamanında memuriyetlerde bulunmuş ve II. Bâyezid zamanında müderrisliğe kadar yükselmiştir. Bursa'da Sultan Medresesinde müderris olduğunu kitabında yazar. Arabca ve farsca yazı edebiyatıyla beraber gerçekten öğrenmiş, vakit buldukça tarihi için müsveddeler hazırlamıştır. (35) Şuara teskiireleri Neğri'nin fazla şöhret te'min edememekle beraber I.Selim zamanında şiirle iştigal ettiğini kaydederler. (36) Ölüm tarihi hakkında bir şey bilinmemekle beraber I.Selim'den sonraki devirlerde kendinden bahsedilmeyişi sebebiyle 1512 ile 1520 arasında ölmüş bulunduğunu kabul etmek lâzımgelir. Bu itibarla 70 - 80 sene yaşamış demektir. (37)

Mezarının Bursa'da Mevlevî Süleyman efendi yanında olduğu ve bir yol genişlemesi üzerine yola gittiği rivâyet edilir. (38)

Neğri'nin en mühim eseri altı kısımdan mürekkep C i h "A n - n ü m â adlı umumî tarihidir. Bise kadar gelen ve "T a r i h - i â l - i O s m a n" adına taşıyan ve Neğri tarihi denilen tarih bu eserin altıncı kısmıdır. Bu kısım üç tabakaya ayrılmıştır. Birinci tabakası, Eski türk hükümlerinin önemli vukuatı, dinlerinden, kıyâfetlerinden, İslâmiyeti kabul edişlerinden bahseder. İkinci tabaka Anadolu Selçuk'larından, hükümdarlarının mühim fütûhatından kısaca bahseder. Ertuğrul'un I.Alâaddin'e Osman'ın II. Alâaddin'e yetiştiklerini kaydederek üçüncü tabakaya geçer. Buraya geçmeden evvel Osmanlı türklerinde Tevâif-i miluk adıyla anılan beyliklerden bahseder. Üçüncü tabaka, Osmanlılar'ın menşe'inden başlayarak II. Bâyezid'in saltanat devri ortasına kadar gelir. Burada Osmanlılar'ın meselâ Ruh'a kadar çıkarılır ve sonra sırasıyla Osmanlı Padîşahlarının fütûhatı II.Bâyezid'e kadar gelir. (39)

Eserin ilk beş kısma ma'lûm olduğu, Kâtib Çelebi'nin Keşfü's-sünun'unda kendi el yazısıyla kaydettiği bir hadiyeden anlaşılmaktadır. Fakîk Reşid Unat ile Mehmed Altay Köymen tarafından eser iki cild hâlinde tenkidli metni neşredildiği (40) gibi F. Taeschner de iki ehemmiyetli nüshasını neşretmiştir.(41)

Yasın nüshalarının tavsifi için bk. TCYT, 208 (Ayrıca Bk. Arkeoloji Müzesi Ktb. nr. 479).

Baghdâdî-zâde (Şemseddin Ahmed)

Bir müddet Bağdad Kadılığı yapan ve Şir Ümrîni Semâniye müderrisliğinde tamamlıyan Şiras'lı Kivâmeddin Yusuf b. Hasan (Yavus Selim'in saltanatı başlarında vefât etmiştir; Hadâ'ik, 326-327, 50 III, 62 de 918, Keşf-el-sûnun I, 19' da 962 olarak gösteriliyor)in küçük oğlu olup Medine kadısı olmuş ve orada me'zûlen vefât etmiştir. Telmih'e mevâkıf gerh'ine Kadı Beyzavî Tefsiri'ne hâsilesi, Kaza Seyyidî'nin "Es ile Evibe"sine reddiyesi, riyaziye ve nücûma dâir kitaplarıyla **M a s â i h - i M ü l ü k** ve "**A h k â m - ı S e l â t i n**" adında iki farsca eseri vardır. (42)

Ahkâm-ı Selâtin'in bir nüshası Leipzig devlet kütüphanesinde dir (bk. Fleischer, cat. 389, gew, 45).

İdris-i Bitlisî (?- 1520)

Tarihçi ve mutasavvıf Hüsameddin Ali Bitlisî'nin oğludur. Tahsilini babasının yanında tamamladıktan sonra bir müddet Akkoyunlu hükmdârı sultan Yakub'un divan kâtipliği hizmetinde bulunmuş (43), II. Bâyezid'e hitâben yazdığı bir mektup kondisinin padişah tarafından İstanbul'a davetini intâc etmiştir (44). Osmanlı devlet merkezinde II. Bâyezid'in iyliklerini gördü ve kendisine yüksek maaş verildiği (45) gibi, daha sonra Yavus Selim tarafından fevkalâde takdir gördü. İran seferinde padişaha refakat edip nâmına Kürdistan'ı sapt etti. Bir Kürd ordusunun riyâsetinde olarak İranlıları mağlup Mardin'i sapt etti. Ruha (Urfa) ve Musul'un ilhâkında faal bir rol oynayıp bu ülkelerin dahili işlerini, kuvvetli esaslara istinaden tanzim etti. Sultan'ın nâmına Hıgna Keyfa'yı Eyyûbî Halil'e ihsân etti. Mısırın fethinde de bulundu ve tebcilen yazdığı bir kasidede Sultan'a idaresi hakkında bir kaç nasihat vermek fırsatına elde etti. İstanbul'a döndükten sonra zamanını eser yazmakla geçirdi. Kanûni Süleyman'ın saltanatının başlarında 927 (1520)'de vefat ederek Eyyûp'de "İdris Küğkî ve Çeğmesi" denilen yerde zevcesi Zeynep Hâatun'un inşa ettirdiği mecid kabristanına defn olundu (45).

Tefsir, hadis ve tasevvufa dâir muhtelif eserlerinin bir listesi M. Tâhir Bey tarafından verilmiştir. Onun asıl şöhreti 919 (1513)'da

tamamladığı ve her padişah devrine bir kitabını (cüs'ünü) tahsis ettiği farsca H e ş t - b e h i ş t adlı tarihidir. Heşt-behişt yazmaları, tam nüshası: (Es'ad Efendi, 3197) ve (Nurosmani, 3209) bunun tebliğ edilmiş olması meluzdur. Berlin M.s Orient 3719) nüshası 968 tarihinde müellif nüshasından istinsah edilmiş olup oldukça eski ve doğru yazılmış bir nüsha olarak edition critique'de kullanılabilir. (Wuro mari 3211) nüshasının mukaddime ve hâtimesi mevcut değildir. (Ali Emiri: 800-807) ile Upsala nüshası eksik ve muahhardır (46). 23 nâtamâm nüsha zikredilmiştir.

İdris, kaynak olarak yalnız mevlânâ Ayâs'ın ismini sikreder, Neğri'nin de aynı kaynaktan faydalanmış olması İdris'in ya doğrudan doğruya Ayâs'ı veya Neğri'yi kullanması ihtimâlini ortaya koymaktadır. Heşt-behişt'in kendisinden sonra yazılan tarihlere kaynak olduğu âşikâr surette görülmektedir. Râhi, Âli, hoca Sa'deddin Efendi ve Mîneccim başı İdris'den geniş makyasda istifâde etmişlerdir.

Künhü'l-ahbar s.18'de Heşt-behişt'den istifâde edildiği sarâhaten nakl edildiği gibi yakından tetkik edilirse Künhü'l-ahbar'ın Heşt-behişt'in sâdik, fakat muhtasar bir kopyası olduğu görülür. Edirnevi Râhi'de ba'zı bahislerde İdris'in rivâyetini nakleder. Sa'deddin Efendi geniş makyasda Heşt-behişt'i kullanmıştır. "İkisinin benzeyişi o dereceye varır ki Sa'deddin'in Heşt-behişt'i âdeta kopye suretinde - hiç olmasa mebadiye âit olan kısım" naklettiği iddia edilebilir (M.Şükri aynı eser. s.22).

Sahaiful'l-ahbar: Mîneccim başı'da Suhâifu'l-ahbar'ın birinci cildi mukaddimesinde (türkce terc, s.7) menâbi meyânında ve cild III-267 ve 269'da İdris'i sikir eder.

Heşt-behişt tercümeleri: Tercüme Abdülbâki Sâdi b. Ebûbekir Vehbi Vani tarafından 1146'da E.Mahmud'un emriyle meydana getirilmiştir. (Hamidiye 928 /Murad Molla/ nüshasının muhtemelen bir kopyası Viyanadadır).

Râhi Fazıl Çelebi (? - 1522)

Şeyh-ul islâm Zenbilli Ali Efendi'nin oğludur (47). Asıl ismi Fazıl olmasına rağmen, şuarâ tezkirelerinde (Râhi Çelebi) diye kayıtlıdır.

İstanbul'da doğan Fazıl Efendi, ders görüp Danış menâ olduğu

sıralarda henüz çok genç idi. (48)

Çok yakışıklı bir vücutte sâhip ve kuvvetli bir şâir olan ve "Râhî" mahlası ile şiirler yazan Fâzıl Çelebi 928 (1522)'de genç yaşta vefat etmemiş olsa idi edebiyat tarihimiz için kıymetli bir eleman olacağı şüphesizdi.

Divanı yoktur. Bursalı Tâhir Bey, zamanına kadar bir Osmanlı tarihi yazdığından bahsetmektedir. (49)

Keşfi Mehmed Çelebi (? - 1524)

Bursalı M. Tâhir'e göre Keşfi Mehmed, seğban başı ve Amasya sancığı-beyi Hâdîr Ağa'nın oğlu olup Tâci-zâde Sa'dî ve Ca'fer Çelebilerin ilminden faydalanmış, Yavuz Selim'in şehzâdeliğinde kâtibi olmuş ve cülûsundan sonra Divân kitâbeti hizmetinde bulunmuş, İran ve Mısır seferlerine Sır Kâtibi olarak iştirâk etmiş, padişahın vefatından 926 (1519) sonra Anadolu defterdarı olmuş 927 (1520) de tekkâd edilmiş ve 931 (1524) de İstanbul'da ölmüştür. (50) Ancak A.s.Levend, ne Tâhir Bey'in Amasyalı, ne de Flügel'in (Kat.II,211) Sinoplu gösterdiği Keşfi'ye âit kaynaklarda ma'lûmat bulamadığını; Flügel'in 945 (1538) de öldüğüne işaret ettiği Keşfi'nin, Gedizli olduğunu ifade, zikredilen Keşfi'nin ise Latîfi (s,282)'nin kaydettiği İstanbullu Keşfi olacağına zayıf olmasına rağmen ihtimal vermiştir. (51)

Keşfi'nin, I. Selim'in İran ve Mısır seferlerinden bahseden mansûmelerle süslü mensur eseri (Süleymâniye-Es'ad Ef.Ktb.nr.2147 V.1343, Viyana millî Ktb. Ktg. II,211,nr.988 v.91)

S e l i m - n â m e ' s i n i n başında Kanûni'nin cülûsu günü şenlikleri sırasında bir genç şâir'in yanına gelerek, şâir'in evvelce Sultan Selim'in İran seferini tasvir eden eserini uzatıyor ve şâirden Sultan Selim'in cülûsundan ölüme kadar hayat ve seferlerini tasvir eden bir eser yazmasını rica ettiğini bina'en kaleme aldığını kaydediyor ki, ma'lûm eserinden (52) başka bir de yalnız Çaldıran seferinden bahseden mukaddem bir eserinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır.

Harîfî (? - 1533)

Latîfi'ye göre Kastomonulu olup inşâ, tarih, muamma mehâreti olup ve fakat gazelle fazla mihâresesi yoktu; Kanûnî devri futûhâtını

beligâne inşâ edüp kitâbınan her misra'ında tarih ve muamma bulunup
m'cis kasideleri muhtevî idi; Makbûl İbrahim Paşa sedâretinde İskender
Çelebi vâsıtasıyla arz edildikte erkân-ı devletin takdîrini celbetmişti.
(53) Eserin nüshası bilinmemektedir. (54) 940 (1533) de vefat eden ve
muâsır diğer Hazîrî ile karıştırılmaması iycab eden müellif, bir de
"Umdetü'l-vesâyâ ve sübdetü'l-nasâ'ih" nâmıyla "Nasihatü's-selâtin"
mâhiyetinde bir risâle kaleme almıştı. (55)

Hadîfî (? - 1533)

XVI. asır Osmanlı şâir ve tarihçilerinden olup Edirne havâli-
sinde "Firecik" te doğmuş aynı kasabaya hatib olmuştu. (56) İlmîye tarî-
kine müderris olmuşsa da, mansıbı için devlet ricâline yüz suyu ökmek-
tense ferâgat edip el emeği ile geçinmeği tercih, Zeynî tarikatına intî-
sab etmiştir. (57) Babası demirci olduğundan şiirde "Hadîfî" mahlesini
kullanmıştır. (58) 940 (1533)'de ölmüştür. (59)

Osman gâsi'den Kanûnî'ye kadar, Şeh-nâme vezninde nazım bir
" T e v â r i h - i Â l - i O s m a n " kaleme almışsa da Sultan Süley-
man'a takdim etmek imkânını bulamamıştır. (60) Tacü't-tevârih'in kay-
naklarından olan bu eserin (61) müteaddid nüshaları ma'lûmdur. (62)
Şâirliği hakkında Şehî ve Latîfî müsbet, Aşak Çelebî ve Kınalı-zâde
menfî mütalâada bulunurlar.

Kemâl Paşa-zâde (Ahmed Şemsüddin) (? - 1533)

Fatih Ümerâsından Kemâl Paşa-zâde Süleyman Bey'in oğludur.
"Kemal Paşa-zâde" veyahud da "İbni Kemal" urvâniyle meghurdur. (63)
Tokatta, Edirne'de tahsil etmiş (64) ve dedesinin silki olan askerli-
ğe sâlik olmuş; II. Bâyezîd zamanında bir çok seferlerde bulunmuş fakat
bir gün Filibe'de Çandarlı İbrahim Paşa'nın meclisinde o zaman "30"
akçe Filibe müderrisi bulunan Molla İttîfî'nin, Unldü bir akıncı kuman-
danı olan Evrenos-oğlu Ahmed Bey'e tekaddüm ettiğine şahid olunca,
mesleğinde ne kadar ilerlese bir Evrenos-oğlu olamayacağını, fakat bel-
ki bir Molla İttîfî olmanın mümkün olduğunu düşünerek ilmîye sınıfına
geçmiye karar vermiştir. Önce Edirne Dârü'lhadîsine nakledilmiş olan
Molla İttîfî'nin derslerine devam etmiş ve daha sonra Hatib-zâde Muhyiddin

Kestelli Muslihiddin Mustafa ve Muarrif-zâde Sinâneddin Yusuf Efendilerden usûl ve tefsir gibi ilimlerden bazı bahisler tâkip ederek tahsilini tamamlayarak evvelâ Edirne'deki Ali Bey Medresesine müderris tâyin edilmişti. Bu sırada baba dostu Anadolu kazaskeri Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi vâsıtasıyla padişah II. Bâyezid'in himâyesinde de mashar olmuş ve bu sâyede daha geniş bir çalışma imkânı bulmuştur. Bir ara 40 akçe ile Üskübdeki İshak Paşa Medresesine nakledilmişse de, çok geçmeden 60 akçe ile gene Edirne'ye dönüp sırasıyla Halebi'ye üç şerefeli ve Sahn-ı Bâyezid Medreselerine müderris olmuştur. Yavuz Selim'in cülûsundan sonra Osmanlı umûmî efkârına Saferilere karşı hazırlamak gayesiyle kaleme aldığı bir risâlede, Şah İsmâil ve akıdelerini tenkid ederek Şi'îlerle yapılacak savaşın diğer din düşmanları ile yapılan harpler gibi cihad sayılacağını belirtmesi şöhretini arttırmış ve Yavuz Selim'in Çaldıran seferinden döndüğünü müteâkip 921 (1515) önce Edirne Kadılığına, kısa bir zaman sonra da 922 Cemâziyülevvelin (hasiran 1516) da Anadolu kazaskerliğine tâyin edilmiştir. (65) Bu sıfatla Mısır seferinde Yavuz'un yanında bulunmuş olan İbni Kemâl, padişahdan büyük bir itibar görmüş ve hatta bir rivâyete göre Mısırın tahririnde Yavuz Sultan Selim'in bu seferden önce sırasında Ahmed Şemsüddin Efendi'nin atının ayağından sıçrayan çamura bulanmış kaftanını ülema atının ayağından sıçrayan çamur medâr-ı ziynet ve bâis-i mefharet olacağını, söyleyerek çamurlu kaftanın ölümünden sonra sandukası üzerine örtülmesini vasiyet etmesi, şiddeti ile meşhur olan hükümdârin İbni Kemâl'e ve onun şahsında ilme verdiği değerini bir tazahürü sayılmak icap eder. (66) Bununla beraber İbni Kemâl 925 (1519) da kazaskerlikten ayrılmış ve 100 akçe yevmiye ile Edirne Dârülhadis'ine müderris tayin edilmişti. Kanûnî zamanında Zem-billi Ali Efendi'nin ölümü üzerine 932 şabanında (mayıs 1526) Müftü olmuş, 8 sene bu mevki'de kalarak "Müftî-i sakaleyn" unvânını almıştır. Nihayet 2 şevval 940 (16 nisan 1533) da vefat etti. Cenâzesi büyük merâsimle kaldırılarak, namâsı Fâtih câmi'inde kılınıktan sonra Edirne kapısı dışında Emir Buhârî Tekkesi civarındaki zâviyesine defn edilmiştir. Mısır'da dahi gâib namâsı kılınmıştır. (67)

Kemâl Paşa-zâde'nin ilmi, zamanında o kadar büyük şöhret kazanmıştı ki, bir çok müellifler onu şarkın büyük ulemâsına, Sa'düddin-i Taftâsânî ve Seyyid Şerif-i cürcânî'ye tercih etmiş, hatta bu âlimlerin imkân bulsalar ondan ders tâkip edeceklerine inanmışlardı. (68)

İbni Kemâl'in bir çoğu risâle olarak çeşitli sâhalarda meydana getirdiği eserlerin 200 ze vârması onun ilmiyyeye geç intisab ettiği halde gösterdiği kabiliyet ve faaliyetin bir delilidir. Ancak bunlardan pek az kısmı neşredilmiş bulunmaktadır. "36" risâlesi Ahmed Cevdet tarafından 1316 da İhdâm neşriyatı arasında yayınlandığı gibi aka'id, kelâm, usûl-ı fıkıh, hadîs, lisâniyata âit diğer bâzı eserleri bastırılmış, ayrıca "Risâletün fi Beyânî'l-vücûd" adlı eseri de Mihdad Efendi tarafından "Leâli-i Me'âni" adıyla türkçeye tercüme edilerek neşredilmiştir. Henüz neşredilmeyen ger'f ilimlere âit eserleri arasında da başta "Fetvâ Mecmuası" olmak üzere "Tefsirü'l-kurân'i" ile "Hadîs-i erba'in" tercümesini ve Hidâye, Buhârî şerhleri gibi muhtelif şerh ve tefsirlerini zikretmek gerekir.(69)

T e v â r i h - i Â l - i O s m a n, Osmanlıların bidâyetinden II. Bâyezid'in son yıllarına kadar vuku'âtı muhtevî olup Kemâl Paşa-zâde sonradan Kanûnî Sultan Süleyman'ın arzusu üzerine eserini devam ettirerek Yavuz Selim devrini ilâve ettiği gibi Kanûnî devri veka-yi'ni de Muhağ seferini müteâkip Budin'in fethine kadar getirmiştir. II. Bâyezid ve Kanûnî Süleyman tarafından tensib edilerek yazdırılmış olan bu eser, böylelikle (699-933) seneleri arasında 234 senelik veka-yi'i ihtivâ ve 10 defterden terekkeb etmektedir. Nûshalarının tavsifi için bk. TCYK, 120,124.

Z a f e r n â m e - i S u l t a n S ü l e y m a n, Kanûnî'nin 932 (1526) da yaptığı Macaristan zaferini tasvir eder. Bu eser başlı başına bir gazânâme olmayup Tevârih-i Âl-i Osman'ın 10 cu cildinin Ungurus seferine âit son bölümünü teşkil eden ve umumiyetle Muhağ-nâme ismiyle anılan kısım müstakıl bir eser gibi mütalâa ve Pevet de Courteille tarafından neşredilmiştir. Tavsifi için ayrıca bk. GN, 43. (Ün.Ktb. TY. 3717'deki nüsha 979' da istinsah edilmiştir 19,5 x 12,4 cm, 160 varak) Kesa, İbni Kemâl'in İstanbul'un muhasara ve saptı için yazdığı hususî bir tarih gibi gösterilmek istenen **T a r i h - i f o t h - i K o s t a n t i n i y e** onun, Tevârih-i Âl-i Osman'ında, aynı mevzu'a hasrettiği kısma tekabül etmektedir. Tevârih-i Âl-i Osman II. Bâyezid'in emriyle yazıldığına ve İbni Kemâl'in babası Süleyman Bey'in İstanbul muhasarasında bizzat bulunduğuna göre İstanbul'un muhasara ve saptı için bu kısmın ayrı bir ehemmiyeti vardır. Kostantiniyye surlarının sağlamlığını tasvir ederek mevzu'a giren müellif onun dünyadaki

sonsuz şöhretini anlatmağa çalışıyor. Mühasının tavsifi için bk. TCYK, 125.

Divân-ı İbni Kemâl (Ün.Ktb. TY. 3497, 21 x 14,5 cm. 69 varak)
Bazı eş'ar-ı Kemâl Paşa-sâde (Ün.Ktb.TY. 1308, 21,8 x 13,8 cm, 29 varak)
Hadis-i erbain tecümesi (Ün.Ktb. TY. 3306, 24,6 x 17,7 cm, 24 varak)
Dekayiku'l-hakayik (Ün.Ktb. TY. 5788, 23 x 14,5cm, 110 varak)
Feva-i İbni Kemâl (Ün. Ktb. TY. 6253, 25 x 13,5 cm, 98 varak)
Nakş-ı destan : şerh-i Nigazistan (Ün. Ktb. TY. 5591'dedir)
Nigazistan tercümesi (Ün. Ktb. TY. 2989, 21,8 x 12,5 cm, 174 varak)
Yusuf ve Zeliha (Ün. Ktb. TY. 3697, 20,1 x 13,2 cm, 207 varak 1264'de istinsah edilmiştir)

Gasâli Mehmed (Deli Birâder, Bursevi)

Asıl adı Mehmed olan Bursalı bir şairdir.(70) Durmuş isimli birisinin oğludur.(71) Şiirdeki mahlası "Gasâli" dir. Muassırları arasında "Deli Birâder" diye şöhret kazanmıştır.(72) Ledrese tahsilini tamamlayıp ve bu arada bilhassa Nevîâne Muhyiddin Acemi'den tahsil görüp müllâsım olduktan sonra Bursa'da Bâyezid Paşa Medresesine müderris olmuştur.(73) Fakat bu işten sıkılıp Manisa'ya giderek II.Bâyezid şehsadelelerinden Sultan Köklü'd'un nefisi oldu. Piyâle Bey'e intisap edip onun vasıtasıyla şehsadenin eğlence meclislerine iştirak etmiş, hattâ eserlerinin mukabelesine memur olmuştur.(74) Bundan sonra Bursa civarında Keçiş dağındaki "Geyikli Baba" tekkesine şeyh oldu. Burada vaktini zevku safâ ile geçirmiş, bu sebepten kendisine Gasâli denmiştir.(75) Fakat orodada sebat etmeyip tekrar tedris hayatına atılarak Sivrihisar kasasına müderris oldu. Lâkin yine rahat durmayıp İstanbul'a geldi. Bu sefer 50 akçe ile Akşehir müderris oldu ve bilâhira Anadolu kadiaskeri Kadri Çelebi vasıtasıyla Agra'sa müfti oldu.(76) Nihayet Fâtih evkafı zevâidinden verilmek üzere ayda 1000 akçe tekalüd olarak İstanbulda yerleşti.(77) Beşiktaşta deniz kenarında bir yer satın alarak orada ev, hamam ve mescid inşa ettirdi.(78) İnşa masrafları için evvelce Cernâme adını verdiği 31 beyitlik mansum bir arsihâl ile sadrazama müracaat ederek yardım istemişti. Deli Birâder'in Bursa kaplıcalarını hatırlatan hamamı İstanbulda az bir zamanda büyük bir şöhret kazandı. Müsterilerini kaybeden bir çok hamam sahipleri Deli Birâder'i sadrazama şikâyet ettiler. Nihayet sadrazam bir gece 100 acemi oğlunu göndererek hamamı ve havusu yıktılar. Bunun üzerine evini mescidini satıp tekalüd ulûfesini surreye tebdil ettirerek

bir mukîdâr da câize olarak 938 (1531)'de Mekke'ye gitti ve orada 941 (1534)'de vefat etti. Şakayık tercümesinde 942 (1535)'de öldüğü hakkında da bir rivâyet vardır. Cenâze namâsı Harem-i şerifte kıldandıktan sonra Mescidin hazinesine gömülmüştür. (79)

"Dâfi'ü'l-gunâm ve sâfi'ü'l-humâm" isimindeki eserini sultan Korkunî adına yazmıştır. (Ün. Ktb.nr.1400'deki nüshası 14,6 x 20 cm, 90 varaktan ibarettir). Hilkat-i Âdemden Kanûni Süleyman devrine kadar **M i s' a t ü ş l i - K â i n â t** isminde farsça bir tarihi olduğu da rivâyet olunur. (80)

İshak Çelebi (Üsküplü) (? - 1536)

Kılıçcı İbrahim ismiyle meşhur Süsküplü bir zat'ın oğludur.(81) Devrinin gühretli âlimlerinden tahsil ettikten sonra mevîlânâ Kara Bâli'den müllâsemet alarak (82) evvelâ Edirne'de İbrahim Paşa Medresesine, sonra Seres'e, daha sonra Üsküp'e müderris oldu.(83) Bu emâda Yavuz Sultan Selim Mısır fethi minâsebetiyle Suriye'de bulunuyordu. Sefer meşakketlerinden hâsıl olan yorgunluğu gidermek üzere İstanbul'dan söz ve sohbeti minâsib bir iki şahsın müsâhib olarak yanına gönderilmesini istedi. Bu emir üzerine Galata Kadısı Bursalı Mihâlî Ca'fer Çelebi, Üsküp müderrisi İshak Çelebi ve Mihâlîç kadısı Kadı Bozan intihap edilerek Suriye'ye gönderildi. (84) Müttefikiben Bursa Kaplıca Medresesine daha sonra İznik'te Sultan Orhan Medresesine ve nihayet 933 (1526/1527)'de Edirne'de Dârülhadis Medresesine müderris oldu. (85) İstanbulda'ki Sahn-i semân Medreseleri için bir müderris ta'yin edilmek üzere 935 (1528/1529)'da Ayasofya câmi'inde Rumeli Kazaskeri Mühiddin ve Anadolu Kazaskeri Kadiri Efendilerin mümeyyislikleri altında açılan imtihana İshak Çelebi de, İsrâfil-sâde ve Çivi-zâde ile birlikte iştirâk etti. İmtihanda fevkalâde muvaffak olarak risâle-i imtihâniyesi pek sıyâde beğenildi. (86) Mümeyyisler tâlipler arasında bir tefrik yapamadıklarından vaziyeti Kanûni Süleyman'a arzettiler. Padîşah hiç birini ta'yin etmeyerek her üçünü de eski vasifelerine iâde etti. Fakat çok geçmeden, 937 (1530/31) de, İshak Çelebi Sahn müderrisi olmağa muvaffak oldu. (87) Bu uzun tedris hayatından sonra 942 (1535)'de Şam'a Kadı oldu. (88) Fakat bu arada hastalandı, artık iyileşemeyeceğini anlayarak 943 (1536)'da öleceğine dair tarih söyledi; filvâkı' aynı sene içinde Şam'da vefat etti. (89)

İshak Çelebi'nin en önemli eseri, Sultan Selim'in ölümünü miteşkip kaleme aldığı ve daha sonraki Osmanlı tarihlerine kaynak olan **S e l i m - n a m e** adlı tarihidir. Esor, "Küçük Kıyamet" nâmıyla meğhar 25 rebiülâhır 915 (14 temmuz 1509) selzelesi ile bağlar ve Yavuz Sultan Selim'in saltanat makamında rakipleri bulunan kardeşlerini ve bilhassa Sultan Ahmed'i tenkil etmek üzere Anadolu'ya hareket etmesiyle nihayet bulur.

Bundan başka mürottop "divân"ı bir de "risâle-i imtihaniye" adlı eser'i vardır. (90)

"Kıssas-ı Enbiya" (Bağdad Küşki Ktb. nr. 249, 36 x 25 cm. 17 satır 194 varak)

Divân (Ün.Ktb. TY. 2870, 21,5 x 13,5 cm, 48 varak)

"Gâzaliyyât" (Ün. Ktb. TY. 615, 85 ci varaktan başlıyor)

"Şehrengiz-i Bursa" (Ün. Ktb. Ty. 3770, 996 'da istinsah edilmiş 9 cu varaktan başlıyor).

Selim-nâme'nin İstanbul Kütüphanelerinde bulunan nüshalarından dokuzu İ.Parmaksız Oğlu tarafından işaret edilmiştir. (Üsküplü İshak Çelebi ve Selim-nâmesi (Tarih Dergisi, sayı 5-6) s. 131/2, nr. 23. Bunlara Hasif-ne Ktb (nr. 1423, 12 x 20 1/2 cm. 17 satır 154 varak); nüshasına da ilâve edelim.

Ayas Paşa (? - 1539)

Osmanlı sadrâşamlarından Avlonyalı bir Arnavuddur. (91) II. Bâyezid devrinde devşirilerek saraya alınıp Yavuz Selim devrine kadar Enderûnda terbiye gördükten sonra ağalıkla çarâğ edilerek 923 (1517)'de Yeniçeri Ağası, 925 (1519)'da Kastamonu beyler beyi, 926 (1519)'da Anadolu beyler beyi olmuştur. Kanûnî'nin ölümü üzerine isyan eden Camberdi Gasâlî'nin üzerine sevkedilen Ferhad paşa kuvvetlerine yardıma memur edilen Ayas paşa Âsinin idemandan sonra 927 (1520)'de şam vâlisi ta'yin edildi. (92) Pirî Paşa yerine Pargalı İbrahim Ağa'nın sadârete getirilmesine gücünerek Mısır Vâliliğine tâlip olan ikinci vezir Ahmed paşa'nın Mısır'da isyanı üzerine, ikinci vezir bulunan Ayas Paşa bir miktar Yeniçeri ile Ahmed paşa isyanına bastırmak için yola çıkarıldı. Fakat Kütahya'ya muvâsalatında Âsinin öldürüldüğü haberi geldiğinden İstanbul'a döndü. İbrahim paşa'nın mâlikî islahat yapmak üzere Mısır'a hareketinde

Ayas Paşa sadâret kaymakamı ta'yin edilmiş ve İstanbul'da çıkan bir yenigeri isyanında bâsı konak ile Ayas Paşaninkî de yağmaya uğramıştı. (93)

Muhaç seferi esnâsında 929 (1526)'da üçüncü vezirdi. Bundan sonra tekrar ikinci vezir oldu. Sadrazam İbrahim Paşa sarayda boğdurulduktan sonra Kanîfî, Ayas Paşa'yı sadâret mevkiine getirdi. Ayas Paşa Ülmîciye kadar bu mevki muhafaza etti. 3 sene bir kaç ay süren sadâreti esnâsında Korfu ve Boğdan seferlerine iştirâk etti. Son senelerinde İstanbul'da şiddetle hükim süren vebâya tutularak 26 safer 946 da (13 temmuz 1539) vefat etti. Eyüp türbesi civârında medrese pencerele-ri önünde medfunur. (95) Aynı mahalde bir de geçmesi vardır. Bundan başka İstanbul civârında Fındıklı üzerinde halâ Ayas paşa adıyla marûf semtte bir takım binaları ihtivâ eden havuzlu bir bahçesi bulunduğu ve bunlara evlâd ve ahfâdına vakfettiği vakfiyesinden anlaşılır. Ayas paşanın öldüğünde 20 den ziyâde evlâdı kaldığı rivâyet edilir. (96) Bunlar-
dan Ahmed Bey II. Selim devri başlarında vefat etmiş, diğeri Süleyman Bey Ayıntab Beyi iken 977 (1569) 'da diğeri kardeşe Mahmud Bey de müte-ferrika ve sancak beyi iken 1015 de vefat etmiştir. (97)

Ayas Paşa'nın te'lifi olan T â r i h - i Â l - i S e l ç u k . Selçuklular ve Karahan oğulları hakkında kısa malfumatı ihtivâ eder. His-
hası Paris Bibl. Nat. 5 lg Schfer, nr. 1021'de olup, 204 varaktan iba-
rettir. (98)

Yâsâf b. Abdullâtîf (? - 1545)

Kanîfî Süleyman devri tarihçilerinden olup 952 (1545) de vefat etmiştir.

S u b h e t ü ' l - a h b a r isimindeki tarihinde peygamberler, evliyâlar, padişah ve sultanlar ve Osmanlı hânedânının silsileleri anlatılır. Bu kitap tomar hâlinde cedvelli bir nevî muhtasar umûmî tarihtir. En son olarak bu eser büyük bir kısmı resimler ilâve edilerek Sultan Abdülmeid devrine kadar soyl edilerek tab' edilmiştir. (99) Bağdad Kâğıdı Ktb. (nr.193, 31 x 23 cm, 47 varak); Hazine Ktb. (nr. 1663, 31 1/2 x 20-40 cm ve tomar hâlinde); Ün. Ktb. (TY. 9647, 22,8 x 16,4 cm, 72 varak); Arkeoloji Müzesi Ktb. (nr. 449'dadır)

Şehî Bey (? - 1548/49)

Edirnelidir. Meşhur şair Necâti Bey tarafından yetiştirilmiştir. II. Bâyesid'in oğlu şehsâde Mahmud'un Manisa vâililiğinde maiyyetinde bulunmuş, (100) ve vefâtı üzerine İstanbul'a gelmiştir. İst. da Divân kaleminde çalıştıktan sonra bir gün Edirne'de Dârü'l-Hadis Medresesi mütevelliliğine ta'yin edilmiş, bu vazifesinde iken 955 (1548/49) de vefat etmiştir. (101)

H e ş t - b e h i ş t isimli teskire-i şuârası Osmanlı lehçesinde şair yasan şairlere âit ilk terceme-i hâl kitabı olup Alf şair Nevâi'nin Necalish'n-nefâ'is'ini takliden sekiz tabakaya ayırmış ve bu sebeple Heşt-behişt ismini vermiştir.

- 1) Kanîni Süleyman
- 2) İkinci Murad, Birinci Selim ve iki şehsâde,
- 3) Vezirler ve kazaskerler, defterdarlar ve nişancılar, sancak beyleri,
- 4) Âhâller,
- 5) Kitabın yazılışından önce vefat etmiş olan, zamanına yetiştiği ihtiyarlardan duyduğu şairler,
- 6) Müellif'in kendileriyle görüşebildiği, mülâzemet ettiği şairler, yani kendinden önceki nesil,
- 7) Kitabın yazıldığı esnada yaşıyanlar, muârisleri,
- 8) Genç şairlerden hepsi 225 kişinin hal tercümeleri ve eserlerinin nüshaneleri vardır. (102) Eser İstanbul'da 1325 (1907)de basılmıştır.

Muhyiddin Mehmed (? 1550)

"Molla Çelebi lakabıyla marûf olup müftî Zenbilli Ali Cemâli Efendi'nin oğludur. Tahsilini anne tarafından büyük babası Hüsam-zâde Muhiiddin ile babası Ali Cemâliden ve bir de Müeyyed-zâde Abdürrahman Efendi'den tamamladıktan sonra I. Selim devri saltanatı ortalarında evvelâ Murad ve Davudpâşa Medreselerine, sonra Sahn-ı semân'dan birine müderris ta'yin olunmuştur. Bir ara Edirne Kadılığına getirilen Muhyiddin Efendi asledildikten sonra tekrar Sahn müderrisi, sonra ikinci defa Edirne kadısı ve nihayet 80 akçe yevmiye ile üçüncü defa Sahn müderrisi tayin edilmiştir. Kendi isteği üzerine 100 akçe ile tekaüfliğe ayrılan Molla Çelebi

957 (1550)'de vefat ederek Zeyrek'te babasının yanına gömülmüştür. (103)

Kardeşi Cemâleddin Mehmed Efendi'nin torunu Abdülbâki Efendi'nin tansim ettiği bir gecerede bir oğlu bulunduğu görülmektedir.

Farsça ve türkçe nazında kudreti, muammâ ve edebiyattaki mahâretî kabûl edilen Mehmed Efendi'nin Ali b. Ebibekiri-Margirânî'nin el-Hidâye'sine "tâlikati" bulunduğuna da bilinmektedir.

I.Osman'dan 956 (1549) na kadar Türkiyede olmuş, bitmiş önemli vak'alardan bahseden Târih-i Âl-i Osman'ın nüshası pek azdır. Eserin baş tarafında Osmanlı sülâlesinin Huh Peygambere kadar usatılmış bir neseb cedveli vardır. (104) Ali Emîri yazmaları arasında mevcud ve Berlin nüshasından müstensah nüshasının tavsifi için TCYK, 177'ye diğer nüshaları için GOW, 72'ye Ek.

Mütfî Paşa (? - 1553)

XVI.asır vezir ve târihçilerindedir. Nerde ve hangi tarihte doğduğunu bilmiyoruz. (105) II.Bâyezid devrinde Harem-i Humâyûn'a intisab edip tahsil görmüştür. Yavuz Selim'i cülûsunda "Çukadarlıktan" elli akçe "Müteferrikalık" ile taşraya çıkarak Çeşnigir-başı, Kapucu-başı, Beyler beylik rütbelere terfi ederek Kastamonu, Karaman, Suriye vesâir gibi bir kaç vilâyette bulundu. (106) Mütfî Paşa'nın bu uzun hayatı dâime iş içinde ve ekseriyetle hükümdarların ma'iyyetinde geçmiştir. Üçüncü vezir olarak İstanbul'a geldiğinde boş durmadı. İkinci vezir Mustafa paşa'nın vefatı üzerine terfi ederek ikinci vezir oldu. Kara Buğdan seferine ikinci vezir olarak iştirâk etti.

Edirne'de vezir Âsam Ayas paşa'nın vebâ'dan vefatı üzerine Mütfî paşa sadârete ta'yin edildi. Mütfî paşa geçirdiği uzun idâre hayatı boyunca, devlet idaresinde bâsi teorübeler edinmiş ve mâlûmat kazanmış, bir takım islâhat fikirlerine inanmış ve sadâreti devrinde de bunlara sâdik kalmışa bilmiş idi. İlk yaptığı işlerden biri mesiyetini çok takdir ettiği Sinan'ın minârlığa ta'yini olmuştur. (107)

Mütfî paşa sadâreti devrinde evlenerek, kısa bir müddet yaşadığı zevcesinden tefrik ve asledilince 947 (1540)'de 200000 akçe takatid hasılası ile Dimetoka'daki çiftliğine çekildi. Kendi bildirdiği gibi derhal olmamakla beraber, ertesi sene İstanbul'a ve Hacc için misafere alarak, Hicaz'a gitti. Sonra yine ikaletgâhı olan Dimetoka'ya döndü ve

961 (1553)'de orada vefat etti. (108) **T e v â r i h - i Â l - i O s m a n**, Üç kısımda incelenir. Birinci kısım, müellifin tercüme-i hâlini, eserlerini ve tarihin te'lif sebebinin gösteren mukaddime; ikinci kısım Osmanlı devletinin kuruluşundan müellifin zamanına kadardır. Üçüncü kısım, kendi gördüklerine ve işittiklerine dayanır. Birinci ve üçüncü kısım önemlidir. Çünkü başka eserde aynen mevcut olmayıp doğrudan doğruya müverrihin kendi işittiklerine aittir.

Â s a f n â m e, dört bâb üzere yazılmış türkçe bir risâledir. Yazmaları arasında mesolâ, Ün. Ktb. TY. 6961, 90 varaktan ibâret nüsha Ebus-siya tarafından basılmıştır. Arkeoloji Müzesi Ktb.'deki nüsha nr. 1407'dedir. Arabça eserlerinin bir listesi M. Tâhir Bey tarafından verilmiştir. (109)

Kadı Hüseyin (? - 1558)

Terceme-i hâli Kutbuddin Mekki'nin Berku'l-yemâni'sinde münderic bulunan Hüseyin b. Mehmed b. el-Hasan Diyar bekirli olup Mekke kadısı iken 966 (1558)'de orada ölmüştür.

En meşhur eseri **E l h a m i s f i a h b a r e l - n e f e s e l n e f i s** isminde arabça bir islâm tarihidir. Giriş, üç rûdâ ve bir hâtîme'den ibâret olan eser 940 (1553) tarihinde tamamlanmış olup Bur-i Muhammedinin hilkatinden II. Murad'a kadar vekayi'i ihtivâ etmektedir. Kahire'de 1283 ve 1302 de tab' edilmiştir. (110)

Bursa'lı Tâhir Kâbe ve müstemilâtının mesâhasına dâir bir risâlesiyle Menâsik-i haoc'a ve ilm-i nûcuma dâir eserleri olduğunu tesbit etmiştir. (111)

Pare Pare - sâde Ahmed (? - 1560)

Bursalı olup "Pare Pare"demekle meşhurdur. (112) Evvelâ ilmiyye tarikine girdi. Fensri-sâde Şah Mehmed Efendi'den müllâsım oldu. 150 akçe ile Tırhala'da kadı iken 968 (1560)'de vefat etti. (113) Tırhala'nın Turhan Bey oğlu Ümer Bey Câmî'i bahçesinde medfundur. (114) Tırhala'ya vürûdunda kendisini karşılayan halk eski elbisesine bakıp ondan kadıya sordular; o da "evet geliyor" diyerek mahkemeye yalnız olarak gitti. Halk kendisinin kadı olduğunu sonradan öğrenmiştir.

Silivri kadısı iken yazdığı **T e v â r i h - i Â l - i O s m a n**

ismindeki mensum Osmanlı tarihinde Şehnâme bahsinde Kanûni'nin fetihlerini anlatmaktadır. (115)

Taş Köprülü - Sâde Ahmed (1495 - 1561)

Taş köprü-sâde demekle meşhurdur. 14 rebiülevvel 901 (2 aralık 1495)'de Bursa'da doğdu. Taşköprü Maslihiddin Mustafa'nın oğludur. Babasından ve asrının âlimlerinden tahsilini tamamlayıp Bursa'da Molla Hüseyin, İshak paşa ve bilâhare 17 şevval 942 (11 Mart 1535)'de İstanbul'da Kalenderhane ve diğer bazı medreselerde müderrislik sonra kadılık yaptı. Nihayet 27 şevval 958 (29 ekim 1551)'de gözlerinden hastalandı. 968 re-
cebin sonuncu pazartesi gecesi (16 nisan 1561)'de öldü. Ağak Paşa mahallesinde Seyyid Vilâyet türbesi civarında gömüldü.

Ş a k a ' ı k u ' n - n u ' m a n i y e, 10 Osmanlı padişahına tekabül eden 10 tabakada, Osman gaziden başlayarak Kanûni Süleyman devri ortalarına kadar gelmiş geçmiş ulema ve meşâyihin hâl tercümelerini verir. Müellifin gözlerinden rahatsız olduğu devirde vücade gelen bu eserin inla ettirilmesi, 30 ramazan 956 (16 temmuz 1558) cumartesi günü bitmiş ve 26 şevval (11 Ağustos)'da mukabelesi tamamlanmıştır. Şaka'ı-ku'n-nu'masiye, İbn Hallikâ'n Vefeyâtü'l-a'yânı kenarında Bulak'ta 1299 (1881) yılında basılmıştır. Muhtelif tercüme ve seylleri için bk.EM VII, 141 v.d. KM. VII, 141 de tavsif edilenlerden başka diğer bazı nüshaları aşağıdadır. (116)

(Revan Köşkü Ktb. nr. 1435, 10x16 cm, 343 varak; Ün.Ktb. Arabça yazma 1228'deki nüsha 18,2 x 11,2 cm, 221 varak; Arkeoloji Müzesi Ktb.'deki nüsha nr. 402'dedir)

Rüstem Paşa (? - 1561)

Kanûni Süleyman devrinin en mühim simalarından olan ve 15 sene sadaret makamını işgal eden Rüstem paşa'nın doğum tarihi kat'î olarak belli değildir. Bütün kaynakların ittifak ettiği veçhile Saraybosna (Sarajevo)'da dünyaya gelmiştir. Çok genç yaşta devşirilerek İstanbul'a getirilmiştir.

Müverrih Ali genç Rüstem'in Enderûnda sekâsı, dindarlığı, padişahın hissetinde iken edep ve hayâsı ile marûf olduğunu böylece padişahın teveccühünü kazanarak makbuli olduğunu bildiriyor. (117)

Harem-i humâyundan rikâb ağalığı ile çıkarak Diyarbekir vâlisi oldu. Diyarbekir beylerbeyliğine ne zaman gönderildiği ve ne kadar burudu kaldığı meçhuldür. 946 (1539)'da Mîhrimah sultanla evlenmiş; düğünü müteakıf Anadolu beylerbeyliğine tayin edilmiştir. Anadolu beylerbeyliğinden üğünö vesirliğe nakledildi. Artık bu devreden itibaren devlet idaresinde faal bir rol oynamaya başladı.

947 (1540) vezir-i Âsam Mîtfi paşa'nın aslı ile sadarete, Hadım Süleyman paşa ve ikinci vezirliğe de Rîstem paşa geçmiştir. 17 ramazan 951 (3 aralık 1544)'de Hadım Süleyman paşa yine sadrâşam oldu. 27 şevval 960 (6kasım 1553)'de azledildi. Vezir Âsam Ahmed paşa'nın vefatı üzerine 13 zilka'de 962 (29 eylül 1555)'de Rîstem paşa vezir-i Âsam oldu. 26 şevval 968 (10 temmuz 1561) öldü. İstanbul'da şehsâde sultan Mehmed Şâmi'i hazinesine defnedilmiştir. (118)

Eseri T e v â r i h - i Â l - i O s m a n adı altında yazılmış umumî bir tarihtir. Oğusların menşei, Oğus'un muhtelif oğulları ve yayılmaları, Anadolu ve Rum Selçûkilerini anlattıktan sonra Osmanlılar bahsine bağlayarak Kanûnî'nin 968 (1561) senesi vuku'atına kadar olan vekayi'i kayd eder. (119)

Fethullah Ârif Çelebi (? - 1562)

Şehnâmeçi Fethullah Çelebi demekle meşhurdur. (120) Babası Kâtib Derviş Şirâzi isminde birisi olup annesi meşhur Şeyh İbrahim Gülüğeni'nin kızıdır. Şiirdeki mahlası "Âriff"dir. İran'dan İstanbul'a gelerek Osmanlı devletine iltica etti. Zamanın âlimlerinden tahsil gördü. (121) Bası kasideelerini gören Kanûnî Süleyman evvelâ kendisine 25 akçe ulûfe tayin etti. Sonra 60 akçe yevmiye ile Tevârih-i Âl-i Osman'ı neşretmek üzere Kanûnî'ye Şehnâmeçi oldu. (122) Eflâtûn'ı Şirvânî'den evvel kendisine bu vasifenin verildiği Hümeznâmenin ikinci cildi mukaddimesinde yazılıdır. Şehnâmeçi beste beste yazıp takdim etmiş ve Kanûnî'nin takdirine nashar olmuştu. 969 (1562)'de Masır'da vefat ederek ceddi yanına defn olundu. (123)

Kaynakların verdiği malûmata göre tarihe dair biri farsce, diğeri türkçe iki büyük mansûm eseri olup nüshaları bilinmektedir.

T â r i h - i O s m a n, Kanûnî Süleyman'ın eliyle yazılan bu farsça eser 60 bin beyti ihtivâ etmekte ve Osmanlıların bidâyetinden itibaren vakayi'i tasvir etmekte idi.

S e f e r n â m e, Hadım Süleyman Paşa'nın Hind seferinden bahseden iki bin beyitlik manzûmesidir. Âşık Çelebi'ye göre Paşa'nın "Türkçe şiir söyleyebilir misin" demesi üzerine, müellif bu eseri yazmıştır. Başka kaynaklarda bahsi geçmez. Diğer eserleri OM III, 116'da ta'dat edilmiştir. (124)

Celâl-sâde Sâlih Çelebi (? - 1565)

Kadı Celâl Efendi'nin oğlu olup 910 (1504)'da Rumeli'de Vultitrin'de doğmuştur. (125) Celâl-sâde Sâlih Koca Niğancı Mustafa Çelebi'nin küçük kardeşidir. Tahsilini zamanın tanınmış Âlimi İbni Kemâl ve Saray muallimi Hayreddin Efendi'den tamamladıktan sonra müderris oldu. (126) Evvelâ 25 akçe ile Edirne'de Sîrâciye medresesine tayin edildi. Burada iken, padişahın seferleri hakkında yazdığı müngiyâne yasalar ve İbrahim paşa hakkındaki medhiyeleri sayesinde, İstanbul'da Murad Paşa Medresesi müderrisliğine nakledildi. 942 (1535)'de 40 akçe ile Atik Ali Paşa Medresesine müderris tayin olundu. 943 (1536)'de Sahn seman Medresesi müderrisliğine yükseltildi. (127) Bu sırada padişah tarafından kendisine farsca'dan Fîrâs Şah hikâyesinin tercümesi emredildi. Sâlih Çelebi, kısa bir zamanda sekis cild olarak bu tercümeyi yaptıktan sonra, Kanûnî'nin takdir ve taltifini kazandı. Bunu bitirdikten sonra 949(1542)'da Edirne'de Sultan Bâyesid müderrisliği verildi. Ağa Beyi Mustafa Çelebi'nin hilâfınca, mevki ve mansıpta gözü yoktu. Memafî bu vazifede fazla kalamadı ve 951 (1544)'de Halep kadısı oldu. Aynı sene içinde Mısır'da Beylerbeyi Hadım Davud Paşa'nın ahvâlini ve oradaki evkafa tef-tiş etmek üzere, Mısır'a gönderildi. Ve târih-i Mısır adlı eserini bu seyahati esnâsında yazmıştır. 953 (1546)'de avdet eden ve belki takdir ettiği bu eseri delayısıyla da Kanûnî'nin teveccühüne mazhar olan Sâlih Çelebi Şam'a ve bir sene sonra Mısır'a kadı tayin edildi ve ancak 957 (1550)'de tekaüt olarak İstanbul'a döndü. (128) Bu esnâda Şehsâde Bâyesid'in emri üzerine Camal al-Din Muhammed Avfi'nin Hisâm al Mulk nâmına yazdığı câmi al-hikâyet Valâmî al-rivâyât adlı eserini farsçadan tercüme etti. Bu tercümeyi çok beğenen Şehsâdeden Eyyûb Medresesi müderrisliğini kendisine verilmesini tavassutunu rica etti ve bu vazifeye tayin olundu. İhtiyarlık senelerini artık tamamen talebelerine vakfet-tikten sonra, gözlerine zaaf ârız olduğu ve vazifelerini ifa edemediği

için, padişah'dan teklifliğini istedi. Bundan sonra fazla yaşamadı ve 973 rebiül-evvelinde (eylül 1565) Eyyüb'deki ikametgâhında vefat etti. Ağabeyisi'nin bu semtte inşa ettirdiği Niğancılar Câmii'ni kurbinde medfumdur. (129)

S ü l e y m a n n â m e (978'de te'lif edilmiş olan eserin elli varaktan ibâret bir nüshası Konya'da Koyun oğlu İzzet Bey'in husûsî kütüphânesindedir.

B u d i n F e t i h n â m e s i, eserin adı eski kaynaklardan yalnız Ağık Çelebi ile Hasan Çelebi tezkirelerinde geçer (Revan Köşkü Ktb. nr. 1280, 14 1/2 x 21 cm, 80 varak; III. Ahmed Ktb. nr. 3096, 78 varak; Ün. Ktb. TY. 1285, 47 varak)

R o d o s F e t i h n â m e s i, (Flügel, Viyana Ktg, II, 216 nr. 993/2, 20 varak)

T a r i h - i M i s i r, (Revan Köşkü Ktb. nr. 1405, 24 x 34 1/2 cm, 229 varak; Koguşlar Ktb. nr. 913, 14 1/2 x 25 cm, 241 varak; Ün.Ktb. TY. 1524, 225 varak 1033'de istinsah edilmiştir.

T â r i h - i S i g e t v a r, (Revan Köşkü Ktb. nr. 1281, 15 x 31 cm, 151 varak) "Kıssa i Behman şah b. Fîrâz şah" (Revan Köşkü Ktb. Nr. 1485, 22 x 32 cm, 178 varak 4 cildir, 942'de Farsca'dan türkçe'ye tercüme edilmiştir.

"Ahmed b. Ali el-Makrizî Kitabü'l-mevâiz ve'l-ftibharının tercemesi" (Ün.Ktb. TY. 9261'dedir)

"Dürrer-i Nesâih" (Ün.Ktb, TY. 3046, 20,2 x 13 cm, 34 varak)

"Ehvâl-i memâlik-i Osmâniye" (Ün.Ktb. TY. 4611'dedir)

Bir de 10 yaşında ölen çocuğunun acısıyla hasin bir Leyla ve Mecnun romanını kaleme aldı.

Gubârî Abdurrahman b. Abdullah (? - 1566)

Akşehir'de doğmuştur. (130) İlk tahsil yıllarını burada geçiren Gubaribilâhara İstanbul'a gelerek zamanın meşhur müderrisleri olan Ali ve Müslim Çelebilerden ders görmüş ve müderris olmuştur. (131) Diğer taraftan sülûs ve nesih yazılarını şeyh Handullah sâde Mustafa Dede'den meşk etmiş, fakat bilhassa gubâr nev'i üzerinde çalışarak bu yazı nev'inde gösterdiği kabiliyet ile kendisine büyük bir şöhret temin etmiştir ki yazı ve şiirde "Gubârî" mahlasını kullanması bundan ileri gelmiştir. (132) Bazı medreselerde müderrislik ettikten sonra Kaşânî'nin Irakoya seferine

Ordu kâtibi sıfatıyla iştirâk etmiştir. Tesevvufa olan meyli dolayısıyla resmî hayattan çekilerek Nakşebendiyye şeyhlerinden EmirBuhârî Zaviyedârî şeyh Abdüllâtîf Efendi'ye intisab ile ondan inâbet almıştır. Bir müddet te Akşehirdeki sultan Abdullah zâviyesinde Nakş bendî tarikatının mühessili olarak bulunmuş, bilâhara, şeyh'i Abdüllâtîf Efendi'nin tavsiyesiyle Hacc farızasını yerine getirmek üzere 944 (1537)'de kara yoluyla yayan olarak Mekke'ye gitmiş ve bir müddet Haremeyn'de kalmıştır. Burada Kışancılık'dan müteakid Ramazan Çelebi-zâde Mehmed Çelebi'nin delâletiyle Surre-âminliğine getirilmiştir. (133) Gubârî 953 (1546) yılına kadar Mekke'de kalmış; bu sene içinde deniz yolu ile geri dönerek Kütahya'da sancak Beyi olarak bulunan Kanûnî'nin küçük oğlu Şehsâde Bâyesid Çelebi'nin hizmetine girmiştir. Şehsâde tarafından evvelâ Kapu kullarına muallim tayin olunan Gubârî, kısa bir zamanda kabiliyeti ile kendisini sevdiren Şehsâde'nin büyük oğlu Orhan Çelebi'nin muallimliğine getirilmişti. (134) Gubârî bu vazifesi dolayısıyla kendisini padişaha sevdirmek imkânını bulmuş ve Kanûnî'nin emriyle 959 (1551)'de eserlerinin en mühimmi olan Şehnâme'yi yazmağa başlamıştı. Fakat az zaman sonra sancaklarının tebeddülâtı sebebiyle bağliyan ve gittikçe şiddetlenerek nihayet Konya ovasında askerî bir mücadeleye inkılâp eden Şehsâde Bâyesid ve Şehsâde Selim arasındaki minâferet hâdisesinde Şehsâde Bâyesid'in adamlarına karşı yapılan tâkibatta Gubârî tevkif olunarak Yenihisar'a hapsedildi. Mamafih bir müddet sonra dostları Ferhad Paşa ve Abdurrahman Çelebi yardımıyla serbest bırakıldı. Sonra bir müddet açıkta kaldı ve nihayet bazı dostlarının tavsiyesi üzerine Kanûnî tarafından 40 para yevmiye ile Mahmil kadılığına getirilerek tekrar Mekke'ye gönderildi.

Hayatının son senelerini Mekke'de geçirdi. Burada bir taraftan resmî vazifesi olan kasa işlerini görüyor aynı zamanda yarım kalan işlerini tamamlıyordu. Nihayet 974 (1566)'de ölürek Mekke'nin meşhur mezarlıklarından biri olan Muallâ mezarlığının Ebtah mevkiine gömüldü. Öldüğü zaman dördü kız, ikisi erkek olmak üzere altı çocuk bırakmıştı. Gubârî Mekke'de temiz bir şöhret yapmıştı. Hattâ bu şöhret gittikçe büyüyen kudsî bir mâhiyet almış ve aradan bir asır zaman geçtikten sonra Mekke'yi ziyâret eden Evliya Çelebi onun mezarını bir ziyâret mahalli olarak tavsif etmiştir. (135)

959 (1551)'de Kanûnî'nin emri üzerine yazmağa başladığı Şehnâme'si farsçadır. Pirdevsi-i Tusî'nin Şehnâmesine nazire olarak yazılan eser,

esas itibariyle bir medhiye mahiyetini taşımakta ve Gubâri'nin bizzat şahit olduğu Kanûni Süleyman devri tarihini Şeh-nâme çerçevesi içinde anlatmaktadır. Yavuz Selim'in İran ve Mısır seferleri ile Kanûni'nin ilk saltanat yılları vekayi'ini ihtiva etmekte ve Suriye isyanı vekayine kadar gelmektedir.

T e r c ü m e - i T a r i h - i C e n â b i, bir nüshası Veliyüddin Efendide vardır.

K' a b e n â m e, Gubâri'nin Mekke'de ilk ikameti esnasında yazılmaya başlanan bu eser 963 (1555) de tamamlanmıştır. Kanûni'nin Haremeyn tamirini mevzû ittihaz ederek yazılmış olup Harem-i şerif tarihini ve Osmanlılar tarafından Harem-i şerife yapılmakta olan vakıf ve hayrattan ve bilhassa Kanûni'nin yaptırdığı tamir ve tesirlerden bahseder. Bundan başka hac farızası ve Harem'in kudsiyetini tavsil eden bir eserdir. Kanûni'ye ithaf olunmuştur. Gubâri'nin şahsiyeti ve hayatı hakkında oldukça mühim malûmatı havidir. Bu eserin tam nüshası Üsküdar Selim ağa Ktb. de Kemankeş Emir hoca kitablara nr. 223'de kayıtlıdır. Manisa genel Ktb. si Çaçnigir kitablara arasında nr. 4952'de mukayyet olan diğer bir nüshası ise eksiktir.

"Mesahat nâme" Kâbe ile Harem-i şerifin mesahatine dairdir. Bir nüshası Ayasofya câmi şerifindeki I. Mahmud Ktb. de vardır.

Bundan başka, Fettâhî-i Nisâbüri'nin "Şebistân-ı Hayâl" ine naziresi, Câmî ve Hamdî'nin "Kıssa-i Yûsuf ü Zeliha" sına naziresi vardır. (136)

Eyyûbî

Tâhir Bey eserinde bu zât'ın Kanûni devri şâir ve tarihçilerinden Eyyublî birisi olduğunu ve isminin ma'lûm olmadığını kaydetmekle iktifa ediyor ve kendisinin görebildiği eserlerinde de ismini siktetmediğini ilâve ediyor.

Firdevsî Tusî'nin meşhur "Şehnâme"sini nesren tercüme etmiş ve mukaddimesini de nazmen tercüme eden Şerif-i Âmidî den bahs ederek Sultan Gavri'nin her beyit tercümesine birer dinar verdiğini naklediyor. Şerif-i Âmidî'nin Şehnâme tercümesinin ikinci cildi Fâtih'te Millet Ktb. de mevcuttur. (137)

M e n â k ı b - ı S u l t a n S ü l e y m a n Han yahud **R i s â l e - i P â d s a h - n â m e**, Kanûni'nin Belgrad seferinden başlayarak Rodos, Budin, Peç, Alman, Korfez, Buğdan, İstoni Belgrad, Van ve

Baharvan seferlerini tasvir eden 1465 beyitlik manzum eser Eyyûbî'nindir (Es'ad Ef, nr. 2422. 72 varak).

Eserin sonunda Padişahın adaleti, belâgatı ve cömertliği ayrı başlıklar altında anlatılmış, zamanın büyükleri de esere eklenmiştir. Yazarın eser kısmına suyolları ve suyollarının tâmir ve tedfidi teşkil ediyor. Bunların arkasından Bilyik çekmece köprüsünün tâmiri, nihayet son yapıda, metne dâhil olmayan ve başka bir el tarafından yazılmış bulunan Osmanlı hânedanının II. Süleyman'a kadar gelen bir geçeresi mevcuttur. Eski kaynaklarda bu esere ve müellifine âit bilgi yoktur. (138)

Husrev Efendi

Karâfî'nin müşfi ve müverrihlik hizmetinde bulunan Husrev Efendi'ye izâfe edilen ve 932 (1526) Muhaç seferini tasvir ettiği ifade olunan **Z a f e r n â m e - i S u l t a n S ü l e y m a n** (139) nüshalarının Bostan'ın Süleyman-nâmesiyle Kemâl Paşa-zâde'nin Muhaç-nâme'si olduğu tesbit edilmiştir: Ayasofya Ktb. nr. 3317 (TCYK, 156'da yanlış olarak "3217")'deki nüsha Babinger tarafından Ferdi'ye, TCYK'da Husrev'e izâfe edilmişse de, H.C.Yurd aydın bu nüshanın Bostan'ın Süleyman-nâmesi olduğunu, kesâ TCYK, 156-157'de Husrev'e âit gösterilen Ayasofya Ktb. nr. 3318, 3382 ve Kemankuş (Selim Ağa) Ktb.nr.384'deki nüshalarında Kemâl Paşa-zâde Târihinin 10. defterini teşkil eden "Muhaç-nâme" olduğunu tebit etmiştir. (140) Bu vaziyet karşısında, nüshası zuhûr edinceye kadar Husrev'in Süleyman-nâme'si hakkında her hangi bir mütâlâ'a beyan etmek ihtiyatsızlık olacaktır. (141)

Zekeriya zâde Çelebi

İstanbulu olup tersâne'de kâtiplik yapmıştır. 5 makale üzere yazılmış "**F e r r u h**" isimindeki târihinde Piyâle Paşa'nın deniz gazâlarını tasvir etmiştir. Nüshası Selim ağa Ktb. nr. 768'dedir. (142)

Ferdi

Ferdi'ye atfedilen Süleyman-nâme'nin bir nüshası 3317 numarada kayıtlı olarak Ayasofya Kütüphânesinde bulunmaktadır. Sâdece 18 numaralı

kitap "târih-i Sultan Süleyman" adı ile kayıtlıdır. Müellifin yerine Âli Efendi ve kerre içinde de "Mohağnâme-i İbnî Kemal"dir kayda yazılmış, fakat üseri kurgun kaleme çizilmiştir. Künhü'l-ahbar müellifi Âli'nin Târih-i Sultan Süleyman'ı mâ'lûm olmadığı cihetle bunun bir müstensih tarafından Künhü'l-ahbar'ın Kanûnî Süleyman devrinden bahseden kısmının ayrı bir kitap hâlinde istinsah edilerek, meydana getirilmiş bir nüsha olabileceğinden, meskûr yazmanın J.v. Karabacak'ın Ferdi'nin Kanûnî Süleyman'ın oğlu, şehzâde Mustafa olduğu iddiasına ortaya atan makalesinin sonuna eklediği Viyana nüshasının iki sahifesiyle yapılan karşılaştırma neticesinde Viyana nüshası v. 61 ile TTK. nüshası varak 4 binin aynı olduğu görülmüştür. Böylece TTK. yazması varak 4 b'de 4 beyitlik bir şiirin sonunda geçen "Ferdî" sözlüğün lügat manâsında bir ferî, Kanûnî devrinin önemli bir kaynağı olan Târih-i Sultan Süleyman müellifinin mahlası olduğu katî olarak anlaşılmıştır. Nüshalarının tavsifi için bk. (Dil ve Târih, Coğ. Fak. Dergisi H.G. Yurdaydan S. 204). (143)

Bu suretle Ferdi'nin S ü l e y m a n - n â m e adını taşıyan ve Kanûnî Sultan Süleyman'ın 926 (1520)'da cülûsundan 949 (1542)'sa kadar vekayi'i ihtivâ eden bir eserin müellifi olduğu görülmektedir. Bu devir için baş mehzalardan birisi addedilmek icap eder.

Nüshaları: Viyanadaki nüsha fevkalâde olup Şehzâde Mustafa'nın kendi el yazmasıdır.

B e n i A r t u k t a r i h i (Ali Emîri tarafından tab' edilen eserin Arkeoloji Müessesî Ktb. nr. 1325'de bir yazması mevcuttur.) Müellifi Ferdi'nin Süleyman-nâme müellifi ile aynı şahıs olup olmadığı mâ'lûm değildir. (144)

Mâhremî

İstanbul'un Tatav (Kurtuluş) semtinden olduğu söylenir. (145) 20 yıl müddetle Galata'da nâiblik etmiştir. (146) Şâirlerin nedîmi olmuş ve her şeyini yedirmiş, içirmiş bir kimse idi. Piri Paşa-zâde Mehmed Çelebi'yi bir paskalya sırasında Galata'da tebdil kıyâfette tesbit ettiği için azline sâik olmuş. (147) Bir müddet Şelânik'te nâiblik edip buradan döndüğünde düşmana esir olmuş 941 (1534) ve henüz devlet hizmetine girmemiş bulunan Barbaros tarafından fidye ile kurtarılmıştı. Âli, ehlü ıyâ-lini rehîn koyup İstanbul'a geldikte vefat ettiğini, eski dostu Hakkaş

Haydar (Kigâri)'in, devlet erkânından 1700 füluri toplıyarak âilesini kurtardığını ifade eder. (148)

Mahremî'nin üsmeli eseri olan Süleyman-nâme Kanûnî'nin tahta çıktığı tarihten Bağdad seferine kadar geçen olayları tasvir eden marzûm bir eserdir. Eski kaynaklarda Latîfî, müellif'in yalnız Sultan Süleyman'ın gazâlarını nazm ettiğini; Babinger, Hasan Çelebi ve Kâtip Çelebi (Kgf. II, 1026) ise, Şehnâme yazdığını kaydederler. (149)

Matrakçı Nasuh

Osmanlı tarihçilerinden bir sat olup Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûsundan 954 (1547) tarihine kadar geçen olaylardan bahseden bir cild tarih yazmıştır. Bu tarihten aşağısını yazmaya başlamışsa da tamamlanmaya muvaffak olamamıştır. (150)

M e n a s i l - i s e f e r - i I r a k e y n, Kanûnî Süleyman'ın 940 (1533)'da Irak seferi için İstanbul'dan hareketiyle Bağdad'a varışı ve oradan tekrar İstanbul'a dönüşü sırasında geçmiş ve uğramış bulunduğu şehir ve kasabaları isim ve resimleri ile vermektedir. Esas itibarıyla iki yıllık vekayi üzerinde durmaktadır. Nüshasının tavsifi için bk. Gn, 48 (Ün.Ktb. TY. 5964, 31,5 x 23 cm 109 varak olup 942'de istinsah edilmiştir.)

Matrakçı'nın **F e t i h n â m e - i K a r a B o ğ d a n** adlı bu eserinin bir nüshası (Revan Köşkü Ktb. nr. 1284) kayıtlıdır. Tavsifi için bk. GW, 50. Revan nüshası seferin yapıldığı yıl yani 945 (1538) tarihinde yazılmış olup sonunda Nasuh eşşahir Matrâkî şeklinde müellifin adı da kaydedilmiş bulunmaktadır. Bu nüshanın kaleme alınışının seferin yapıldığı tarihi taşıması, bunun müellifin hatta ile olabileceği ihtimalini arttırmaktadır. Böylece bu nüshaya husûsî bir önem verilmesini gerektirmektedir.

Müverrih Matrakçı'nın Rumda soen usûbunu değiştirerek divanî yazarların ilki ve aynı zamanda Matrak oyununda üstad olduğu ifade edilmektedir. Süleyman-nâmede "Matrakçı Nasuh Beyoğlu Mehmed" şeklindeki ibârede Matrakçı'dan Bey olarak bahsedilmesi onun ümerâdan bulunduğu hususunda şüphesizdir. Bahis konusu Matrakçı Nasuh M. Süreyya'nın ümerâdan olduğunu ve 971 (1564)'de ölmüş bulunduğunu söylediği Kethuda Nasuh'dan başkası değildir. (151)

*Cemalul kitap ve Kemalul hisâb (Ün. Ktb. TY. 2719, 20,9 x 14,2 cm,

57 varak, 966'da istinsah olunmuştur.)

"Ümdetül hisâb" (Ün. Ktb. TY. 2755, 19,5 x 14,4 cm, 219 varaktır)

Celâli-zâde Mustafa Çelebi (Koca Nişancı) (?-1567)

Kanûnî devri devlet adamı ve tarihçilerinden olup Topyalı Kadı Celâli'in oğludur. (152) Topyada doğmuştur. (153) Kılıçk Nişancı diye tanınan Ramazan zâde Mehmed Çelebiden tefrik için, ekseriya sâdece "Koca Nişancı" namı ile marûftur. (154) Evvelâ memleketinde başladığı tahsiline İstanbulda devam etti. Daha gençliğinde devlet hizmetine girdi. (155) Piri Paşa'ya intisab ederek 922(1526) Divân kâtibi oldu. (156) Divanî ya-sıdaki mehareti ile Selim devrinde Divân-ı hümayun kâtipleri arasına girmişti. Mısır'da hain Ahmet Paşa'nın sebep olduğu karışıklık üzerine İbrahim Paşa'nın tezkireciliği vazifesi ile 930(1523'de Mısır'a gitmiştir. (157) İstanbul'a dönüşünde 931(1525)'de Reisülküttap tayin edildi. (158) Mustafa Çelebi daha Nişancı olmadan evvel ehemmiyetli bazı name-i hümayun-lar ve fermanlar ile beratler kendisine yazdırılırdı. (159) 941(1534/35) Irakıyn seferi esnasında Nişancı Seydi Bey'in vefatı üzerine Nişancılığa getirildi. (160) Bu mansıp seleflerinden farklı olarak 180 bin akçelik haslar ile tevcih edildi ve sonra bu miktar tedricen 300 000 akçeye çıkartıldı. (161) 24 sene bu makama işgal etti ve bu müddet sarfında kanun ve nizamların vas'ında sabkat ettiği gibi ecnebler ile mühim misakerele-rin icrasında da müstesnâ değerde bir devlet adamı olduğunu gösterdi (162). 964 (1556)'da tekaüd oldu (163) . Kanûnî Süleyman büyük bir kadirşinaslık göstererek Nişancılık haslasının tekaüd maaşı gibi kendisine verilmesini emretmişti. Diğer taraftan Mustafa Çelebi devlet hizmetinden tamamen ayrılmış değildi; ikânci def'a Nişancılığa tayinine kadar Müteferrika-başı olarak kaldı. (164). 974 (1566)'de Kanûnî'nin Sigetvar seferine Müteferrika-başalık ile iştirâk eden Mustafa Çelebi, Nişancı Mehmed Bey'in Peçuy'da vefatı üzerine Sokollu'nun delâleti ile tekrar Nişancılığa getirildi (165). İstanbul'a avdetinde 975 Rebfulâhirinde (ekim 1567)'de vefat etti (166). Eyyûb civârında adına mensup Nişancı mahallesinde yaptırdığı Nişancı Câmî'i haziresine defn olundu. "İlâhî rahmet eyle Mustafa'ya" mısraı ölümüne ta-râhtir. Eyyûb civârında inşa ettirdiği câmî', hanam ve tekke "Nişancılar" nâma ile meşhurdur (167).

Mustafa Çelebi'nin en meşhur eseri, **T a b a k a t ü' l - m e m a l i k v e d e r e c a t ü' l - m e s a l i k**, 30 tabaka olarak tertiplenmiş ve ilk 29 tabakanın listesi eserin başında şikredilip metni verilmeden 30.cu tabakaya geçilip Kanûni'nin cülûsundan başlayarak zamanındaki gazâlar, her gazâyı ayrı birer derece itibar ederek hikâye etmiştir. Bu son tabaka bir Süleyman-nâme sayılabilir. Eserin Askerî matba'a neşriyatı arasında kısaltılmış ve sadeleştirilmiş bir neşri vardır.

Nüshalarının tavsifi için bk. TCYK, GW, ler. Bundan başka (Ün. Ktb. TY. 5997, 29 x 19,5 cm, 448 varak; Emânet Hazine Ktb. nr. 1427, 21 1/2 x 32 cm, 427 varak; Bağdad Köşkü ktb. nr. 298, 32 1/2 x 32 cm, 431 varak) **F e t i h n â m e - i R o d o s** adıyla TCYK, s. 191'de tavsifi verilen nüsha müstakil bir eser olmayıp Tabakatu'l-memâlik'in bir parçasıdır. Keza, **M u h a ç n â m e**, başlı başına bir gazânâme olmayıp Tabakatu'l-memâlik'in Ungurus seferine âit bölümüdür. Tavsifi için Bk. GW, 48. (Ün. Ktb. deki nüsha TY. 2623'dedir).

Selîmnâme, I.Selîm'in Trabzon vâililiğinden başlayarak gerek şahsâdeliği gerek padişahlığı zamanındaki olaylardan, yaptığı seferlerle kazandığı zaferlerden bahseder. Tavsifi için Bk. GN, 27 (Hazine Ktb.nr. 1416, 17 1/2 x 30 cm, 274 varak; Revan Köşkü Ktb. nr. 1274, 18 x 33 1/2 cm, 299 varaktır; Arkeoloji Müzesi KEB. nr. 362'deki nüsha müellifin oğlu Mahmud Çelebi tarafından 998'de istinsah edilmiştir).

"Cavahizü'l-ahbar fi fasâili'l-ahyar", Ebû Hafs Ömer b. İbrâhîm Ensârî'nin arabece Zahr al-kumâs adındaki eserinin türkçeye tercümesidir. Yusuf peygamber kıssasından bahseder.

Tavsifi için Bk. TCYK, s.344 (Ün. Ktb.'deki nüsha TY. 787'dedir)

"Dala'il-i Rubuvvat-i Muhammedi ve Şemâ'il-i Futuvvat-i Ahmedî" 907 (1501-1502)'de Herat'ta ölen Molla Miskin Mu'inüddin Muhammedin bir mukaddime, dört rûkn, bir hâtîme üzere farsca yazdığı kitabın türkçeleştirilmiştir. Hz. Muhammedin mururun intikal ettiği peygamberlerden, kırk yaşına kadar olan hayatından, ahlâkından, mâciseselerinden bahseder. Bu kitabı 17'ci asır ulemâsından Üskiplî Altıparmak Mehmed Efendi aynı isimle tercüme etmiş tavsifi için Bk. TCYK, s.403 (Ün. Ktb.deki nüsha TY. 598'dedir).

Mısır'a dâir Kanunnâme, Kanûni zamanında Mısır eyâletinin bozulmuş olan usûl ve nizamlarının ıslahına memur olan Vezir-i Âsım İbrâhîm Paşa'nın mahallinde yaptığı tetkikler üzerine askerî, mâlî, idâri, iktisâdî hususlar hakkında koyduğu nizam ve kanunları hâvidir. Tavsifi için Bk.TCYK, s.791

Muslühiddin Mehmed Lârf (? - 1567)

Hindli olup Selâhaddin b. Kemâleddin b. Mehmed'in oğludur. İnan'da tahsil ettikten sonra Hindistan'a giderek humâyun-ı padişahın muallimi oldu. 962 (1554) padişahın vefatında hacca gidip sonra İstanbul'a gelmiştir. Ebussu'ûd Efendi ile görüşüp yevmi 50 akçe vasıfıyla Diyarbakır'e gitmiştir. 967 (1559) Diyarbakır beylerbeyi İskender Paşa, kendisini Husrev Paşa Medresesine tayin etmiştir. 975 ramazanında (şubat 1567) vefat etmiştir. Edip, fâsıl ve seki idi. "M i r' a t ü' l - e d v a r v e m i r k a t ü' l - a h b â r" adında bir mukaddime ve dokuz babdan mürekkep farsça umumî tarihi hilkat-i Âdem'den 1566'ya kadar vekayi'i ihtivâ eder. Hoca Sa'deddin Efendi tarafından yapılan türkçe tercümenin müteaddid yazmaları mevcuttur. (bk. TCYK, 92-95. Hasi-ne Ktb.nr. 1469, 12 x 20 1/2 cm, 493 varak)
"Hâşiye alâ kasımîr alal-Hidaye" (ün. Ktb. Arabca Y. 73685. 22,5 x 13,5 cm, 112 varak (168)).

Dülgör-zâde Mehmed b. Ali (? - 1569)

Aslen Samsunlu olup 977 (1569)'de vefat etmiş ve 18 babdan mürekkep Z ü b d e t ü' t - t e v â r i h isminde bir eser te'lif etmiştir (169).

İmâm-zâde Ahmed b. Mehmed (? - 1569)

Tarihçi ve şâir olup Bursalıdır. Hayatını Molla Yegân Medre-sesinde geçirtip 977 (1569)'de vefat etmiştir. Zeynilerde medfundur.

Arabca T â r i h - i â l - i S e l ç u k' u ile müteaddid şerh ve hâşiyelerinden başka "Şah u geda" ve "Husrev ü Şirin" gibi man-sun âsarı vardır(170).

Eflâtun-ı Şirvânî (? - 1569)

Şirvan Türkmenlerindedir. Şah İsmail Safevî'nin oğlu Elkas Mirza'nın kitabdarı ve şâiri idi. Elkas Mirza'nın 954 (1547)'de İstanbul'a ilticası sırasında ona refakat etmiş ve bundan sonra İstanbul'da

yaşamıştır. Şehnâme-ciliği eline geçirmek için yapmadığı entrika kalmamış ve nihayet Fethullah Ârif'in 969 (1561) da ölümünü müteakip Şehnâme-ci olmuştur. Fârisi şiirlerinde Esîrî, türkçe şiirlerinde Hasânî mahlasını kullandı. Fakat "Eflâtun-ı Acem" diye tanındı (171). Mestalih ile teşhip ve tasvirde mâhir olup nazma da makbul idi (172). 977 (1569) ye doğru ölmüş olmalıdır. Şehnâmesinin nüshası bilinmemektedir(173).

Hişancı Mehmed Bey (Küçük Hişancı) (? - 1571)

Kanûnî Süleyman devri meşhur tarihçilerinden olup Mersifonludur(174). Tahsilden sonra Divân-ı humâyûn kâtibi, kâh Defter Emni, kâh Reisülküttab gibi önemli memuriyetlerde bulunduktan sonra Mora vilâyetinin tahririne memur olarak Hişancı rütbesine yükseldi. Bundan sonra Arab ve Acem (yâni Halep) defterdarı oldu. Buradadan azledildikten sonra Mısır sancağının muhafazasına memur oldu. Bundan sonra Hişancılığa "Morayı tahrir eden Mehmed'e verdin" diyerek hatta humâyun çıktı. 970 (1562)1563) de 50 akçe ile tekaüt olup 979 cemâziyül evvelinde (eylül-ekim 1571) İstanbul'da vefat etti(175). Edirne kapısı hâricindeki Emir Buhârî dergâhı haziresine defn edildi. Yazdığı tarih vazife ve isim dolayısıyla Boyalı Hişancı Mehmed Paşa'ya isnad ediyorsa da doğru değildir (176).

Hişancı Tarih-i yahud Tarih-i Müntehab 1' il - Fehm - i Akrab : yaradılış peygamberler, Hz. Muhammed'in samanı, ilk dört halife Emevî, Abbâsî, Selçukî, Fatimî, Eyyûbî, Türk, Çerkes ve Osmanlı devletlerinden, Kanûnî zamanına yâni 973 (1565) yılına kadar geçen vak'alardan, Osmanlılardan her padişahın fethettiği yerler ve yaptığı hayırlı işler ile vezir, âlim ve şeyhlerin hâl tercümelerinden kısaca bahseder. Dört sahifede pişâdiler, Keyânîler ve Sâsânîlerden 127 kadar hükümdarın yalnız adlarıyla hükümdar oldukları tarihler ve hükümet sürdükleri müddetler yazılıdır(177). Bu eserin iki kısmı vardır. 1) İst. 1279 Matbaa-i Âmire, s.348 2) İst. 1290, Matbaa-i Âmire s.310

Müteaddid yazma nüshaları mevcuttur. (bk. TCYK, 211-212, Ayrıca bk. (Hazine Ktb. nr. 1342, 14 1/2 x 21 cm, 191 varak; Bağdad Küşkü Ktb. nr. 194, 22 x 15 cm, 179 varak; Medine Ktb. nr. 526, 14 1/2 cm, 185 varak; Arkeoloji Müzesi Ktb. nr. 1367'dedir)

Hişancı Mehmed Efendi'nin torunu Mehmed Kudsi (vefata 1621)'de "M i r' a t ü' l - K â i n e t" adıyla bir umumî tarih yazmıştır.

Âşık Çelebi (? - 1572)

Şiirde "Âşık" mahlası kullanan Esseyyid Fir Mehmed b. Çelebi, 926 (1520) de Üsküb'e bağlı Prizrin'de doğmuştur (178). Timur fetretin- de Anadolu'ya hicret etmiş bir âileye mensuptur. Âşık Çelebi çocukluğ- nu Rumeli'de geçirdi. 15 sene süren çocukluk hayatına müteâkıp 941 (1535) de İstanbul'a geldi. Burada Kasımpaşa müderrisi Arab-sâde Abdül- bâki Efendi, Kalenderhâne müderrisi Taşköprü-sâde, Mahmud Paşa müderrisi Sağlı Emir Efendi, Ebussu'ûd Efendi, Fenari Muhyiddin Efendi gibi meşhur âlimlerin derslerinde bulunup tahsilini tamamladı. Meslek hayatına atıl- madan evvel Emir Sultan Vakıflarına mütevellî olarak Bursa'da bir müddet kalmıştır. Meşhur Bursa Şehrengis'ini burada kaleme almıştır. Buradaki hayatı 953 (1546) da sona erip İstanbul'a gelir. Bu sırada eski hocası Sağlı Emir Efendi İstanbul kadısı idi. Onun vasıtasıyla Mahkeme Kâtibi olmuştur. Bir sene sonra Rumeli kazaaskeri Bostan Efendi'den müflâzemet alıp kadılık mesleğine intisap etmiştir. İlk kadılığa 957 (1550) Siliv- ridedir. Sonra kendi arzusu üzerine Priştine'ye ta'yin edilmiştir. Daha sonra buradan Serfiçe kadılığına nakledildi. Burada o zamana kadar yaz- dığı manzûmelerini toplayıp Divân tertip etti; mensur parçalarını da buna ilâve etti. Şuara tezkiresi üzerinde de çalışmak istiyordu; lâkin birdenbire azli buna mâni oldu. Buradan Narda kadılığına ta'yin oldu. Narda Voyvodası Ferruh Kethüdânın asilsiz ismad ve iftiraları üzerine buradan alınarak Alâiye kadılığına ta'yin edildi. Bu hâdiseye kendisi "Zûlm" kelimesini tarih düşürmüştür ki bu 970 (1562) ye tekabül eder. Burada ancak bir sene kaldıktan sonra dost ve hâmlerinin yardımıyla Karâfî Süleyman'ın lutfuna mazhar oldu. Önce Niğbelu kadılığına, bunu müteâkıp 971 (1563 de) Ruscuk kadılığına getirildi. Âşık Çelebi burada da talihsizliğin, aksi tesadüflerin ve müfâit kimselerin gadrine uğra- mıştır. Bu sırada Belgraddan dönen II. Selim İstanbul'a giderken, bir lâniye gazelle birlikte takdim ettiği arzual 150 akçe ile Kırtova kadı- lığına tayinine vesile oldu. Fakat 976 (1568) de êraden da azledildi. Âşık Çelebi meşhur tezkiresini bu zamanda hazırlıyarak II.Selim'e şaka- yak seylini de Sokollu Mehmed Paşa'ya takdim etti. İşte bunun üzerine kendisine kayd-ı hayatla Üsküp kadılığı verildi. 979 (1572)de burada

yakalandığı sâtiloconbden vefat etmiştir.

Şiirlerine bakılacak olursa Âşık Çelebi gayet açık kalpli, cömert, rind, dünyayı umursamayan güzel tok bir kimse olduğu anlaşılır (179).

Şuara teskiirelerinin dördüncüsü olan M e ş â i r ü ş - ş u a r a adlı eseri, (H.8-10/M.14-16) inci asırlarda yaşamış olan türk şâirlerinin hal tercümeleleri yazılıdır. Şâir isimleri, diğer teskiirelerin tertibine aykırı olarak ebced harfleri sırasına göre yazılmıştır. Âşık Çelebi baktığını iyi görür ve gördüğünü iyi gösterir bir müellif olduğu için teskiiresinin tetkikinden bazı şâirlerin özel halleri de anlaşılır. Yazma nüshalarının tavaifi için bk. TCYK. 579. Ün. Ktb. (TY. 2406, 27/4 x 17 cm, 365 varak); (Arkeoloji Müzesi Ktb'deki nüsha nr. 407'dedir).

Âşık Çelebi'nin diğer eserleri İA, I, 700'de tavaif edilmiştir. Bunlar arasında "Ş a k a' ı k u' n - nâ' m a n i y e t e r c ü - m e s i " arabca yazdığı " Z e y b u' ş - ş a k a' i k " mansum " S i - g e t v a r - n " a m e " si tarihe şâittir (180).

Nigârî (Haydar) (1494 - 1572)

Mahlası Nigârî olan Haydar Galatalıdır. Doğduğu tarih, 80 sene yaşadığına ve 980 (1572)'de öldüğüne göre , 1494 senesine rastlamaktadır. Nigârî şâirler ve zamanının zarif insanları arasında Nakkaş Haydar diye şöhret bulmuştur. Zamanının en ileri gelen Nakkaşlarından sayılmıştır. Kanûnî Süleyman devrinde (beylik gemiler) den ibâret donanmanın reisliğinden oldu. 30 yıldan fazla donanmaya hizmet etmiştir. İyi bir denizci idi. Denizcilğe şit mühim bir kitapta resimleri olduğu rivâyet edilir; e zaman bu resimler pek beğenilmiştir. Kanûnînin şehâdesi Selim, Haydar'ın denizcilikte olduğu kadar ressamlıkta da meşhur olduğunu duymuş ve onu yanına almıştı. Riyazi teskiiresinde, reis Haydar'ın 80 ne yaklaşınca öldüğü ve Eyyûb Sultan sordunda Za'l Mahmud Paşa Câmisi yakınındaki bahçesine defn edildiği yazılıdır.

Bütün teskiireciler ressamlığını çok önemtedir; zamanının ikinci üstâd Bihsâd'ı sayılmakta olduğunu, yaptığı resimlerin hayranlıkla karşılandığını haklı olarak övmüşlerdir (181).

Nigârî, Kapudan-ı Deryâ Sinan Paşa'nın Trablus-garb fethini, 960,961 (1553-1554)'de İspanyol donanmasına karşı kazandığı saferi 990

beyitli manzum eserinde tasvir etmiştir. Eserde İspanyol donanmasının 957 (1550)'de Turgud Reisi yererek Mehdiye'yi saptandı, bu yenilgiyi haber alan Kanûni'nin Sinan Paşa'ya kuvvetli bir donanma ile göndermesinden ve Paşa'nın İspanyol donanmasını perişan ederek İstanbul'a dönmüşünden bahsedilmektedir. Halbuki Sinan Paşa Trablus seferinde Kapudamı Derya olmakla beraber hakikatte Trablus'u feth eden Turgud reisidir. Müshassının tavefi için Bk. GW, 76.

D ü r e r - i d e r y a, deniz gazâlarından bahseder. Ahdi teskiresinden başka kaynaklarda bu eserin adına rastlanmaz. Yalnız Âşık Çelebi Nigârî'nin bazı gazâları yazdığını kaydeder. Ahdi'nin ifadesinden anlaşıldığına göre bu eser resimlidir (182).

Ebu'l-fadl Mehmed (? - 1574)

"Heşt-behişt" müellifi meşhur İdris-i Bitlisi'nin oğludur (183). Babasıyla İstanbul'a gelerek Bursa'da Sultânîye Medresesi müderrisi Kadı Bağdadî'den tahsil etti. 919 (1513)'de Anadolu kazaskeri Müeyyed sâde-nin yerine sadrasam olunca itibarı arttı, ilâve memuriyet olarak Karaman vilâyetinin tahririne memur edildi. Ebu'l-fadl Mehmed Efendi bu vasi-foyi lâıyıkıyla bağardı. Daha sonra Yenigehir ve Tırhala kadılığına nakl olundu. 923 (1517)'de de Trablus, Hama, Humus vilâyetlerinin tahriri ve Trablus kadılığı verildi. Vazifesini tamamlayıp defterleri padişaha takdim etmesi üzerine, iltifatına mazhar oldu. Bunun üzerine Anadolu defterdarı, daha sonra Baş defterdar oldu. 33 sene defterdarlık vazifesinde bulundu. Hacc niyetiyle 982 recebinde (ekim 1574) İstanbul'dan hareketle Şam'a muvâsalatında hastalanarak orada vefat etti.

961 (1553)'de Eyyûb civârında adına mensup yokuşda bir câmi ve maktep inşâ etti. Tophâne'de bânisi bulunduğu (Defterdar Câmi) nin kurbine kendisi için bir de türbe binâ ettirmiş idi. "Hayrül cevâmi" câmi'in binâsına tarihtir. Âlim, müngi, kâmil ve edip idi (184).

H u l â s a - i T â r i h - i V a s s a f, Moğol tarihine Âit ve 5 cild üzerine düzenlenmiş olan farsça Vassaf tarihinin lâfız kalabalıklığı çıkarılmak, vak'alar tarih sırasına konulmak üzere nisbe-ten sâde bir dil ile kısaca türkçeleştirilmiştir. Cengiz'in idâreyi ele alışından 574 (1178), Timur'un ölümüne 807 (1405) kadar vak'alardan bahseder. Tavefi için Bk. TCYK, 190.

S e l i m - n â m e, Kanûnî'nin emriyle babasının müsveddelerini toplayarak kaleme almıştır. Eser ancak II. Selim zamanında tamamlanmış ve padişah'a sunulmuştur. Manzum ve mensur olmak üzere iki bölüme ayrılan eserin manzum bölümü, mensur bölümünün tekrarıdır. Tavsifi için bk. Gn, 31

"Heşt-behişt'in seyli" (Medine Ktb. nr.1406, 16 x 27 1/2 cm, 68 varak)

"Meractif itikad" (Ün. Ktb. TY. 5892'dedir)

"Mevahib tercemesi" (Ün. Ktb. TY. 11/5, 29, 3 x 17,7 cm, 351 varak).

Derviş Mehmed b. Ramazan

976 (1568 - 1569)'da te'lif ettiği "S u b ü t ü' l - e t ü' l - a h - k â r v e t u h f e t ü' l - e b r a r" adındaki unvanı tarihi geçere tarzında peygamber ve hükümdarların isimleriyle kısa vakayi'i ihtivâ etmektedir. Arkeoloji Müzesi (nr. 1333) nüshası II. Mahmud'a kıdar tezyil olmuştur. Diğer bir nüshası Viyana Millî Ktb (nr. 868), dedir (185).

Zîrek

Flüger Kâtip Çelebi'ye istinâden adını Mehmed b. Enrullah Zîrekü'l-Hüseyn şeklinde tesbit ediyor.

Zîrek, F e t i h n â m e - i K a b r i s â d a denilen Tarih-i Kıbrıs adında küçük bir eserin müellifidir. Bu eserde Kıbrıs'ın II. Selim zamanında fethi anlatıldığı gibi ayrıca III. Murad'ın cülûsuna kadar ba'sı vakayi' de tasvir edilmiştir. (Meselâ İskender Paşa'nın ölümü, Yemen fethi Sinan Paşa'nın Tunus'u fethi v.s) Eser 982'de Lefkoşe'de ikmâl edilmiştir (186).

Nüshası: Viyana Millî Ktb. nr. 1015, Lepante muharebesinden itibaren olan kısmı Paris Millî Ktb. nr.

Mustafa Rûmfî

Rûmfî mahlasıyla anılan Mustafa Bey Kâtip Çelebi'ye göre Yenendo sancak beyi (Emirül liva) ve aynı zamanda defterdar idi (187).

T â r i h - i Y e m e n Rûmfî'nin II. Selim zamanında Sinan Paşa'nın Yemen fethini tasvir eden manzum eseridir. Revan Köşkü Ktb.

(nr.1297, 21 1/2 x 31 1/2 cm, 265 varak); Ün. Ktb, (TY. 6045, 668 varak olup minyatürlüdür.) Şair eserini ikiye ayırmış. Birincisine "Hâliye" ikincisine "Hakliye" adını vermiştir (188).

F u t u h - ı Y e m e n , II. Selim zamanında Yemen'e gönderilen Sinan Paşa'nın Yemen'deki fetihlerine dair söylenmiş olan tarihlerle medhiyelerin bir araya toplanması suretilâ meydana getirilmiştir. Mûellif eserindeki beyitlerin üç bine vardığını, bunlara bir iki bin beyit daha ilâve etmek istediği halde nasılsa muaffak olamadığını söylüyor. Ali Emiri Ef. Manzum eserler (Millet Ktb) nr.1311'deki nüshanın tavsifi için bk.TCYK, 241 (189).

Eski kaynaklardan yalnız Ahdf teskiresinde iki Rûmûzi kayıtlı ise de eserin bunlardan birine ait olup olmadığı belli değildir.

"Muammiyat Rûmûzi" (Ün. Ktb. TY. 1890, 11,8 x 19,4 cm, 73 varak.)

Âgehf Mansur Çelebi (?-1577)

Tarihçi, âlim ve şair bir sât olup Vağdar Yenicesi'ndendir. Piyâle Paşa tarafından bir müddet donanmaya alınmış; kadılıklarda bulunmuştur (190). 985 (1577) de İstanbul'da vefat etmiştir (191).

S i g e t v a r - n â m e veya F e t i h n â m e - i K u l a - i S i g e t v a r adını taşıyan eseri Sigetvar seferini izahla başlar ve Kanunî Sultan Süleymân'ın ölümü ile Sultan Selim'in cülüsüne kadar olan vekayii ihtivâ eder (Ankara genel Ktb. nr.656 nüshasının tavsifi için bk. HŞ.Yurdaydın, Sigetvarnâmeler (İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı II-III) S. 124 - 136 . Üniversite Ktb. TY. 3884 nüshası 26 varaktan ibarettir). Eserin adı eski kaynaklardan yalnız Kâtib Ç1, Keşf.da (Tarih-i Âl-i Osman maddesi geçer.)

"Zubdetü't - tevârih" (Ün.Ktb. TY. 82'dedir)

"Riyazü'devle" (Ün.Ktb. TY. 82'dedir)

Şehîd Ahmed Paşa (?-1580)

İsfendiyar oğulları neslinden Kızıl Ahmed Bey'in torunu ve Mirsa Mehmed'in oğludur (192). Yavuz Selim hizmetinde bulundu. Kanunî Süleyman zamanında Saray-ı humayundan yattığı. Avoç başı, Bölük Ağası, Miteferrika ve Sipâhiler ağası oldu. 958 (1551)'de 100 bin akçe ile Şem 962 (1554)'de Anadolu, sonra Rumeli beyler beyisi oldu. Kanunî'nin vefatından sonra bir müddet inzivâya çekilmişse de II.Selim zamanında saraya

alınarak Vezir ve Muhasip oldu. III. Murad zamanında da sarayda bulundu. 988 (1580)'de vefat etti (193). Üsküdar iskelesi yakınında câmi ve medrese yapıp oraya defn edildi. Câm'i vefatı senesi hitam buldu (194). Şemsi paşa Sokollu Mehmed Paşa'nın düşmanı olup dâima aleyhine bulunmuştur (195). Musâhibi sıfatıyla "Kızıl Ahmedlu İsfendiyar Oğullarının" Halid b. Velid'e kadar çıkan bir şeceresini yapmıştır (196).

Ş e h n â m e - i S u l t a n M u r a d H a n adındaki manzum tarihi /3 nüsha Paris (Paris'ten getirtilen nüshanın fotokopisi Süleymaniye Ktb.dedir). Viyana, Vatikan Ktb./ Osmanlıların başlangıcından III. Murad devri ortalarına kadar vekayi ihtiva etmekte olup müellifin devrine âit kısımlar tafsil edilmiştir.

"Divân-ı Şemsi Paşa" (Ün.Ktb. TY. 2809, 23,6 x 14,2 cm, 93 varak, 1001'de istinsah edilmiştir).

Latiffi (?-1582)

Adı Abdüllâtif olup Kastamonuludur (197). "Hatib-zâdeler" denilen eski bir aileye mensup olup cediti Fatih devri şâirlerinden Hamdi Çelebidir. Latiffi tahsiline Kastamonu'da başlamıştır. Bir müddet tahsil ettikten sonra kâtiplik mesleğine girmiş, Defterdar İskender Çelebi'ye Nevruzda sunduğu Bahâriye dolayısıyla kendisine Belgrad'da imâret kâtipliği verilmiştir. Epey müddet Rumelide kaldıktan sonra 950 (1543)'de İstanbul'a geldi ve ba'zı imâret kâtipliklerinde bulundu (198). Kendisine haklı bir şöhret temin eden tezkiresini 953 (1546)'de tamamladı. Latiffi bu eserini Kanûni'ye takdim ederek Taşlıca'lı Yahya'nın mütevellisi bulunduğu Ebu Eyyûb-i Ensârî vakfına kâtib ta'yin edildi. (199). Bir müddet sonra Rodosdaki Kanûni imâreti kâtipliğine nakledildi. Oradan da Mısır'a geçti. Ba'zı vazifelerde bulundu (200). 990 (1582)'de Mısır'dan deniz yoluyla Hicaz'a giderken bindiği gemi büyük bir fırtınada Yanbu civârında battı ve bu suretle boğularak öldü (201). Efsaf-ı İstanbul'unda bu risaleyi bitirdiği 931 (1524/25) de 35 yaşında bulunduğunu söyler ki buna göre 896 (1490/91) da doğmuş ve 94 yaşında ölmüş olmalıdır.

T e z k i r e t ü s - Ş u a r a, Latiffi'nin en mühim eseridir. Anadolu lehçesi şâirlerinin hâl tercümelerine dâir yazılan kitabların ikincisi olup eser bir mukaddime, üç fasıl ve bir hâtimedden ibârettir. Mukaddimede müellif şiirim fazilet ve meziyyeti, şâirliğin vasıfları

halkındaki görüşleriyle kitabını nasıl ve niçin yazdığını bildirir. Birinci fasılda, H. 13-M.14'ü esarda H.10-M.16 asrın ortasına kadar yetmiş ve mansum söz söylemiş 12 şeyhin ikinci fasılda, Kanûnî zamanına kadar gelen padişah ve şehsâdelerden şair yazar 7 kişinin Üçüncü fasılda, H.9-M.15'den H.10-M.16 önce asrın ortalarına kadar gelen 272 şairin ve cem'an 291 sâtan hal tercümelerinden bahis olunur. Ve eserlerinden nüshaneler verilir. Üçüncü fasıldaki isimler alfabe sırasıylaadır. Bu eser Ahmed Cevdet tarafından neşr, H.Theodorhaber tarafından telhişen ve O.Refer tarafından aynen ve tahkik edilerek Almanca'ya tercüme edilmiştir (203). Yazma nüshalarının tavsifi için bk. TOYK. 597; Revan Köşki Ktb. (nr. 1449, 14 x 21 1/2 cm, 152 varak); Ün. Ktb. (TY. 546'dadır); Arkeoloji Müzesi Ktb. (Nr.410, 414'dedir).

"Risâle-i Evsaf-ı İstanbul", gerek 16 önce asırdaki İstanbul'un bir çok hususiyetini, gerek 35 yaşında bulunan müellifin tereddütlü ruh hallerini öğrenmek, aynı zamanda onun ibda' ettiğini söylediği nesrinin dikkate değer bir nüshasını bulmak için baş vurulacak bir eserdir. Bir mukaddime ile 6 fasıl ve bir hâtmeden ibârettir. Kitabın aslına teşkil eden 6 fasıl ilkinde, İstanbul'un, hangi tarihte, ne için ve kimin tarafından binâ edildiği; ikinci fasılda, şehrin büyüklük ve güzelliği, şöhreti; üçüncü fasılda, saray ve teşkilâtı; dördüncü fasılda, Ayasofya ve Fâtih Câmileriyle Sahn-ı Sema, İmâret-i İmire ve bunlara mülhak kısımlar; beşinci fasılda, Bessâsistan, çarşılar, dükkânlar ve bazı müzeyyen köşkler ve evler; altıncı fasıl, Tahtakale, Akdeniz, Karadeniz, Galata, Tophâne ve Ebu Eyyûb-ı Ensari kasabası tasvir ve hikâye olunur. Arkeoloji Müzesi Ktb. nr. 341'deki nüsha en güzel yazmalarından biridir. Bu nüshaya göre, risâlenin mukaddimesi 982'de değiştirilerek III. Murad'a ithaf edilmiştir. (Ün.Ktb. TY. 3751, 19,8 x 12,5 cm, 64 varak). Latîfî'nin muhtelif mecmualarda şiirlerine tesadüf edilir.

"Fusûl-i erba'a", dört mevsimin hususiyetlerini sanatkârane bir usûl ile anlatan, nazım ve nesir karışık yazılmış bir eserdir. (Ün.Ktb.TY. 3709, 19,6 x 12,4 cm, 29 varak, 969'da istinsah edilmiştir).

Bunlardan başka, 100 hadisın mansum tercümesi olan "Subhetü'l-Uçrak" (Ün.Ktb.TY. 5748, 19,3 x 13 cm, 12 varak) ile kuran'ın surelerinin adlarını sayan 29 beyitlik mansûmesi (Ün.Ktb. TY. 902'dedir) ni (204), ve "Esrarname" (Ün.Ktb.TY. 2246, 21 x 13,4 cm, 23 varak, 117 de istinsah edilmiştir) sini kaydedelim.

Peridun Ahmed Bey (?-1583)

Esaki Osmanlı tarihçilerinin en meğhurlarından olup İstanbulludur(205). Defterdar Çivizâde Abdullah Efendiden tahsil edip onun vâsıtasıyla Sokollu Mehmed Paşa hizmetine girdi. 960 (1552) da Sır Kâtibi, bundan sonra da seâmetle divan kâtibi şümresine dâhil oldu. 978 muharreminde (haziran 1570) Reisül küttab, 981 (1573)'de Niğancılık rütbesine nâil oldu. 982 (1574)'de marûf eseri olan Münşeât'ı yazdı. 984 (1576)de Semendire sancağı ile uzaklaştırıldı. Dndan sonra Küstendil sancağına gönderildi. 989 (1581)'da Hamza Bey yerine ikinci def'a Niğancı oldu. Sokollu'nun vefatından sonra II. Selim'in kardegi İsmihan Sultan ile evlendi. 991 (1538)'de İstanbul'da vefat ederek Eyyûb civârındaki müstakil türbesine defn olundu (206).

Osmanlı tarihi kaynaklarından biri ve belki de en mühimmi add edilen N e c m u a - i M ü n ş e a t ü' s - S e l â t i n (Peridun Bey Münşeâtı) şimdiye kadar hiç bir tetkik ve tenkide tâbi tutulmamış. Son zamanlarda bu münşeâtın muhteviyatı bazı zevâtın nazara dikkatini celbetmiş. Aynı zamanda kitabı da münderiç bulunan mensurların tarihleri de nazarı dikkati celb etmiş ve hakikî tarihe uymadığı görülmüştür (207). Ün. Ktb. TY. 5946, 32 x 19,5 cm, 553 varak; Hazine Ktb. nr.1375, 17 x 29 1/2 cm, 449 varak; Bağdad Küçkü Ktb. nr. 172, 30 1/2 x 20 cm, 307 varak).

N u z h e t ü - E s r a r i' l - A h y a r d e r A h b a r - ı s e f e - r i S i g e t v a r, Sigetvar muhasebesiyle fethine ve Kanûnî'nin 974 (1566)'de orada üldüğüne dâir malfumat verir. Sokollu Mehmed Paşa'nın başarıcılığı idaresi ve yararlığından da bahseder. Müshalarının tavsifi için bk. TCYK, 115; GN, 58.

Ali Cevherî Efendi (1527-1584)

Budin kadısı iken vefat eden Uzun Bali Efendi'nin oğlu olup 934 (1527)'de dünyaya gelmiştir (208). Minik şöhretiyle anılır (209). Tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra evvelâ 20 akçe ile Dimetokada Abdülvasî Efendi Medresesine, 25 akçe ile Oruç Paşa Medresesine, 30 akçe ile İstanbulda Ferruh Kethüda Medresesine, 974 (1566)'de 40 akçe ile Davud Paşa Medresesine müderris oldu. 975 cemâziyelâhırında (aralık 1567) asledilip 984 cemâziyelâhırında (ağustos-eylül 1576) Haseki Medresesine; 988 şubatında (eylül-okim 1580) Sahn'a ta'yin olundu. Ancaak

bir ay geçmeden selefinin kabul etmediği Manisa müftülüğüne nakl olundu. 991 rebiülâhırında (nisan-mayıs 1583) Maraş kadısı oldu. 992 recebinde (haziran 1584) vefat etti. Maraşta Alâüddinle câmiî haziresine defn olundu.

Müellif Taşköprü-zâde'nin bıraktığı yerden başlayarak Şakâ'îku'n-nu'maniyye'ye kendi zamanına kadar gelen " e l - I k d ü' l - m a n s â m f i z i k r i e f â z h' r - R u m" adıyla bir seyl yadı. Eser 968-991 (1560-1588) yılları arasında ölen meşhur ulemâ ve meşâyihin hâl tercümelerini ihtivâ eder. Bir de " N â d i r e t ü' z - z e m i n f i t â r f i h i' l - z e m i n" ismiyle belîğ bir eseri de vardır. Tefsir, fıkıh ve lisâniyata âit diğer eserleri Atâ'î ve OH'de tesbit edilmiştir. Arabça şiirde mehâreti teslim edilmektedir (210).

Abdülganî b. Emirşah (?-1586)

XVI. asır şâirlerinden olup, Bolu'nun Serede kazasında doğmuş (211) yine Bolu'lu Emir Şah'ın oğludur. Müderris, Şam ve Mısır Mollası olup 987 zilka'desinde (kasım 1579) İstanbul kadısı oldu. 988 rebiülâhırında (mayıs 1580) azledildi. 991 rebiülevvelde (mart 1583) ikinci defa İstanbul kadısı, 40 gün sonra Anadolu kazaskeri 991 zilka'de (aralık 1583) azledilip 994 rebiülevvelinde (ocak 1585) ve 994 ramazanında (agustos 1585) Mısır kadısı olup 995 rebiulevvelinde (şubat 1586) azledildi. Bursa'da vefat etti. Zeyniler haziresine defn edildi. Nakşebendî tarîkına sa'lik olup şiirleri de vardır (212).

Haşiye Al-i tefsir-i Bayzavi, Haşiye Al-i şerh-i tecrid, terceme-i faza'il-i Şam, Risâle fi beyân ahval-i eyyâm. Son eserini Şam'da hazırlayıp padişah'a takdim etmiştir. Şehâmece Mehmed Nâdirî'nin (Ganî-zâde) babasıdır (213).

Asaffi (Dai Mehmed Çelebi)

Aslen Siroz (Serex)li olup seâmetli Divân-ı humâyun Kâtiblerinden iken Kıbrıs seferinde ilk def'a sancağı karaya çıkarmak vazifesini ifâ, serdar Mustafa Paşa'nın Sır Kâtibliği hizmetini deruhde etmiştir. 1578 seferinde Şirvan fethini müteâkip serdarlıkla muhafavaya bırakılan Üzdemir-oğlu Osman Paşa'nın 100 000 akçe *hasla* Teskireciliği hizmetine ve Şirvan tahririne memur ve Dergâh-ı muallâ müteferrikaları sûmresine idhâl

edilmiş, daha sonra Şirvan mal defterdarlığına ta'yin olunup Kabale sancağı beyi iken Kızılbağlar tarafından esir edilerek Kabkaba (Alamut) kalesinde habs olmuştur (1582). Ertesi sene esâretten kurtulup Tebriz fethinde Üsdemir-oğlu'nun maiyyetinde bulundu (214). Aynı sene (993-1585) içinde Kefe beylerbeyliğine ta'yin olunan Dal Mehmed Çelebi, daha sonra baş teskireciliğe getirilmiş, 998 zilka'desi evâhırında (1590 eylül son-ları) Reisül Küttab olmuş, 999 şevvali evâsâtında (ağustos 1591) bu vasi-feden, sonra tekrar Reisülküttab, 1001 cemâziyülevveli evâhırında (1593 şubat sonları) yine Baş teskireci, aynı sene recebi evâilinde (nisan baş-ları) tekrar Reisülküttab olup 14 şevval 1001 (14 temmuz 1593)'de azıl olundu (215). Hayâtının bundan sonraki safahatına tesbit edemediğimiz Dal Mehmed Çelebi şiir ve inşâya kadir ve Mevlevî tarikine râlik idi; şiir ve inşâda müverrih Âli'den feyz almış, mesnevî'yi tercüme etmiştir (216).

991 şevvali (eylül 1586) ortalarında tamamladığı şecâat-nâme adlı eseri mansum ve mensur olarak müellifinin bizzat müşâhede ettiği Gürcistan ve Şirvan fethi ile Üsdemir-oğlu'nun Tebriz seferini tasvir eder (216).

Usûlî (?-1589)

Kapucu başı Abdullah ağa'nın oğludur (217). İsmi Mehmed, şüh-reti Vusûlî'dir. Hubbî Hatun dâmadı olduğundan "Hubbî Mollası" şöhretiyle de anılır (218). II.Selim şehzâde iken kendisine Konya ve Kütahya kadılığı verilmiştir (219). 974 cemâziyülevvel (kasım 1566)'da müallim zâde Ahmed Efendi yerine Bursa Mollası, zilhiccede (haziran) İstanbul kadısı ve 976 recebinde (aralık 1568) Anadolu kazaskeri oldu. 978 cemâ-ziyelâhırda (ekim 1570) asledilip 979 muharremin (mayıs 1571)'de ikinci def'a İstanbul kadısı oldu. 982 zilka'de (şubat 1574)'de asledilip 988 cemâziyülevvel (temmuz 1580) üçüncü def'a İstanbul kadısı oldu. 995 cemâziyülevvelinde (şubat 1586) dördüncü def'a olarak İstanbul kadısı oldu. 997 cemâziyülevvelde (mart 1588)'de asledildi (220). 11 receb 998 (16 mayıs 1589) vefat etti. Eyyûb türbesine defnolundu. Yakınında müstakil savîyesi vardır. Kayın vâlidesi Hubbî Ayşe Hatun yakınındaki türbede yatmaktadır. Oğlu Şemsüddin Efendi müderris, Konya ve Varna mollası olup 1024 (1615)'de vefat etmiştir (221).

Usûlî'nin, mârifetî Fındıklı'da 1565/66'da inşâ ettirdiği câmi ve

hamamı, bânisi dolayısıyla evvelce Molla Çelebi cami'i nâmıyla meşhur olmuştur. Bitişiginde küçük bir hasireyi ihtiva eder (222). Parmak kapıda mesaid ve mektebi vardır. İman Tartuği'nin "S e r a c ü v e h a c" ını " B e d i a " ısmıyla tercime etmiştir. II. Selim adına kısmen mansum kısmen mensur C i h a d n â m e isminde bir eseri de vardır. Bir nüshası Arkeoloji Müzesi Ktb. dedir (223).

Mustafa Cenâbi (?-1590)

Amasyalı Emir Hasan'ın oğlu olup Bursa'da yaşamıştır. İstanbul'da Ebüssu'ûd Efendiden tahsilini tamamlayarak mülâsim oldu (224). 981 saferinde (hasiran 1573) Davud Paşa Medresesine müderris oldu, 985 rebülâhârında (hasiran-temmuz 1577) Bursa Sultâniyesine terfi etti. 988 rebüllevvelinde (nisan-mayıs 1580) Sahn'a dahil oldu. 990 şâbanında (ağustos-eylül 1582) Süleymaniye Medresesine, 994 şevvalinde (eylül-ekim 1586) Edirne Selimiyesi'ne müderris, 995 recebinde (hasiran-temmuz 1587) Halep kadısı oldu. Son zamanlarında hastalandığından asledilip yerine kardeşi Süudi getirildi sonra 999 (1590) senesi içinde Halepte vefat etti (225).

B l - e y l a m ü' l - s â h i r f i a h v a l i' l - v e' l - e v â h ı r, adın taşıyan arabça umumî tarihi " T a r i h i C e n â - b i " diye tanınmıştır. 82 müslüman hânedarı tarihini, 82 bâblık bir eser hâlinde müseyyen bir usûb ile yazmıştır. Bu kitap müteaddit yazmalar halinde vardır. Bu eserin müellifi tarafından bir türkçe muhtasar yazılmış olup 60 bâb üzere tertip edilmiştir. Bu türkçe tarih Hz. Muhammed'in siyretinden başlayarak ilk halifeler, şark ve garb emevileri, Abbasîler, Magripteği muhtelif arab devletleri, Mısır'da kurulan türk, cerkez devletleri, Atabeyler, Artık-oğulları devleti Dânişmendîler, Rum Selçukîleri, Karaman oğulları, Cengiz devleti ve Akkoyunlu ve Karakoyunlu devletleri ve Safevîler... den bahseder. Yazma nüshalarının tavsifi için bk. TCYK, 80. (Revan Köşkü Ktb. nr. 1568, 15 x 26 1/2 cm, 519 varak) Bunlardan başka diğer 8 eserinin adları OM'sinde kayıtlıdır (226).

IA. 1, 100'de Brockelman , Cenâbi'den bahsederken müellifin bir arap müverrihi olduğunu ve aslı İranda "Cennâbe" ye mensup bulunduğunu yazıyor. Halbuki onun bu tahkikatı hakikate uygun değildir. Çünkü Cenâbi tabisinin "Rızurî", "Şuuri", "Semîf" gibi mahlas olup bir mahalle nispet olmadığı meydandadır.

Mehmed Mevdi (?-1590)

Edirne'de doğmuş (227) ve bu şehirde iki def'a müderrislik eden Haf Ahmed Çelebi'nin dâriğmendi ve 960 (1552)'de müderrisliğe getirilen Ahî zâde Karamanî Efendi'nin müllâzımı oldu. Tahsil devresi zarfında Hoca Sa'deddin, Bâki, Nev'î ve bunum gibi meşhur âlim ve şâirlerle ders arkadaşlığı eden Mevdi, Rumeli'de bazı kadınlıklarda bulundu (228). Ve "Mevdi'ye rahmet ide Rabb-i Mecid" mısra'ının delâlet ettiği 999 (1590) da İstanbul'da vefat etti. Edirne kapısı hâricinde Emir Buhârî dergâhı civârına gömüldü.

Edirneli Mevdi, Şakâ'ikin yazıldığı 965 (1557)'den 995 (1586)'e kadar Taş köprüllü-sâdenin eserine ilhakat ve seyl yazan enlarla ve Latîfi, Âşık Çelebi tezkireleri gibi terâcim-i ahvâle âit diğer bazı kitaplardan istifade etmek suretiyle, eseri türkçeye çevirdi. Bir takım engellerle sık sık sekteye uğrayan ve nihayet 995 şabanında (tassus 1586) tamamlanan H a d â' i k u 4' ş - ş a k a' i k, aslında bulunmayan bir çok yeni şahıs ve mâlûmatı da ihtivâ etmesi bakımından genişletilmiş bir Şakayık tercümesidir (229). Eser H.13-M.16 oz esârlarda osmanlı türkleri arasında yetişmiş âlim ve mutasevviâların hâli tercümelerinden bahs eder. Usûbu eserinin usûbuna göre koyudur. I.Osman'dan Kanûni'ye kadar her padişahın devri bir tabaka itibar edilerek kitap on kısma ayrılmış ve her kısımda o tabakada bulunan zatların hayatlarına dâir mâlûmat verilmiştir. Eser 1286 (1869)'da matbaa-i Âmir'e'de basılmıştır (230). Yazma nüshalarının tavsifi için bk. TOYK, 686.

Mevdi, ayrıca Abdülkadir Rûşî'nin "el-cevâhirü'l-Musi'a fi tabakati'l-Hanefiyye" isimindeki eseri tercüme ettiği gibi "Şam'yıyat" isiminde bir risaleyle müretteb bir "divânı" ve Urffî'nin kasidelerine şerhi (Un. Ktb. TY. 3636, 20,7 x 12 cm, 109 varak) vardır.

Derviş Mehmed b. Ali Ramazan (?-1591)

III. Murad devrinde bir müddet Halep müftülüğünde bulunmuş olup H ü l â s e t u' t t e v â x f i h adında tarihi kaymeti olmayan muhtasar arabça bir usûlî tarih yazmıştır. Bu eserde sadece III.Murad devrine kadar dünya tarihine dâir tarihler ve adlarla III.Murad'ın tahta geçişi silindirmiştir. Eserin muhtevâsından 1000 (1591) sırasında ölmüş olduğu istidlâl edilmiştir (231).

Nüshaları Berlin devlet Ktb. de ve Viyana Millî Ktb.dedir.

Ahdf (Ahmed b. Şemsî) (?-1593/1594)

Bağdatlı'dır. Mevlâna Şems'in oğludur (232). Asıl adı Ahmed'tir. 960 (1552-1553)'de seyahate çıkmış, bir çok yerler doladıktan sonra İstanbul'a gelmiş, tezkiresi için malûmat toplamış, yaşayan şâirlerin ekserisiyle görüşmüş 971 (1563-1564)'de tekrar Bağdat'a dönmüştür. Orada G ü l ş e n - i ş u a r a' y ı yazdıktan sonra 1002 (1593-1594)'de vefat etmiştir(233). Ahdf, İstanbul'da bulunduğu sırada o vakit velîahd olan II. Selimden gördüğü iltifatların şükranesi olmak üzere hitabını onun nâmına ithaf etmiştir.

Türkiyede yetişen şâirlerin hayatına dâir yazılmış kitapların zaman bakımından üçüncüsü bulunan Gülşen-i Şuara dört Ravzaya ayrılmıştır.

- 1) Padişah, şehsâde ve beylerden 17
- 2) Âlimlerden 25
- 3) Sancak beyleriyle defterdarlardan 14
- 4) Görüştüğü, yahut işittiği 319 kişi ki 375 şâirin hâl tercümelere yazılmış ve eserlerinden örnekler gösterilmiştir.

Gülşen-i Şuara, Latîff tezkiresine zeyl olabileceği gibi Şehî, Latîff ve Âşık Çelebi tezkirelerinde kayıtlı bazı şâirlerden de bahseder. Nûshalarının tavsifi için bk. TCYK, 575.

Sa'î (Mustafa) (?-1595)

İstanbullu Hakkaş Mustafa Çelebi 1004 (1595)'de ölmüş ve Silivri kapısında defn edilmiştir. Mizaha meyyl bir şâir olup divan'ı vardır (234). T e s k i r e t ü ' l - b ü n y a n , İstanbul 1315'de basılmıştır. (Revan köşki Ktb.nr. 1456, 13 x 23 cm, 23 varaktır).

Âmir b. Mehmed ad-Şu'ami

Bu zât Yemen'in türkler tarafından zabtı sırasında San'a'dan pek uzak olmayan Kevkebân dâğ kalelerinin sahipleri olan Şemseddin ve İzzeddin'in adamı idi. Bizat veya tahfizen arablarla türkler arasındaki müzakerelere katılmıştı. Hasan Paşa 988 (1580) de Yemen valisi olunca İzzeddin onunla ittifak etmişti. Âmir b. Mehmed şâhidi olduğu 988-993(1580 - 1585) vekayi'ini, a l - r a u d a l - n â d i r (n ^ a s i r f f a h b â r a l a m i r I z s a l - D i n adını taşıyan kitabında

tasvir etmiştir. İkinci eseri al-bâsâ Hasen gi eişâm wilâjatihi bi-iglim al-jaman'de İzzeddi'nin Şakibotini tasvir eder (235). Nüshaları için, bk. GOW, 115

Niyazi

Hâl tercehesi bulunmamıştır. Eszerini 992(1584)de yaşadığından 16 cı asır müverrihlerinden olduğu anlaşılır(236).

Z a f e r n â m e - i A l i P a ş a ,991(1583)'de İrânlıların tecavüzü üzerine Bağdat'a sudur tayin edilen ve Bağdat valisi iken 1007(1598/99) de ölen Elvend zâde Ali Paşa'nın 1583'de Huveyse bölgesindeki müfrit Şif Urban kabilesi müşâ'şâ hâkimi Seccad üzerine yaptığı seferden bahs eder.

Eski kaynaklarda bir çok Niyazi adı geçerse de, eserin bunlardan birine ait olduğu belli değildir. Eszerin adı Kâtib Çelebi Hef. da (II,2046/47) Hiner-nâme-i Ali Paşa olarak geçer. GOW, 118'de Babinger bu Niyazi adına kayıtlı bir safer-nâme olmayıp 2368 numaradaki Zafernâme Behçeti tarafından 1090'da yazılan bir eserdir (237).

Vefâ'î (Mehmed)

Şeyh Mehmed Vefâ'î veya Vefâ, "T e v â r i h - i G a z a v a t - i S u l t a n M u r a d - ı s â l i s" adını taşıyan, giriş kısmında sadr azam Osman Paşa'ya (Ölümlü 5 zilcade 993/29 ekim 1585) medh eden bir eserin yazarı olarak sikir olunuyor. Buna göre eser mezkur yılda bitirilmiş olmalıdır. Hammer ve ona uyarak Flügel, bu müellifi Ruznameyi tertip eden Konyalı Zeyni şeyhi Muslihiddin Mustafa b. Ahmed ile birleştirmektedir. Bunda haklı olmasalar gerektir. Buna göre bu tarihi eserin müellifinin şahsiyeti karanlıkta kalmaktadır. Bu eser 3 rebiülahir 993 (4 nisan 1585)'den şevval 994(eylül 1585) kadar olan vakalara tavsif etmektedir.

Nüshası : Viyana Milli Ktb. nr. 1031'dedir (238).

Mehmed Zâim (9532-?)

III.Murad'ın tahta çıktığı 982(1574)senesinde 43 yaşında olduğunu eszerinde söylediğine göre 939(1532)da doğmuş olmalıdır. Büyük kardeşi

Pervâne Ağa ile Süleyman'ın Şah Tahmasp'a karşı seferi esnasında Kâtip sıfatı ile, Suriye valisi Teke-oğlu Mehmed'in hizmetinde bulunuyordu. Ertesi sene Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın divân katibi olmuş ve bu sıfat ile II. Selim'in ölümü ve III. Murad'ın oğlu dolayısı ile Diyar bekir ve Bağdat vâllilerine gönderilmiş olan resmî tezkireyi kaleme almıştır. 978 (1570) de tayin edilerek 987(1574) de Sokollu Mehmed Paşa'nın ölümüne kadar, kalmış olduğu bu memuriyetinde belki meşhur Feridun Ahmed Bey'in halefi olmuştur. İsmiinde delâlet ettiği gibi, zeâmet sâhibi olan Mehmed Zaim, dostlarının ısrarı üzerine, kaleme almış olduğu eserini bir seneden daha az bir müddet içinde 985 muharrem (mart 1577) - 985 zilhicce (şubat 1578) de tamamlamıştır. Ölüm tarihi ve medfeni belli olmakla beraber, kendisinin Selânik yakınındaki Karaferye'de vakıflara olduğu mâlumdur.

Eserinin ismi C â m i ' ü ' t t e v â r i h dir. Mukaddemesinde anlattığı üzere hükümdar ve hâkanlar tarihine dair yazılan bu eser, Nisam ü't-Tevârih, Târih-i Tabari, Firdevsi'nin Şâhnâmesi, Târih-i Katal-Arvah, Bohçetü't-tevârih, Tevârih-i Selâtin-i Âl-i Osman Subhat ü't-Ahbâr risalesi Tevârih-i Mir'ât ü't-zamân gibi eserlerden toplamadır. Müslümanlıktan, önce ve sonra kurulmuş olan Pisdadiler, Keyaniler, Sarâniler, ilk halifeler, Emeviler, Abbasiler, Gâneliler, Eyyubiler, Çerkesler, Türkmenler ve Osmanlılar gibi 25 devletin tarihini yazar. Osmanlıların şuhuru hakkında Hadîdi'nin rivayetini kabul eder. Osmanlı tarihini III. Murad'ın tahta çıktığı (H.982-M. 1574) yılına kadar anlatır, sonra Safevilerden bahseder. Henüz basılmamış olan bu eser bir ön söz ile beş büyük kısımdan teşekkül etmekte ve bir hâtime ile nihâyet bulmaktadır. Eserin daha çok 5 kısımdan , 4guruh'u ehemmiyetli olup. Burada müellif 1543'den itibaren kendisinin bizzat şahit olduğu vak'alara kaydetmektedir. Muahhar tarihçilerden İbrahim Peşevî, 1542'den sonraki vak'alar için, Mehmed Zaim'in eserinden istifade etmiş ve ıktibaslarda bulunmuştur (239).

Âlâaddin Ali

Seyd Âlâaddin Ali, Mekkede Süleymaniye Medresesinde derviş idi ve muhtemelen orada ölmüştür. Türkçe olarak "C e v â m i ü ' l - G e s â - i l i f i m e s â c i d i ' l - k a b â ' i l" adında Mekte, Medine ve Kudüs cemilerini tasvir eden ve nüshası nadir bulunan bir eser yazmıştır. Eserin tahriri 1 muharrem 1000 (19 ekim 1591) bağlanmış ve 12 rebîülevvel 1000 (28

(28 aralık 1591)de bitirmiştir. Mühasası: Kahire Hidiviyye Ktb.nr.196 (Müellifin el yazısı); Ayasofya Ktb.nr.3174 (240).

Yusuf b. Nimetullah

Hayatı hakkında mâ'lûmat bulunmayan Yusuf b. Nimetullah, "C e - v â h i r ü' l - b u h â r v e k a y i' u' l - u m â r" adlı Mısır tarihini türkiçeye tercümesini yapmıştır. İlk efsânevi devirlerden 688 (1289) yılına kadar Mısır tarihini ihtivâ eden bu eserin İbrahim b. Vasîf Şah te'lif etmiştir. Yusuf b. Nimetullah bu tarihi kendi zamanına kadar tezyil etmiştir. 1001 (1592)'de ihkâl edilen ve sâdece "T â r i h - i M i s i r" adını alan bu eser 17 ramazan 999 (10 temmuz 1591) Hâfız Ahmed Paşa'nın Mısır vâililiğine ta'yini ile bitmektedir. Mühasası: Torino, Bibl.Naq.nr.104 (241).

Abdullah b. Selâhiddin

Hayatı hakkında mâ'lûmat bulunmayan Şeyh Abdullah b. Selâhiddin b. Dâ'ud b. Âlî b. Dâ'î, III.Murad nâmına 1010 (1601)'de arabça olarak edebi bir nevi umûmî tarih yazmıştır. Bu eser dünyanın yaratılışından 1004 (1595) tarihine kadar olan vukuâtı ihtivâ eder ve bilhassa Sultan Murad devrindeki Yemen fütühâtı üzerinde ehemmiyetle durur. Eserin adı F ü t ü h ü' s - S u l t a n M u r a d f i b i l â d i' l - Y e m e n veya Kâtip Çelebi'ye göre F u t ü h ü' t ü' l M u r â d i y e f i' l - c i h â d i' l - Y e m a n i y e' dir. Yazmaları London Brit. Mus. suppl. 589; Râgıp Paşa Ktb.nr. 979. Bu sât ayrıca "İsmâ'îl-metâlib fi'l-coğrafîye eseri te'lif etmiştir. (bk. Huru Osmanîye Ktb.nr.2986) (242)

Ömer Derya Bey

Mahlâsı Deryaf olan Ömer Derya Bey, önce levend sonra ağa ve bey olmuş bulunan ve kendi ifadesine göre bütün hayatını çoluksuz çocukluk hududlarında geçirip yedi def'a yaralanan bir gazi idi. Askerlik hayatını, basitce nesir hâlinde yazacağı yerde, Gran kal'esinin Avusturya İmparatorunun Macaristan orduları komandanı prens Karl fon Mansfeld tarafından septyle 1003 (1595) burun 10 yıl sonra türkler tarafından istirdâdına vafir vesninde yazmağa çalışmıştır. İlk muhasaraya ağa rütbesiyle iştirâk eden ve burada olup bitenleri çok iyi bilen Ömer Bey, kendi

şahsiyetini bir az mübalâğalandırmak suretiyle muhârebe safhalarını ve Gran kal'esini tasvir etmektedir. Eserin nüshası Leipzig, şehri Ktb.nr. 326'da mevcuttur. Tarihi bakımından kaymetlendirilmesi güç bir tasvir-dir. Türkçeden farsça'ya tercüme edilmiş, III.Mehmed'in Eğri seferini tasvir eden F e t i h n â m e - i H ü n k â r - ı R u m adlı bir eserde Oxford'da Badl.Librarg. nr. 572'de mahfustur (243).

Beyânî (Mustafa) (?-1597)

Rasguklu olup Cârullah-sâde demekle marûftur. Ebussuhûd Efendi-sâde Mehmed Çelebi'den okumuş, tahsilini bitirdikten sonra 20 akçe ile Kestel Medresesine müderris olmuştur; sonra Şam'da Havran kadısı tâ'yin edilmiş; sonra Esmel Efendi'ye derviş, vefâtında 985 muharreminde (mart-nisan 1577) yerine şeyh olmuştur. 1006 (1597)'de vefât etmiş ve İstanbul suru dâhilinde sâviye haziresinde defn edilmiştir. Şiir ve inşâda husu-sıyla arabça nazım ve kaside yazmaktaki mehâreti teslim edilmiştir (244).

Hasan Çelebi Teskiresinden seçtiği şâirlerin tercüme-i hâllerini kısaltıp bunlara zamanı şâirlerini, kısa hâl ve tercümelerini ve eserlerinden nümûneler göstermek suretiyle ilâve ederek bir T e z k i r e - t ü'ş - ş u a r a vücade getirmiştir. Eserin birinci kısmında 5 padişah ve 3 şehzâde, ikinci kısmında ise H.9-10 uncu asır şâirlerinden 240 anın ki cem'an 248 şâirin - tercüme-i hâllerinden bahsedilmiştir. Yasma nüshalarının tavsifi için bk. TCYK, 582 (245). Bunlara Ün.Ktb.(TY.2568, 20,6 x 14/2 cm, 106 varak, 1173'de istinsah edilmiştir), Nüshasını ilâve edelim.

Hoca Sa'deddin (?-1598)

Ma'rûf Osmanlı İlim ve siyâset adamı olup Selim'in nedimlerinden İsfahanlı Hasan Can'ın oğludur(246). Kısaca Hoca Efendi diye şöhret bulan bu sâit (247) Kanûni devrinde 943 (1536/37)'de İstanbul'da doğmuştur (248). Babasının himâyesi altında yetişip, Sahn müderrisi Karamanî Mehmed Efendi vesâir emsâli ulemâdan ders görmek suretiyle 963 (1555/56)'de Ebusu'âd Efendiden mülâzım oldu. Evvelâ 30 akçe ile Murad Paşa Medresesine müderris, 972 (1564/65)'de de hâriç rütbesine nâil oldu. 979 ramazanında (ocak 1571) Sahn'a vâsıl olan Hoca Efendi II.Selim zamanında büyük bir şöhret kasandı. 981 muharreminde (mayıs 1573) II.Selim'in şehzâdesi Murad'a Hoca nasb edilmek suretiyle Manisa'ya gitmiştir. III. Murad'ın

övlüsü üzeriñe "Padişah hocası" unvanıyla devletin siyasetini idareye bağladı (240). III. Murad'a yakınlığı, din ilimlerinde büyük bir otorite olarak tanınması itibariyle Hoca Efendinin devletin iç ve dış politika meseleleri ile ilgilenmesi tabii idi (250). Kılıç Ali Paşa'lar Piyâle Paşa'lar, sadr-ı şam Sinan Paşalar'la beraber devletin siyasi ve askeri işlerinde büyük bir nüfus gösterdi. III. Murad'ın vefatını müteakkip III. Mehmed'e dahi hoca olmuştur. Eğri seferi esnasında Haçova meydan muharebesinde III. Mehmed'in cesaretini takviye etmek suretili Osmanlı devletini unutulmas siyasi hizmette bulundu. Bu sebeble nüfuzu bir kat daha arttı. Fakat müteaddid rakipleri karşısında nüfusunu tam manasıyla yürütememiştir. Devlet için daha önce göstermiş olduğu fedâkarlık böylece Valide sultan'ın entirikaları neticesi hiç nazarı itibare alınmamıştır. Bu hâl uzun müddet devam etmedi. Bir kaç ay sonra İbrahim Paşa'nın sedarettten aslı ve yerini gelen Hasan Paşa'nın muhalefetine rağmen III. Mehmed Hoca Efendiyi tekrar Hâce-i Sultanliğe getirdi. Bundan maada bizzat Meğihat makamını dahi ona tevdi etti. 24 Şaban 1006 (1 Nisan 1598). 12 rebiülevvel 1008 (2 ekim 1599)'da vuku bulan ölümüne kadar su makamı muhafaza etmişti. Kabri Eyyüb'te Şeyhülislam Ebûsu'ûd Efendi haziresinin arka kısmına düşen bir mahalde Yahyâ zâde Tekye'si denilen ahşap bina önündeki kabristanındadır.

T â c ü ' t - t e v a r i h, Osmanlı devletinin kuruluşundan Yavuz Selim'in ölümüne kadar geçen 9 Padişah zamanındaki tarihi vak'alara anlatır ve her Padişah devrindeki alimlere, şeyhlere ve sair meşhur adamlara dair malumat verir. Üslûbu zamanın modasına uygun olarak ağırdır. Secili söz söylemiş olmak için bir fikri muhtelif ibare ile tekrar eder. **Tâcü't-tevarih**, iki cilde ayrılmış. Birincisinde I. Osman'dan Fatih'in ölümüne kadar olan vak'alar, ikincisinde II. Bâyezid'in tahta geçişinden Yavuz Selim'in ölümüne kadar olan vak'aları yazılmıştır. Bunlar bazen ayrı ayrı bazen bir arada ciltli olarak bulunmakta bazı nüshalarda ise diğerlerine göre as çok eksiklik ve faslalık görülmektedir (251). Matbu ve yazma nüshaları mevcuttur. Yazma nüshalarının tavsifi için bk. TCYK, 242.

(Hazine Ktb. nr. 1346, 18 x 32 cm, 497 varak; Medine Ktb. nr. 1409, 17 x 29 cm, 519 varak; Arkeoloji müzesi Ktb. nr. 348, 1349, 450'deki nüsha 619-810 vekayilini ihtiva eder. Ün. Ktb. TY. 1982, 24,5 x 13,5 cm, 455 varak; Arkeoloji müzesi Ktb. nr. 1316'dadır).

T â c ü ' t - t e v a r i h, 1'inci cildi, (Revan köşkü Ktb. nr. 1103 19 x 28 cm, 274 varak; Hazine Ktb. nr. 1420, 14 1/2 x 25 cm, 293 varak;

Ün.Ktb. TY. 2393, 28 x 18 cm, 316 varak 1020'de istinsah olunmuştur.
Tercüme-i Behectül envar (Bağdad Köşki Ktb. nr. 295, 25 x 15 cm, 413
varak)

Tâc ü't - tevârih 2 ci cild (Ün. Ktb. TY. 2394, 28,4 x 16,
2 cm, 317 varak 1066'da istinsah olunmuştur.

Tâc ü't - tevârih 2 inci cildin sonu (Ün. Ktb. TY. 6151, 27,5 x
18 cm, 307 varak)

Tâc ü't - tevârihin bir parçası (Ün. Ktb. TY. 3224, 28 x 14,6
cm, 61 varak)

Târih-i Sultan Murad sanintacül tevârih
(Ün. Ktb. TY. 2575, 20,2 x 14,3 cm, 81 varak.

Târih-i Sultan Bâyesid sanintacül te-
vârih (Ün. Ktb. TY. 2613, 20 x 13,5 cm, 158 varak)

Vekayi-i Cem Sultan intacül tevârih (Ün.
Ktb. TY. 2572, 20,7 x 11,8 cm., 32 varak)

Tâc ü't - tevârih 2 ci Bâyesid devri (Ün.Ktb. TY.
4235, 23,8 x 14,5 cm, 189 varak)

Tâc ü't tevârihin seyli olan ve büyük oğlu Şeyh Mehmed Efendi tarafından
kaleme alınan İptihâc ü't tevârih bu gün Husrev Paşa kitap-
larının 321-322 numaralarda türkçe yazma olarak kayıtlı bulunmaktadır.
Taveffi için bk. TD. S.14, sahife, 73-84 (252)

Selîm - nâme, Hoca Sa'deddin Efendinin I.Selin'e dair babasından
içittiği hâtıraları hikâye eden 17 sahifeden ibaret küçük eseri Selim-
nâme adını taşımakla beraber Gazavatnâme değildir. Eserin adı eski kay-
naklardan Kâtib Çelebi Keşf da (Târih-i Âl-i Osman maddesi) geçer. Eserde
müellifin adı yoktur. Flügel, eserin Sa'deddin Efendi'ye âit olup olmadı-
ğı hakkında Hammer ile Dies'in birbirine karşıt olan düşüncelerini nak-
leder (253). (Ün. Ktb. TY. 1428, 17,7 x 11,5 cm, 150 varak 1011'de istin-
sah edilmiştir.

Mis'atü'l - edvar ve mirkâtü'l ahbar
(târih-i Lâri) tercümesi : Muhiiddin Lâri'nin
Mir'âtü'l-edvar ve mirkatü'l-ahbâr adlı târihinin türkçe tercümesidir.
Yaradılışın başlangıcından 974 (1566) yılına kadar tarihi vak'alara ih-
tivâ eder. (Müşahaları için bk. TCYK, 91; ayrıca bk. (Medine Ktb.nr.1324'
dedir: Ün. Ktb. TY. 2387'dedir; Arkeoloji Müzesi Ktb. nr. 1324'dedir(254).

Rif (Mustafa b. Ahmed) (?-1599/1600)

16 ca asır Türk irfanının en parlak mümessillerinden olup Hoca
Ahmed b. Abdullah isminde birisinin oğludur. 948 (1541)'de Gelibolu'da

doğmuştur (255). 10 yaşında iken Süruri'den ders almıştır. Bundan ma'ada arap arusunun üstâdı Muhyiddin de kendisine hocalık etmiştir 965 (1557/58)'de şehzâde II. Selim'e "Mihri Mâh" unvanlı eserini takdim etmek fırsatını bulmuş ve bu sâyede saraya intisap ederek burada divân Kâtipliği vazifesini görmüştür. 6 sene şam'da şehzâdenin lalası Mustafa Paşa'nın divan kitâbetinde bulunduktan sonra Mustafa Paşa'nın Yemen fet-hi serdarlığına tayini üzerine birlikte Yemene gitmek istemediğine dair Mısır beylerbeyi Sinan Paşa'nın iftirası üzerine asledildi. Yemen ser-darlığı vezirlik rütbesiyle Sinan Paşa'ya verildi. 985 şevval (aralık 1577) Mustafa Paşa'nın Gürcüstan, Azerbaycan, Şirvan taraflarına serdar ta'yin olunması üzerine Âlî tekrar Divân Kâtibi oldu. 993 (1585) Erzurum defterdarlığına tayin olundu. Burada 6 ay bulunduktan sonra Bağdad def-terdarlığına 997 rebiülevvel (ocak 1588)'de Sivas defterdarlığına tâyin olundu. Bundan sonra 1000 şevval (temmuz 1591)'de Yeniçeri Kâtibi, bir ay sonra Defter emni tâyin olundu. 1004 muharreminde (eylül 1595) 2 ci def'a Sivas'a defterdar ve Amasya'ya sancak beyi oldu. Yine o sene Kayseri sancak beyliğine 1008 (1599-1600)'de Mısır, Süveyş ve Cidde yolu ile Hacca gitti ve Kavâ'idü'l-mecâlis'in mevzu'unu daha geniş ölçüde ele almak imkânını işte bu seyahat esnasında buldu. 60 yaşında iken burada vefat itti (256).

K ü n h ü 'L a h b a r, Âlî'nin en mühim eseridir. Tamamı bir mukaddime, 4 rûkûn üzere müretteptir. Mukaddimede, bu eserin te'lifi sebepleri ile yazılması için müracaat edilen mehasırlardan; Birinci rûkûn; yaradılışın ilk safhalarından, peygamberlerden ve bu zamanlardaki milletlerin halle-rinden; İkinci rûkûn; Peygamberimizin ölümine kadar geçen vak'alar ile ilk 4 halifeden; Üçüncü rûkûn; Türk ve tatar kavimleriyle, hanların muhtelif yerlerde kurdukları hükûmetlerden; Dördüncü rûkûn; Osmanlı padişahlarıyla her birinin zamanında yetişen büyük ve meşhur kimselerin hâl tercümelerinden bahseder. Âlî, bu tarihleri 1002 (1593)'de yazmağa başlamış 1006 (1597)'de bitirmiştir. Bu eserin İstanbul fethine kadar bir kısmı basılmıştır. (İstanbul 1277) pek çok nüshası mevcuttur. (bk. TCYK, 18; GOW, 134. Ayrıca bk. Bağdad Köşkü Ktb. nr. 238, 30 x 17 1/2 cm, 98 varak; Ün. Ktb. TY. 5958, 30,5 x 18,5 cm, 360 varak cild 1-3 bir arada; Medine Ktb. nr. 1392, 14 x 24 1/2 cm, 516 varak. 3 üncü cild. Hazine Ktb. nr. 1358, 18 x 29 1/2 cm, 260 varak. 3 üncü cild. Revan köş-kü Ktb. nr. 1123, 19 x 13 1/2 cm, 293 varak, 2-3 cild bir arada ; Arke-oloji Müzesi Ktb. nr. 361).

M e n â k ı b - ı H ü n e r v e r a n, müslüman san'atkarlarından 480' den fazla hattat, mücellid, müsehibin hayatından bahs eden bu eser bir mukaddime, beş fasıl ve bir hâtîme üzere tertip edilmiştir. Bu eser İbnül Emin Mahmud Kemal Bey tarafından Ali'nin hâl terolmesi ve asarına âid mufassal bir mukaddime ile, türk tarih encümeni külliyyatı arasında 9 numara ile 1926'da İstanbul'da bastırılmıştır (257).

H e f t M e c l i s, Kanuni'nin 973 (1565)'de Sigetvar fethi ve Blümlü ile I. Selim'in tahta geçmesini tasvir etmektedir. Yedi meclis üzerine yapılmıştır. Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'ya takdim edilmiştir. Ahmed Cevdet Bey tarafından 1316'da ikdam matbaasında tab'olunmuştur. Edebi bakımdan kıymetli isede tarihi bakımdan mühim değildir.(258) (Ün. Ktb. TY. 1492, 32,8 x 18,7 cm, 305 varaktır).

Nusretnâme, Lala Mustafa Paşa'nın Gırcıstan, Azerbeycan, Şirvan saferlerinden bahseder.(Hazine Ktb. nr. 1365, 22 1/2 x 38 cm, müseyyen minyatırlı, 257 varaktır; Ün. Ktb. TY. 2433, 98,5 x 6 cm, 147 varak ; Revan köşklü Ktb. nr. 1298, 18 1/2 x 27 cm, 229 varak).

Fursatnâme, Nuru Osmaniye 4350, Sinan Paşa'nın emriyle yapılmıştır. Gırcıstan, Tiflis, Şirvan olaylarından bahseder. Nusretnâme'nin devamı ad olunabilir, eser meydana yoktur. Eser bir mukaddime iki fasıl ve bir hâtîmeden ibarettir (259).

Z ü b d e t ü ' t - t e v â r i h, Kadı Adûddîn b. Abdurrahman'ın İsrak'ût - t e v â r i h, isimli kitabının genişletilmiş terolmesidir. Bu mukaddime 4 tabakayı ihtiva eder. Birinci tabaka Âdemden İsa'ya kadar peygamberlerden, ikinci tabaka Hz. Muhammed ile evlâd ve akrabalarından, üçüncü tabaka cennet ile müjdelennmiş 10 sât'tan, dördüncü tabakada imam Gazali'ye kadar din adamlarından ve sair alimlerden bahseder.(260) Nüshasının tavsifi için bk. TCYK. 337; Hazine Ktb. nr. 1330, 17 x 26 cm, 136 varak; Ün.Ktb. deki nüsha TY. 2386'dadır.

Mirkatü'l-cihad, Seyyid Battal Gazi'nin torunu Melik Danişmend Ahmed'in fütühatından bahseder.

f u s ũ l u ' l - h a l l u a k d v e u s ũ l u ' l - h a r c u n a b d, mufassal bir mukaddime ve bin senede kurulan hükümetlerin yıkılışı sebeplerinden bahseder; 32 fasıklı üzere müretteptir. 1007 (1598)'de te'lif olunmuştur. Muhtasar bir basılmış olup hangi matbaada hangi tarihte tab' edildiği gösterilmemiştir. (Ün. Ktb. TY. 6956, 20,8 x 13,5 cm, 89 varak; 1111'de istinsah olunmuştur; Revan köşklü Ktb.nr. 1321, 12 x 20 1/2 cm, 117 varak; Arkeoloji Ktb. nr. 485).

M i r ' a t ' ü l - a v a l i m, III. Murad sadrâzam Mehmed Paşa'nın Âdemden önceki mahlûkata dair malumat almak istemesi üzerine 2 fasıl olarak 995 (1586)'de yazılmıştır. Birinci fasılda Âdem'in yaradılığın-
dan önceki, ikinci fasılda Âdem'in yaradılığından sonraki mahlûkattan
ve Âdem'den sonraki peygamberlerle zamanlarındaki milletler tarafından
zabt olunan muhtelif tarih başlangıçlarından bahseder (260). Nüshalarının
tavsihi için bk. TCYK. 25; (Ün. Ktb. TY. 3937, 88-98 varak; Arkeoloji Mü-
zesi Ktb. nr. 887).

N a â i r ü ' l - M e h a r i b, Şehzade II. Selim ile kardeşi Bâyezid'in
Konya'da vâki olan muharebelerinden bahseder. (Revan kütüğü Ktb. nr. 1290
15 x 24 cm, 87 varaktan ibarettir) (261).

T u h f e t ü ' l - m ü c â h i d i n v e b e h c e t ü ' l - s â k i r i n,
bir mukaddime, dört rûkûn, bir hâtîme olarak tertib edilen bu eserin 37 yap-
rak tutan dîba çesinde müellif Nefahatü'l-üns ve Reçahat-i aynı'l-hayat
gibi 20 den ziyade kaynaktan malumat edinerek kitabını yazdığını ve bazı
mâlumatı da olduğu gibi naklettiğini söylemektedir (262). Nüshalarının
tavsihi için bk. TCYK. 453

"Teşrifat-nâme" (Hazine Ktb. nr. 1601, 11 1/2 x 20 1/2 cm, 106 varaktır).

"Divân-ı Ali" (Ün. Ktb. TY. 2789, 29,7 x 17,7 cm, 173 varaktır).

"Mehasinü'l edeb" (Ün. Ktb. TY. 2547'deki nüsha 102 oi varaktan bağlar).

Diğer eserleri için bk. Menakıb-ı Hünerveran mukaddimesi.

Mustafa Âli'nin şimdiye kadar bilmediğimiz **M o v â ' d ü n -**
n e f â ' i s f i k a v â i d i l - m e c â l i s, adlı bir eseri son
samanlarda ortaya çıkmış bulunuyor. Eserin tavsihi için bk. TD. 1-2, 389.
16 ıncı asır Osmanlı hayatı için eşinê güç raslanır bir kaynak mahiyetin-
dedir. Mustafa Âli bu kitabında son senelerinde istediği mevki elde
edememekten mütevellid ye's ile devrinin âdâtını, ahlâkını, müesseselerini
acı bir dil kullanarak tenkide girişmiştir. Eserde saray ahvâli, devlet
teşkilâtının bozukluğu, muhtelif iktisâî sınıfların âdetleri, kadılar, der-
vişler, miras yediler, seyyahlar, tiryâkiler, hulfâsa bu kabilden hatıra gele-
bilecek türlü mevzûlar hakkında merakla okumak tafsilât'a, tuhaf düşün-
celere inanamlara raslıyoruz (263).

Seyyid Lokman b. Hüseyin (Üsmevi) (?-1601)

III. Murad devri Âlim ve tarihçilerindedir. Azerbeycan'ın Uzmâye şeh-
rinde doğmuştur. Ahîf teskiresinde İran'dan Osmanlı devletine gelen
bütün acem şâirlerini anlattığı halde Lokman'ın ismi geçmez. Lokman'ın

tezkirenin te'lif tarihi olan 871(1563)'den sonra gelmiş olması lâzım gelir. O zaman İrandan gelen şâirler İstanbul'da pek siyade itibâr görürlerdi. Lokman'da geldiği zaman ilmiye tarikine intisab etti. Şeyh Ebûsüfî Efendi'nin yardımı ile sadriâzam ve şeyhülislâm'a intisab edip meşhur oldu. 977 (1569) Eflâtun-ı Şirvânî'nin vefatı üzerine II. Selim zamanında Şehnâme'ci ta'yin olundu (264). Seleflerinin yaptığı şehnâmeleri tedkik etti. Zamanında mevud şehnâmeler iki cild idi. Birinci cild Yavuz Selim'e, ikinci cild Kanûni Süleyman'a âid idi. Kanûni'ye âid olan Hünernâme Eflâtun tarafından yazılmış henüz bitirilmemişti. Tokmil eser on fasıl olacaktı. Eflâtun yalnız üç faslına yazmıştı. III. Murad eserin tamamlanmasını istedi. Lokman eseri bitirip III. Murad'a takdim etti ve taltif edildi. Bundan sonra II. Selim ve III. Murad'a dair birer cild daha yazarak Hünernâme'yi dört cilde tamamlamak istedi, fakat yazamadı, ancak III. Murad'ın vefatına kadar evvelce yazdığı eserleri tamamlamak ile meşgul oldu. III. Mehmed'in cülûsun'dan itibaren hiç bir şey yazmadı. Halbuki padişah için yeni şehnâme yazmak lâzımdı. IV. Mehmed'e yine eskilerini takdim etti. Lokman'ın bu ihmâli padişah'ın nazar-ı dikkatini celb etti. 1004 (1595)'de şehnâmecilikten azledildi. Lokman bir müddet ma'gul yaşadı. Eğri seferinde padişah'ın refakatında bulundu, fakat padişah onu geri gönderip Talikizâde ile Şehnâme yazmasına emretti (264). Altı sene çalıştı. Bundan sonra vefat etti. 1010 (1601).

Bu gün elimizde bulunan şehnâmeleden yegâne eser Lokman'ın H ü n e r n â m e - i Â l - i O s m a n ' ı d ı r . Bu eser 985 ramazanında (kasım 1577) kaleme alınmıştır. Yavuz Selim ile Kanûni'den bahs, on fasıl, bin seyl, bir hâtîme'den ibâret birer tarihtir. Eserde Hoca tarihinden bahs olduğuna göre tâcü't-tevarih'in te'lifi buna takaddüm eder. Hünernâme tâcü't-tevarih'e nisbeten açık ve sadedir. Bir nüshası Ün. Ktb. dedir. III. Murad devrine âid olup 29 x 43 cm, 300 varaktır. Kâğıtları rengarenk sahifelerin üzerlerine yazılara mâni olmayacak surette açık ve hafif boylarla kâh ağaç, hayvan, kâh da nakış yapılmış altın tozu serpilmiştir. Yazı talik siyah mürekkeple yazılmıştır (265).
Hazine Ktb. (nr. 1523, 31 x 49 cm, 234 varak).
Şehnâme'yi tertib eden cüzler, Şehinşahnâme (Bağdat köşkü Ktb. nr. 200, 23 1/2 x 36 1/2 cm, 163 varak).
S e l i m n â m e, (Revan köşkü Ktb. nr. 1537, 23 x 33 1/2 cm, 331 varak).
İsmiyle müstakil kitablara hâlidir.

Kıyafetü'l-insaniye fi şemâilil-osmaniye,
(Ün. Ktb. T.Y. 6087, 33,5 x 20,5 cm, 60 varak; Hazine Ktb. nr. 1562, 15 x
25 1/2 cm, 63 varak; Revan köğkili Ktb. nr. 16 x 26 cm, 97 varak).

Zubdetü't-tevârih (Türk ve İslâm eserleri müzesi Ktb. nr.
1973), hilkat-ı Âdemden III. Murad devri ortalarına kadar, bir entab
cedveli olup Kanûni'den itibaren vekâfi tafsili edilmiştir.

Kınalı-zâde Hasan Çelebi (1546/47-1604)

Hamza Bey Medresesinde müderris olan meşhûr Âlim Kınalı-zâde,
Ali Çelebi b. Âmrullâh'ın oğludur (263) 953 (1546/47) de Buşsada doğmuş-
tur. Babası gibi, kendini fıkâh ve kelâm ilmine vakfetti. Nâzırzâde
ve Kadızâde Efendilerden tahsil ettikten sonra Ebûsu'ud ve Abdurrahman
Efendilerden mülâzım olmuş 973 (1565), 975 (1567) de evvelâ 30 akçe ile
Bursada Ahmed Paşa Medresesine müderris oldu. 976 recebinde (aralık 1568-
ocak 1569) babası Edirneye nakl olduğundan kendisinde Edirne'deki Çuhaci
Hacı Medresesine ta'yin edildi. 979 (1571) de 40 akçe ile İstanbul'da
Eski İbrahim paşa Medresesine, 981 muharreminde (mayıs 1573) asledilip
Konyalı Ömer Çelebi Medresesine, 988 rebüllevvelinde (nisan/mayıs 1580)
Bursa Sultaniyesine müderris oldu. 990 şabanında (ağustos 1582) Sahn'a
geldi; 994 ramazanında (ağustos/eylül 1585) Sultan Selim Medresesine; 995
Rebiüllevvelinde (şubat 1586) Süleymaniye Medreselerinden birine geldikten
sonra 999 cemaziyelâhırında (mart/nisan 1591) Halep kadısı 1003 cemaziyel-
âhırında (şubat/mart 1595) Kahire, 1004 zilhiccesinde (temmuz/ağustos 1596)
Edirnekadılığı verilip 1005 receb (şubat/mart 1597)de asledildi. 1007 şev-
val (nisan/mayıs 1599) Bursa 1009 (1600/01)de Gelibolu, 1011 saferinde
(temmuz/ağustos 1602) Eski-Zağra kadılığı verildi. Sonra kendi isteğiyle
Reğit kasabasına gitti. Orada 12 şevval 1012 (14 mart 1604) de vefat etti
(264).

Hasan Çelebi'nin şöhretini temin eden eseri **T e z k i r e t ü'ş-
ş u' a r â s ı d ır** (265). Eser Âşık Çelebi'nin Meşâ'irü'ş-Şuarara'sına zeyl n
mahiyetinde olmakla beraber II. Murad'dan bağlamak, genişçe malumat veril-
mek ve ülm tarihlerine işaret edilmek sûretiyle üç fasla ayrılmıştır. Bi-
rinci fasılda 6 padişah, ikinci fasılda 5 şehsade, üçüncü fasılda h. 9-10
uncu asırlarda yaşamış ve çoğu evvelki teskirolerde yazılmış olanlardan
565- hepsi 576 , şâirden bahsedilmiş ve III. Murad namına ithaf olunmuştur
(266) Nüshalarının tavsifi için bk. TCYK. 588. Bunlara ilâveten Revan

Köşki Ktb. (nr. 1450, 14 x 20 cm, 467 varak) ile Ktb. (TY.6181, 24,5 x 15,5 cm, 336 varak. Hierf 994 de kadar olan şairlerin hâl tercümele-
rini ihtivâ eder) nüshalarını kaydedelim. Tezkiresinden başka, S i -
y e r - i n e b e v i y e v e T a r i h - i h u l e f a y - i A b -
b a s i y e (Revan Köşki Ktb. nr. 1327, 13 x 21 1/2 cm, 206 varaktan
ibârettir). Adlı islâm tarihi ile diğer ba'sı eserlere yazdığı haşiye
ve ta'likatı te'lifâtı cümlesindedir.

Selânikî Mustafa

Hangi tarihte doğduğu mâlum değildir. Selânikî Kanûnî Süley-
man'ın son senelerinde devlet erkânıyla beraber yaşadı. Bu parlak dev-
rin muassas vak'alarına şahid oldu. 979 (1571)'de Haremeyn Mukataacısı
idi. 988 (1580)'de bu memuriyetten asledildi. Sokollu'nun vefatı üzeri-
ne yeni sadrâşan Ahmed Paşa zamanında Nişancı Mehmed Paşa'ya intisab ede-
rek dört sene Defterdarlık hizmetinde bulundu. 990 (1582)'de Silâhdar
Kâtibi ta'yin olundu. 996 (1587)'de şark seferi esnasında silâhdar kâ-
tipliğinden Sipâhiler Kâtipliğine nakl olundu. 999 çevvalinde (temmuz
1590) Ferhad Paşa Selânikî'yi Ruznâme-i humâyûn yazmağa memur etti. Aynı
zamanda Anadolu Muhasebeciliğini vermişti. Ferhad Paşa'nın sukutu ile
bu vazifeden asledildi. Fakat bu mahrumiyete dayanmadı yeni Sadrâşan
Siyavuş Paşa'ya müraaat ederek 1000 (1591)'de yevmi 45 akçe ile Dergâh-ı
Âli şubresine dâhil oldu. Bu sırada Matbaî Âhire Kâtibi Mustafa vefat
etti. Yerine Selânikî tâlib oldu. Fakat III. Murad başkasına tâ'yin
ettiği için tâ'yini mümkün olmadı. III. Mehmed'in cülûsuna müteşkip
bir çok tebdiller olduğu halde yine mühim bir memuriyete tâ'yin olun-
madı. Yalnız Sipâhilere cülûs bahşikleri veya Ulûfe tevzi'i kendisinin
nezareti altında icrâ edildi. 1003 (1594). 1005 (1596)'de de Rumeli
kazaskeri şâir Bâki'nin tavsiyesi üzerine Selâtin Muhasebecisi tâ'yin
olundu. 1006 (1597)'de bu vazife Darüsse'âde ağası Osman ağa'ya veril-
di. 1007 (1598)'de seferden gelenlere ulûfe Selânikî'nin nezareti al-
tında dağıtıldı. Muhasebecilerden bir çoğu suiistimâl dolayısıyla asle-
dildiğince 1008 (1599)'de Anadolu Muhasebeciliği yine Selânikî'ye veril-
di. Selânikî'nin 1008 (1599)'den sonra ne kadar yaşadığı ve hatta vefatı
tarihi de mâlum değildir. 1008'den sonra tarihine devam etmediğine bakı-
lırsa o tarihlerde vefat ettiği san olunur. Çünkü en ufak hâdiseleri
bile tarihe kaydeden bu müverrih hayatta olsaydı 1008'den sonraki

hâdiseleri de hiç güphesiz yazmadan durmazdı (267).

T a r i h - i S e l â n i k i, Kanûnî Süleyman'ın son zamanlarından 971 (1563/64)'den başlayıp III. Mehmed'in saltanatının ortalarına 1008 (1599/1600)'e kadarki tarihi vak'alardan bahseder. Vakavivüs tarzıdır tarzında yazılmış olup bilhassa saray vukuâtı dikkatle tesbit edilmiştir. Eser her halde XVI. asrın ikinci yarısı için belli bağlı kaynaklardan biridir. Bu tarihin 1001 senesine kadar olan kısmı (tamamının 1/3) 1281 (1864/65)'de Matbaa-i Âmir'e'de basılmıştır. Yazmaları yirmiye aşmaktadır (268). (TCYK. 256; ayrıca bk. Revan Köşkü Ktb.nr. 1137, 14 x 22 cm, 443 varak; Bağdad Köşkü Ktb.nr. 201, 22 1/2 x 17 cm, 211 varak; Medine Ktb. nr.1426, 15 x 27 1/2 cm, 457 varak; Ün.Ktb. FY. 2608, 19,8 x 13,7 cm, 430 varak, 1083' de istinsah edilmiştir.

Ağık Mehmed b. Hâfız Ömer b. Bâyezid

Kudatdan olup Trabzonludur. 1555 sıralarında doğmuş ve 1600'de ölmüş olması muhtemeldir (269). 1006 (1597)'de Şam'da tamamladığı ve büyük bir kısmı Coğrafya'ya taalluk eden "Menâzirü'l-avâlim" isimindeki iki cildten terekkeb eden türkçe eseri kendisinden önce yazılan islâm coğrafya kitaplarından iltikâf suretiyle topladığı malûmata kendi müşâhedelerini ekleyerek meydana getirmiştir; bir mukaddime, iki bâb ve bir hâtimeyi muhtevidir. Rumeli ve Anadolu beldelerine âit tefsilâtı ihtivâ eden bu eser daha sonraki coğrafya kitaplarına ve husûsiyle Kâtib Çelebi'nin Cihan-nümâ'sına kaynak olmuştur. Müellif hattıyla yazılmış nüshası Hâlet Ef.(Süleymaniye) Ktb.nr.616'dadır. 1011 (1602)'de, tevsi'en tercüme edip **H u l â s a t ü' l - a h b â r**, ismi verdiği Medine târihi ile **A h b â r - i M e k k e**, isimindeki sekiz bâb'dan mürekkep bir târihçesi vardır. Bunlardan başka, 1022'de kaleme aldığı "Şemâil-i Tirmizî gerhi" vardır (270).

Abdî Çelebi

Hayatı hakkında bir şey bilmediğimiz Abdî Çelebi bir **Y a n ı k K a l e s i f e t i h n â m e s i**, yazmıştır. Bu eser her halde kalenin Osmanlılar tarafından 20 günlük muhasaraya ve nihâyet 17 temmuz 1594'de alınmasına âit olmalıdır.

Bu sât belki de 1002 yılından itibaren Kızançı 1009'den sonra da defter emni olan sarhoş Abdî ile aynı şahıstır. Sarhoş Abdî 1014(1605) de ölmüştür (271).

H A Ş İ Y E L E R

1. Sehî, 80; SO III, 172' de, Kefe sancağı beyi iken Şehzâde Mehmed b. II. Bâyesid'in Divân kâtibi olduğu kaydedilmektedir.
2. Sehî, 80; OM III, 71
3. Sehî'den naklen OM III, 71
4. Latîfî, 104; Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi I, 341; GOW, 43'de Süleyman Bey'in II. Murad devrinden itibaren Vize sancağı beyliği olup İstanbul'un muhasara ve zaptına iştirâk edip ilk subaşı olduğu, Fâtih'in Belgrad seferinde bulunduğu kaydedilmiştir.
5. Latîfî, 104; GOW, 43
6. Vâmîk u Azra, Yusufî Zoleyha, Rûn-i Nigâr, Süheylü Nevbahar, Leylâ ve Mecnun (912'de istinsah edilmiş 17,3 x 12,5 cm, 115 varaktan ibâret bir nüshası Ün. Ktb. TY. nr. 5591'dedir). Bunlara ilâveten bir de Mevlâdî'n-nebî (bk. Ün. Ktb. TY. 7398, 20,6 x 14 cm, 41 varak) kaleme almıştır.
7. GOW, 43. Aynı yerde, her iki nüshadan bir biriyle olan münâsebetinin ta'yini lûsûmuna işaret edilmiştir.
8. Mehmed Süreyya "Atıcalar altında" ve "Şlyevn Beydâglu Nevlevihanesi denilen tekke" (50 III, 227) diyor.
9. Sehî, 72; 50 III, 227
10. Sehî, 72; OM III, 80, M. Süreyya 940 veya 927'de vefat ettiğini kaydediyor (50 III, 227); Latîfî, 226
11. "Sultan Bâyesid nâmına Divân tertip edüp ba's-ı zurefânın nev'a mergûbudur" (Alî, Kûhû'l-ahbâr, Ün. Ktb. 5959, 170 a); Latîfî (s. 226) ise, şâir'inin dilini sathî ve sâde, tarsını san'atsîz ve zerâfetten mahrum bulur.
12. Sehî ve ondan naklen OM, de gösterilen yerler.
13. II. Bâyesid devrindeki İnebahtı ve Moton fethinden bahseden "Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton (Revân Köşki Ktb. nr. 1271'deki nüshasının tavsîfi için bk. Gazavatnâmeler s.20) ile yine II. Bâyesid devri veka-yi'nden bahis "Bâyesid-nâme " (Revân 1272'deki nüshası için bk. Gazavatnâmeler s. 21) adlı diğer iki eseri vardır.
14. OM I, 363; Riyâsî, 40; Latîfî, 118; Sehî, 38
15. Hadâ'ik, 335; Riyâsî, 40; IA, III, 9
16. SO III, 68; IA III, 9
17. Hadâ'ik, 335; IA, 9
18. Sehî, 38; Hadâ'ik 335

19. Hadâ'ik, 335; Tacüt tevârih II, 398
20. Hadâ'ik, 335; OM I, 363; Sehî, 38; SO III. 68'de oğlu Bali Çelebi'nin müderris ve şâir olup müptelâ olduğu afyonkeşlik yüzünden 945 (1538) de öldüğü kaydedilmektedir.
21. Hadâ'ik, 335; IA III, 10
22. Nuruosmâniye Ktb. nüshasının tavsifi için bk. İstanbul Kitaplıkları TY. Divânlar Kataloğu I, 91. OM I, 363'de gerek Hevesnâme ve gerekse Müellif hattı bir Divânı'nın Ayasofya Ktb.de bulunduğuna işaret etmektedir.
23. OM I, 363; Hadâ'ik, 335; IA III, 10
24. OM III, 72
25. Künhü'l-ahbar, 376
26. GN, 22
27. OM III, 72
28. Âşık Çelebi, 186; Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi I, 347, Kınalı-zâde, 79; Latîfî (s.183) Prizrenli olduğunu kaydeder.
29. Kınalı-zâde, 79; Âşık Çelebi, 186; Latîfî, 138
30. SO III, 9
31. GN,25
32. OM III, 150; KA IV, 4577; SO IV, 107
33. Künhü'l-ahbar, 210
34. Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi I, 347; OM III, 150 Germiyanlı, Âşık Çelebi Bursalı Riyâzi'de Karamanlı olduğu kaydedilmektedir.
35. Künhü'l-ahbar, 210; Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi I, 347
36. Fahriye Arık; Neşri'nin hayatı ve eserleri.
37. Riyâzi, 50
38. Belleten VII, 177
39. OM III, 150
40. Cihannûmâ, TTK. nr. I, II Ankara, 1957
41. Neşri tarihinin el yazıları üzerine araştırmalar. Belleten c.15 s.60 sh, 497-501
42. Hadâ'ik, 327; Keşfel-sünun I, 19 ve II, 1955 ile GOW 45'de Şemseddin Ahmed'le babası Kivâmeddin Yusuf karıştırılmış ve Şahkâm-ı Selâtin" Kivâmeddin'e atfedilmiştir.
43. Hadâ'ik, 327; OM III, 6; Tacüt-tevârih II, 566, AZ, 24
45. OM III, 6; SO I, 309; Hadâ'ik, 327; HC I, 262
- 46.

46. M.Şükri (Akkaya), Osmanlı devletinin kuruluşu; 23 eksik nüshanın tavsifi için bk. Aynı eser, s.18, Heşt-behişt yazmaları hakkında ayrıca bk. Felix Tauer, Archiv orientální, journal of the czechoslovak oriental institute, Praha s.95; Störck, The Persian Lite - rature s.413
47. Sehî, 127; SO II, 421; Riyâsi, 69; Latîfi, 172'de Zebîllî Ali Efendi'nin torunu olduğuna yazar ki, bu kayda başka yerde rastlanmamıştır.
48. Sehî, 127
49. OM III, 54; SO II, 421'de vefat tarihi "927" olarak gösteriliyor.
50. OM III, 122
51. GN, 26
52. GN,26'da Süleymaniye-Es'ad Ef. Ktb. nr. 2146 ve 2148'deki nüshalarının, Bitlisli Şükri'nin mansum Selim-nâmesi'nin 1030 (1620)'de, Mısır'da Çerkezler Kâtibi Yusuf tarafından neşre çevrilen versiyonu olduğuna işaretler, Kütüphâne defterinde Keşîf'ye âit olduğu hakkındaki yanlışlık düzeltilmekte ve bu eserin diğer bir nüshasının Viyana Millî Ktb. de (Flüger, Kat. II 229-230, nr.1008)bulunduğu ifade edilmektedir.
53. Latîfi, 129; krş. Kınalı-zâde; SO II, 110
54. GOW, 63
55. Latîfi, 129
56. Sehî, 101; Aşık Çelebi, 107; Kınalı-zâde, 39
57. Aşık Çelebi, 107; Kınalı-zâde, 39
58. Aşık Çelebi, Sehî (s.101.) "kendi san'atı demircilik idi" Aşık Çelebi ise "çok demür döğermiş" diyor.
59. SO II, 110
60. Latîfi, 127
61. OM III, 450
62. Es'ad Ef. Ktb. nr. 2081 ve Ali Emîrî, Mansum eserler nr.1317'deki nüshaların tavsifi için bk. TCYK. 148, ayrıca bk. Ün.Ktb. TY. 1268 (22,8 x 16 cm, 234 varaktan ibarettir).
63. IS, 346
64. Latîfi, 79; OM I, 223'de Tokat'da; Sehî, 43; IS, 346'de Edirne'de doğduğu kaydedilmektedir.
65. Haşâ'ik, 381; IS, 346; Tevârih-i Âl-i Osman, 7 ci defter nr. 8. Turan, ön söz

66. IS, 346; Evliya Çelebi Seyâhatnâmesi I, 345
67. Hadâ'ik, 381; IS, 346; OM I, 223
68. Sehî, 43
69. IS, 346; OM I, 223; Tevârih-i Âl-i Osman 7 ci defter ngr. ş Turan
ön söz Hadâ'ik, 381; IA, 561
70. Künhü'l-ahbar 386; Hadâ'ik, 371; Kınalı-zâde, 150; Latiffi, 254;
OM II, 384; SO III, 619
71. SO III, 610; Hadâ'ik, 372
72. Künhü'l-ahbar, 386; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496; Kınalı-
zâde, 150; Hadâ'ik, 372; Sehî, 86; Latiffi, 254
73. Hadâ'ik, 373; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496
74. Künhü'l-ahbar, 386; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496; Latiffi,
254; Sehî, 86
75. Künhü'l-ahbar 386; Kınalı-zâde, 150; Hadâ'ik, 371; OM II, 348;
Latiffi 254; Sehî, 86
76. Künhü'l-ahbar, 386; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496; Hadâ'ik,
371 Kınalı-zâde, 150; Sehî, 86; Latiffi, 254
77. Kınalı-zâde, 150; Hadâ'ik, 371; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496
78. Hadâ'ik, 371; Sehî, 86; Belig, Guldeste-i Riyâzi İrfan, 496
79. Hadâ'ik, 371; IA V, 728
80. OM II, 348
81. Âşık Çelebi, 51; Kınalı-zâde, 9; SO I, 324
82. Kınalı-zâde, 9; Künhü'l-ahbar, 227; Hadâ'ik, 468
83. Hadâ'ik, 468; Kınalı-zâde, 9
84. Âşık Çelebi, 51; TD III s. 5-6'dan ayrı basım
85. Hadâ'ik, 468; Kınalı-zâde, 9
86. Hadâ'ik, 468, Kınalı-zâde, 9; TD III s.5-6 dan ayrı basım
87. Kınalı-zâde, 9; TD III s. 5-6 dan ayrı basım
88. SO I, 324; Hadâ'ik, 468; Sehî, 45
89. OM II, 76; Hadâ'ik, 468
90. OM II, 76; TD. III s.5-6 dan ayrı basım
91. SO I, 446; Künhü'l-ahbar, 229; HV, 26
92. SO I, 446; HV, 26; IA II, 43; Peçevi Tarih I, 20
93. IA, 43
94. SO I, 446; Peçevi Tarih I, 20; IA II, 43; Künhü'l-ahbar, 229
95. SO I, 446; IA II, 43
96. IA II, 43; Künhü'l-ahbar, 229
97. SO I, 446

98. GOW, 79
99. OM III, 163
100. OM II, 225; SO III, 115; tez 281
101. Om II, 225; SO III, 115; Batıfı, 196; Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi I, 347'de 951'de vefat ettiği kaydedilmektedir.
102. Âli Emîri Efendi (Millet Ktb.) nr. 768'deki müşhasının tavsifi için bk. TCYK, 611. Ayrıca bk. Ün.Ktb. TY. 733
103. Hadâ'ik, 389; AZ, 25; OM III, 63, IA cüz 85, 555
104. TCYK, 177
105. Tâhir Bey, İskodralı olduğunu Hammer Avlonyalı olduğunu yazmakla beraber mevzu adedilmeyeceğini söyler.
106. OM III, 132; TM. nr.1'den müstehariç ; SO IV, 91'de Lütfî Paşa'nın 936'da Şam Beylerbeyi 938'de ikinci def'a Şam vâlisi 941'de Kubbe veziri olduğunu kaydetmektedir; Künhü'l-ahbar, 214 ve Peşevî, 21'de ba'sı sancaklarda ve bilhassa Yanya'da hizmet ettiğini kaydederler.
107. TM. nr. 1'den müstehariç
108. Om III, 132; IA, cüz 70, 96
109. Om III, 132; TM. nr. 1'den müstehariç
110. GOW, 70; OM III, 118
111. OM III, 118
112. Atâ'î, 20; Belîğ, Gûldeste-i Riyâz-i İrfan, 446; Âşık Çelebi, 49
113. Atâ'î, 21; Belîğ Gûldeste-i Riyâz-i İrfan, 447; SO I, 199
114. Atâ'î 22; Belîğ, Gûldeste-i Riyâz-i İrfan, 447.
115. Atâ'î 22; Belîğ, Gûldeste-i Riyâz-i İrfan, 446; GOW, 84
116. Hadâ'ik, 524; TM VII, 141
117. Tez, nr. 2532
118. SO II, 377; HV, 28; Peşevî Tarih, 21; tez, nr. 2532
119. Tez, nr. 2532
120. Künhü'l-ahbar, 378; Âşık Çelebi, 206; SO IV, 8
121. Atâ'î, 31; Âşık Çelebi, 206; Kınalı-sâde, 124; TOEM II, 428
122. Kınalı-sâde, 124; Âşık Çelebi, 206; Künhü'l-ahbar, 378; TOEM II, 428
123. OM III, 116
124. OM III, 116; GN, 76
125. SO III, 200; Âşık Çelebi, 267; IA III, 63
126. OM II, 278; Künhü'l-ahbar, 275; Atâ'î, 47
127. Atâ'î, 47; Âşık Çelebi, 267; IA III, 63
128. Atâ'î, 48; Künhü'l-ahbar, 275; Âşık Çelebi, 267

129. Atâ'î, 48; Künhü'l-ahbar, 275; OM II, 278; IA III, 63
130. OM III, 112; SO III, 311
131. OM III, 112; Künhü'l-ahbar, 382; TD II, 347; Kınalı-sâde, 148
132. OM III, 112; TD II, 347
133. OM III, 112; Künhü'l-ahbar, 382; SO III, 311; Sehî, 91
134. OM III, 112; SO III, 311; TD II, 347
135. TD II, 349; Künhü'l-ahbar, 382
136. OM III, 112; TD II, 352-354
137. OM III, 9
138. GN. 56
139. OM III, 50; TCYK, 156
140. Hüseyin G. Yurdaydın, Bostan'ın Süleymanâme, Belleten XIX, 173-174
141. OM III, 50'deki "sırf Kanûhi'nin 932 senesindeki Macaristan fütuhâtına mübeyyindir" ifadesi, yukarıda sikredilen eserlerin muhtevâsına tekabül ettiği gibi, husûsiyle Ayasofya Ktb. nr. 3317 nüshasının I a sol yukarısındaki muahhar "Zafernâme-i Husrev" (Belleten XIX 173) kaydı; 3382 nr. nin Kütüphâne defterinde "Zafernâme-i Husrev fi Tarî-i Sultan Süleyman Han" (TCYK, s.156) şeklinde kaydedilmemesinden Husrev'in Zafernâme adlı bir eserinin mevcudiyetinin istidlâl edildiği anlaşılmaktadır.
142. OM III, 63; GOW, 65
143. H.G.Yurdaydın, Dil ve Tarih Coğ. Fak. Dergisi, 204
144. GOW, 83
145. GOW, 64
146. Latîfî, 386; SO IV, 98; Künhü'l-ahbar, 396
147. Künhü'l-ahbar, 396
148. Künhü'l-ahbar, 396; GOW 64
149. GN, 49
150. OM III, 150
151. H.G.Yurdaydın, İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi-1'den ayrı basım
152. SR, 5; SO IV, 375; Âşık Çelebi, 167; Peçevî I, 43
153. SR, 5; Latîfî, 335; Âşık Çelebi, 167; OM III, 37
154. Kınalı-sâde, 215; IA III, 61
155. OM III, 37; SR, 5
156. Latîfî, 335; Âşık Çelebi, 167
157. SO IV, 375; SR, 5; Kınalı-sâde, 215
158. SO IV, 375; AZ, 25; SR, 5; OM III, 37

159. IA III, 61
160. AZ, 25; HC I, 295; Kınalı-sâde, 215; OM III, 37
161. SR, 5; IA III, 61
162. IA III, 61
163. Kınalı-sâde, 215; AZ, 25; HC I, 295
164. SR, 5; Künhü'l-ahbar, 321; OM III, 37
165. Peçevî I, 43; Künhü'l-ahbar 321; SR, 5; Az, 25
166. SR, 5; Om III, 37
167. HC I, 295
168. Atâ'i, 169; SO IV, 494
169. OM III, 51'de ancak nisbeti "Dülek-sâde" şeklinde tesbit edilmiştir; SO IV, 119'da M. Süreyya, Dülger-sâde Mehmed Efendi hakkında, vefat tarihi aynı olmakla beraber oldukça farklı bir tercüme-i hâli verilmiştir.
170. OM III, 10
171. GOW, 70; TOEM II, 429; Künhü'l-ahbar, 935
172. Ahdf, 25
173. GOW, 70
174. OM III, 53; SO IV, 120; AZ, 27
175. SO IV, 120; Peçevî I, 44; AZ, 27
176. OM III, 53
177. TCYK, 211
178. Atî'i, 161'de Prizrin; OM II, 307, Latîfî 297, Belîğ, Gûldeste-i Riyâzî İrfan, 468, Kınalı-sâde, 122'de Bursa'da doğduğunu kaydetmektedirler.
179. Atî'i, 161; IA III, 695; Tez, nr. 2158
180. GN, 65
181. Süheyl Ünver, Ressam Nigârî ve hayatı; GOW, 64; MH, 69; Kınalı-sâde
182. GN, 77
183. OM III, 8; AZ, 34; SO I, 171; TOEM, sene 11-12, s.169
184. Atî'i, 188; HC I, 263. II, 65; TOEM, sene 11-12, s.169
185. OM III, 52
186. GOW, 113
187. GOW, 115
188. GN, 82
189. TCYK, 241
190. Sigetvar-nâmesi mukaddimesinde kendisini, kuzatdan İgehî demekle meşhur mansur, olarak tanıtmaktadır; OM III, 4; TCYK, 448

191. Sigetvarnâmeler, ilâhiyât Fakültesi dergisi sayı II, III, 130
192. SO III, 170; KA IV, 2873; HC II, 191
193. SO III, 170; KA IV, 2873; HC II, 191
194. SO III, 170; HC II, 191
195. KA IV, 2873
196. KA IV, 2873; HC II, 191
197. OM III, 134; İatiffi, 297; Şehî, 138; Kanalı-zâde 177; Künhü'l-ahbar, 390
198. IA, cüz 69, 519
199. IA, cüz 69, s.19; OM III, 134; Künhü'l-ahbar, 390
200. IA cüz 69, s.19; Künhü'l-ahbar, 390
201. OM III, 134; IA cüz 69, s.19
202. IA cüz 69, s.20
203. TCYK, 595; IA cüz 69, s.20
204. OM III, 134; IA cüz 69, s.20
205. OM II, 363
206. SR, 12; Atâ'î, 336
207. TOEM, sem 11-12, s.161
208. OM III, 41; Atâ'î 279; SO III, 502
209. OM III, 41; Atâ'î, 279
210. Atâ'î; 279
211. OM I, 352
212. OM I, 352; SO III, 341
213. OM I, 352
214. İlf, Nusretnâme, 121 a-121 b; Künhü'l-ahbar, 243 a - 243 b; Hammer XI, 254
215. Selânikî, s.271, 279; Aynı eser, 126 b, 128 b, 133 a
216. Künhü'l-ahbar, ve Hammer, zikredilen yerler
217. Revan Küşkü 1301 ve minyatürlüğü olan Ün.Ktb. IX.6043 nüshalarının tavsifi için bk. GN, 88; TOEM, VI, 110-117
218. SO IV, 127
219. OM II, 475; HC II, 82'de İubbî Hatun'un Usûlî'nin seveci olduğu kaydedilmektedir, bunu Meşahirü'n-nisâ, damadı olarak düzeltiyor.
220. SO IV, 127
221. SO IV, 127; HC II, 82
222. OM II, 475; HC II, 82; SO IV, 127
223. TD, 10

223. OM II, 475; HC II, 82
224. OM III, 39; SO II, 88; Atâ'f, 308; Laîfî, 123'de Ridvan-zâde
demekle maruf olduğu kaydedilmektedir.
225. Atâ'f, 308'de 818m tarihi kesin olarak yazmıyor; SO II, 88'de
997'de 818'de kaydedilmekte; OM, III, 39; IA III, 100
226. OM III, 39; TCYK, 80; IA III, 100
227. OM III, 139; al-gakâ'ik almunâniye tercüme ve seyilleri, Behcet
Gönlü, (TM VII, 151)
228. al-gakâ'ik almunâniye tercüme ve seyilleri, Behcet Gönlü (TM VII,
151)
229. OM III, 139; al-gakâ'ik almunâniye tercüme ve seyilleri, Behcet
Gönlü (TM VII, 151)
230. OM III, 139; TCYK, 686
231. OM III, 510; GOW, 120
232. tez 283? Kınala-zâde 136; SO III, 609; TCYK, 575
233. SO III, 609; TCYK, 575
234. Risa, 50; SO III, 2
235. GOW, 115
236. TCYK, 220
237. TCYK, 220; GN, 91
238. GOW, 116; GN, 92
239. IA cüm 76, 612; OM III, 64; TCYK, 100
240. GOW, 120
241. GOW, 121
242. GOW, 135
243. GOW, 135
244. Atâ'f, 466; Künhü'l-ahbar, 363
245. TCYK, 582
246. IS, 416; OM III, 66; SO III, 13
247. Paçevî II, 288
248. Fesleke, 130; Atâ'f, 429
249. DM, 36; Atâ'f, 429; AS, 96
250. Fuad Kâşîrî'nin Armağanı, 306
251. Atâ'f, 429; DM, 36; AS, 100 - 127; TM XIII, ayrı basım
252. TD, s 14, sh. 73 -84
253. GN, 27
254. TCYK, 51
255. SO III, 290; OM III, 85; Risa, 66; IA I, 304; MH. mukaddimesi
256. IA I, 304; MH. mukaddimesi; Rde. Fak. yayınlarından Nevâ'idü'n-
Nevâ'is fi kavâ'idü'l-mecâlis

257. TCYK, 18, 654; MH, mukaddimesi
258. GN, 62; MH, mukaddimesi
259. MH, mukaddimesi; GN, 86
260. TCYK, 337
261. TCYK, 25; MH, mukaddimesi
262. GN, 94; TCYK, 453
263. ED. s 1 - 2, sh. 74
264. Atf'f, 491; OM II, 385
264. Atf'f, 491; Fezleke, 240
265. IA IV, 711
266. TCYK, 588
267. OM III, 28; AZ, 36; AS, 35
268. TCYK, 256
269. Cevdet Türkay, Osmanlı Türklerinde Coğrafya, 24
270. OM III, 94
271. GOW, 122

